

PRESSKORT

Gallande till den 31 dec. 1966
Helmut Rüdiger
Löstigen 11
SOLNA Tel. 851185

Helmut Rüdiger
Lärare vid Solna skola

är medarbetare i

ARBETAREN

Helmut Rüdiger

PRESSKORT

Gallande till den 31 dec. 1966
Helmut Rüdiger
Löstigen 11
SOLNA Tel. 851185

Helmut Rüdiger
Lärare vid Solna skola

är medarbetare i

ARBETAREN

Helmut Rüdiger

PRESSKORT

Gallande till den 31 dec. 1966
Helmut Rüdiger
Löstigen 11
SOLNA Tel. 851185

Helmut Rüdiger
Lärare vid Solna skola

är medarbetare i

ARBETAREN

Helmut Rüdiger

HELMUT RÜDIGER

SOCIALISM I FRIHET

Urval: Ahto Uisk

FEDERATIV

HELMUT RÜDIGER

SOCIALISM I FRIHET

Urval: Ahto Uisk

Med förord av Evert Arvidsson

Federativs Förlag - Stockholm

INLEDNING

Detta urval bygger på en genomgång av allt vad Helmut Rüdiger skrev i *Arbetaren*, både dags- och veckotidningen, och tidskrifterna *Syndikalismen* och *Zenit*. Hans produktion i andra svenska och utländska publikationer har helt lämnats utanför liksom hans omfattande brevsamlingar. Trots detta har materialet varit digert och min strävan har varit att renodla några aspekter som starkt engagerade Rüdiger själv och som har betydelse även för dagens socialistiska debatt, med tyngdpunkt på nutida syndikalism och dess idétradition.

Ahto Uisk

FÖRORD

Denna artikelsamling, i urval av Ahto Uisk, ger en god bild av Helmut Rüdigers tankevärld och intresseområden. I det sistnämnda avseendet kan samlingen indelas i tre avdelningar: syndikalismens idéprofil, presentation för svenska läsare av frihetliga förgrundsgestalter och belysning av det spanska drama som började när Kataloniens syndikalister och anarkister den 19 juli 1936 i blodig närkamp slog ned det fascistiska militärupproret mot Spaniens legala regering, och därefter inledde en syndikalistisk revolution som jämsides med det i övriga regioner pågående inbördeskriget samordnades med socialdemokraterna och landets övriga antifascistiska krafter. Händelseförloppet inneslöt syndikalisternas hittills enda medverkan i regeringsställning.

Av förståeliga skäl har detta specifikt spansk-syndikalistiska problem blivit kvantitativt svagt företrätt i denna minnesutgåva. Men med kvalitén är det bättre ställt. Rüdigers här återgivna framställning, "Spansk syndikalism och demokrati", i tidskriften Syndikalismen 1945—46 är så grundläggande, informativ och analyserande att den inte utan förlust kan förbigås av någon som vill veta om och lära av den inledande akten i det ännu inte slutspelade spanska dramat.

Helmut Rüdiger, syndikalistisk journalist, översättare och skriftställare, född i Chemnitz 1903, dog i Madrid den 9 ~~juli~~ juni 1966. Somliga kamrater i de frihetliga kretsarna har velat se något symboliskt i att denne kännare och älskare av spansk syndikalism och folkliv fick sluta sina dagar vid ett tillfälligt besök i Madrid, där han på uppdrag av SAC och tidningen Arbetsaren skulle söka kontakt med de spanska syndikalisternas underjordiska organisation, CNT. Andra har inte helt kunnat frigöra sig från misstanken att Franco-regimen på något sätt hade sitt finger med i spelet vid den obehaglige rapportörens hastiga bortgång. Till förebyggande av eventuell legendbildning i den riktningen kan det sägas här att Rüdiger helt obe-

roende av politiska omständigheter dog den död som börjar bli allt vanligare — hjärtinfarktens.

Men den till synes outtröttlige skribentens plötsliga frånfälle var — trots att det för den trängre kamratrektsen omkring honom inte kom alldeles obebådat — en överrumpling och ett hårt slag; främst för tidningen *Arbetaren* och SAC men också för andra syndikalistiska organisationer, grupper, publikationer och personer i Europa, Latinamerika och andra delar av världen. Helmut Rüdiger höll från sin svenska horisont kontakt med nästan ofattbart många frihetliga utländska kretsar, tidningar och tidskrifter. Han medarbetade i dem, översatte från och till dem. Artiklar på 4—5 språk flöt dagligen hinderfritt fram från Rüdigers lilla reseskrivmaskin. Därför kan det här återgivna urvalet svenska artiklar inte ge någon antydan om omfattningen av hans produktion i syndikalismens tjänst.

För Rüdiger var alla dessa små publikationer och organisationer inte utländska. Han hade i Västeuropa — bortsett från hemtrakten i Östtyskland — inget utland. Helmut Rüdiger var visserligen under de senaste årtiondena svensk, inte bara ifråga om medborgarskapet utan också i den meningen att han kände Sverige och svenska förhållanden, talade och skrev svenska bättre än många av oss infödingar. Men på alldeles samma sätt var han tysk, fransk, spansk osv. Rüdiger kunde inte bara de dominerande västeuropeiska ländernas språk, han hade även levt med i deras frihetliga folkrörelser, kände deras aktiva kretsar och sociala förhållanden. Kände för dem och med dem alla, samtidigt som han genom sin egen geografiska rörlighet fick avståndsperspektiv på samtliga länder, språkområden och kulturkretsar. Resultatet blev en bedömning bortom och utöver den nationella. Helmut Rüdiger var en europé — med blick och famn öppen för världen. Personligen var han i det avseendet en föregångare till sitt ideal, en levande illustration till sin framtidsdröm — ett federationernas Europa. General de Gaulles inbrott med sitt "fäderneslandens Europa" upplevdes av Rüdiger som ett smärtsamt bakslag för den västeuropeiska avnationalisering och federationssträvan som på skilda sätt inleddes efter andra världskriget.

Låt mig i detta sammanhang betona en detalj. Känslan för "det tyska" hade ingen övervikt hos den tyskfödde européen Rüdiger. Vägde det över åt något håll, lutade han åt Spanien. Den böjelsen var väl förklarlig med hänsyn till de frihetliga idéernas starka förankring i Spanien och Rüdigers upplevande av CNT som en vital folkkraft, en revolutionens vulkan under inbördeskrigets första skede och som ett frihetens flerförgrenade källsprång under den fortsatta både löftesrika och tragiska utvecklingen. Men ändå känner man sig i dagens trista läge för den syndikalistiska rörelsen i Spanien frestad att fråga, om inte Helmut Rüdiger i viss mån delade sin vän, nobelpristagaren Albert Camus' "övertro" på en hos medelhavsfolken inboende frihetskraft.

För Rüdiger var det ett axiom att den syndikalistiska rörelsen — eller kraften — i Spanien aldrig kunde utplånas utan med nödvändighet gör sig gällande i en eller annan form, oavsett vilka vägar utvecklingen i övrigt än kunde ta. CNT såg han som en levande frihetlig folkkraft. Egentligen såg han den inte bara som en organisation och en teori, utan också som "något oändligt mycket större och kraftfullare; den vitala, organiskt växande frihetskraften hos ett folk". Den kraften ansåg han ha "rötter i de iberiska stammarnas gemensamma traditioner och har utvecklats under många århundradens strider".

Författaren Camus hyste en likartad uppfattning. Vid ett möte med exilspanjorer i Paris yttrade han bl. a. följande: "Spaniens, Italiens och Frankrikes folk vet om denna (sin frihetliga) hemlighet och bevarar den tills den en gång blir verklighet i pånyttfödelsen. Sedan kommer man att betrakta den 19 juli 1936 som en av märkesdagarna i vårt århundrades andra revolution, som hittills marscherat fram genom skenbara nederlag, men som ännu inte upphört att skaka världen. — — — Närd av Spaniens och Medelhavets genius kommer den en dag att skänka oss ett nytt Spanien, ett nytt Europa och nya uppgifter."

Till dem som menade att det låg något av latinsk nationalism i Albert Camus' inställning, genmålde Rüdiger, vilket framgår i artikeln "Camus som politisk tänkare" i denna volym, att det i så fall gäller en mycket ädel form av nationalism, ty den

”tar avstånd från alla nationalstatliga maktsträvanden och anknyter till medelhavskulturens bästa, odödliga krafter”.

Naturligtvis får vi omsider ett nytt Spanien, ett nytt Europa och nya uppgifter. Det enda tveksamheten kan gälla är den grad av medverkan till förnyelsen som Spanien och medelhavsländerna i övrigt därvid kan komma att lämna. Utvecklingen har Camus' och Rüdigers bortgång inte varit lovande i det avseendet. Men kanske har man i den vågdal vari den spanska syndikalismen för stunden befinner sig, benägenhet att låta det korta perspektivets skugga skymma blicken för utvecklingsskedet som har rottrådar i århundraden bakåt och kanske behöver århundraden framåt för att blomma ut i frihet.

Helmut Rüdiger var inte bara omtyckt och uppskattad inom den syndikalistiska rörelsen, han var även omstridd, hatad och förtalad. Det gällde, möjligen med undantag för Holland och Tyskland, alla länder där syndikalistiska organisationer eller grupper fanns och var ett led i striden om de syndikalistiska idéernas förnyelse och taktiska anpassning till förändrade sociala lägen. Rüdiger var — hela tiden i full överensstämmelse med andra förgrundsgestalter i den internationella syndikalistiska rörelsen som Rudolf Rocker och Augustin Souchy — utan tvekan den mest pådrivande, internationellt kontaktförmedlande och organisatoriskt aktivaste kraften i denna ännu pågående förnyelseprocess. Det var därför naturligt att han blev mycket både omtyckt och illa sedd — allt eftersom känslor och bedömningar fördelade sig på exempelvis förnyelse som i SAC eller ortodoxi à la IAA.

Denna befruktande brytningsprocess skall inte beröras här i annan mån än genom några personliga erinringar. Under våra 20 gemensamma år i tidningen Arbetarens och SAC:s tjänst hade undertecknad förmånen att kanske mera och närmare än någon annan människa här i landet — hans hustru Dora givetvis undantagen — lära känna Helmut Rüdiger. Vi samrådde dagligen under alla åren och skrev tillsammans även i den meningen att vi någon gång formade var sitt avsnitt i en och samma artikel. Helmut Rüdiger är i det avseendet den mest samarbetsvilliga och möjliga människa jag träffat. Denna sam-

arbetsvilja, där han aldrig tröttnade på att slösa sina stora idé- och språkkunskaper på mig, var i och för sig märklig, men hela dess egenart framgår först om dess begränsning anges. I en text som berörde något för Rüdigers idétolkning och samhällssyn grundläggande, kunde ingen ändring göras. Så länge en bedömning var hans — här talas givetvis uteslutande om nyanser — skulle den oförändrad uttryckas som han formulerat den. Exempelvis var förkortningar som redaktörer av tekniska skäl så ofta finner påkallade svåra att uppnå, om avsnittet berörde något för honom grundläggande.

Den ofattbart samarbetsvillige Helmut Rüdiger var således en fast klippa, inte ett rö som lät sig böjas för påverkan. Kännetecknande för honom var också hans outtröttliga intresse för syndikalistisk, anarkistisk litteratur och dito publikationer. Han läste, följde och forskade även i de oansenligaste blad; översatte, refererade och noterade. Kanske kunde en nyans spåras, en impuls erhållas, en stimulerande formulering påträffas — i den idévärld han levde med och för.

Det slog mig stundom när invektiven som mest haglade mot Rüdiger och man anklagade honom för att han var ”för lite” syndikalist, att jag samtidigt upplevde honom såsom varande ”för mycket” syndikalist. Det som härmed åsyftas — utöver påpekandet att enligt min mening ingen människa kan vara mera fylld av syndikalistisk, frihetligt socialistisk hängivenhet än vad Helmut Rüdiger var till sin sista stund — är att han vårdade sig ömt om den gamla frihetliga idégrunden, städse betonande dess nödvändighet och värde, icke alltid helt fri från farhåga att ”SAC-pragmatismen” skulle kunna förbise något av den.

Helmut Rüdiger har personligen för mig betytt så mycket att jag försenat utgivandet av denna minnesutgåva genom att inte kunna skriva detta tafatta förord förrän efter ett uppnått tidsavstånd. Sådant är väl svårt att förstå. Men jag tror att Helmut skulle ha förstått det... Som tröst kan det möjligen också anföras att det Rüdiger säger i detta urval ingalunda är föråldrat. Den påtagligt stegrade aktualitet som problemen om demokratiens vidgning utöver den parlamentariska ramen har fått

på den senaste tiden kan t. o. m. väcka förhoppningen att samt av vad Rüdiger anförde kan förstås bättre och av flera nu än när det skrevs. Utopisternas bedömningar börjar nu att uppfattas som mera realistiska än den "vetenskapliga" socialismens. Tecknen därpå är nu långt flera än då Rüdiger påpekade att Proudhons problemställningar börjar uppfattas som mera realistiska än Marx' historiekonstruktion. Insikten om otillräckligheten av eller kanske t. o. m. faran i förstatligandet av produktionsmedlen börjar nu markant framträda i den allmänna debatten. Frans Severin snuddar också vid detta i sin hösten 1969 utkomna intressanta sekelöversikt "Från socialism till välfärd". Han påpekar att företagsledningen blir mäktigare ju starkare centralisationen är, och tillägger: "Sannolikt har Krapotkin i detta hänseende sett klarare än Marx, ty han hävdar enfatiskt det lilla företags och det lilla samhällets företräden."

I ett dagsläge som det nuvarande bör Rüdigers i denna volym presenterade informativa framställningar om den frihetliga socialismens idévärld i alla händelser framstå som värdefulla, även utanför den syndikalistiska rörelsen.

Det är med tvekan som jag slutligen här gör ett försök att erinra om några grundlinjer och karakteristiska drag i den samhällssyn som Rüdiger, särskilt under sina senaste årtionden förete. Hans egna artiklar, både de i detta urval återgivna och mängden av andra är därvidlag den bästa vägledningen. Men ur mitt långvariga, intima samarbete med honom, ur de tusenden och åter tusenden samtal vi förde om här berörda problem, framväxer behovet av några spridda erinringar.

Det kardinala i Rüdigers samhällssyn ryms egentligen i följande ord, som han skrev i *Arbetaren* 1955: "Syndikalismens 'utopiska' tankar visar sig nu vara realistiska — inte som något färdigt, oföränderligt frälsningsprogram utan som ett permanent, kritiskt-konstruktivt bidrag till den samhällsnydaning som oavbrutet pågår. Den bör befruktas med socialistiska *frihetstankar*." (Kursiveringen HR:s egen.)

Härav framgår det klart att Rüdigers syndikalism inte är en fullbordad totalitet, ens som förslag, utan ett bidrag bland andra och ett efter nya förhållanden och erfarenheter föränder-

ligt sådant. Ur detta framgår den av Rüdiger så ofta betonade och alltid eftersträfvade pluraliten, flerformigheten, som en given produkt. Det innebär bl. a. den uppfattning han framförde i artikeln "Spansk syndikalism och demokrati", att "En enhetlig organisation utvecklar sig med nödvändighet till monopolism...". Och ur den uppfattningen följer i sin tur två givna slutsatser: 1) att inte allas anslutning till en och samma organisation är önskvärd, ens om det gäller en syndikalistisk organisation, 2) att föreningsfriheten, rätten för alla att bilda organisationer efter egen önskan, aldrig utan våda kan beskäras. Där föreningsrätten upphör, träder tvånget i funktion. Det tvångets fulländning kan ses i alla totalitära system, "socialistiska" som fascistiska och andra.

Denna samhällssyn ger inte plats för generella beklaganden över att människorna inte kan samlas i en organisation, parti eller kyrka. Den innesluter i stället — som Rudolf Rocker kanske tydligast påvisat — uppfattningen att människorna kulturellt och socialt inte bara trivs bäst utan också alstrar mest, om skilda organisationer, företagsformer och uppfattningar i respekt för varandra får tävla fritt.

Ur de anförda citaten framgår även en klar bekännelse till evolutionen, det stegvisa utvecklandet av nya produktions- och samhällsförhållanden. Men detta bör inte uppfattas som ett generellt avståndstagande till revolutioner och revolter. Helmut Rüdiger var i det avseendet helt öppen för allt vad som kunde tänkas hända och behöva hända i olika delar av världen och under skilda förhållanden. Utvecklingen är ju så ojämn att stendålderskulturer på sina håll består ännu i atom- och rymdåldern. Rüdiger var för övrigt påfallande starkt förankrad vid revolutionstanken, kanske starkare än de läsare kunde förstå sig, som kom att ta del bara av hans utpräglade polemik mot revolutionsromantik och enligt hans mening missriktade revolutionssträvanden. Helmut Rüdiger uteslöt inte ens möjligheten eller nödvändigheten av framtida revolutioner i de nutida välfärds-samhällena.

Denna aspekt på problemet kan måhända ha sin största betydelse däri att den samtidigt åtminstone indirekt klargör att

den evolutionära syndikalismen, pluralismen, inte är något avslutat helt och egentligen inte har någon begränsning alls.

Frånvaron av begränsning ligger redan däri att utvecklingen enligt den samhällssyn som var Helmut Rüdigers, aldrig kan upphöra. Socialt stillastående skulle vara liktydigt med döden. I denna uppfattning ligger ett villkorslöst avståndstagande från alla föreställningar om ett färdigt samhälle och således även från tanken på ett slutgiltigt socialistiskt samhälle. Med en sådan kontinuerlig utveckling upphör, som antytts, alla begränsningar, och det innebär att en sådan syndikalism som Rüdigers har alla mänskliga möjligheter för sig. Den innesluter alla sociala rättfärdighets- och frihetsdrömmar som nu finns, som senare kan uppkomma och allt vad som kan komma bortom dem. Ingen vet hur långt den mänskliga utvecklingen kan nå.

Dessa påpekanden kan förefalla löjliga. Kanske är de det också. Men de framförs med anledning av de ofta hörda invändningarna att en bedömning av syndikalismen och samhällsutvecklingen sådan som den här antydda innebär avståndstagande från det och det på syndikalismens önskelista, begränsar kraven och innebär kompromiss med kapitalistiska eller borgerliga företeelser. Med Helmut Rüdiger mediterade och diskuterade jag givetvis ofta om detta, och det betonades lika ofta i dessa samtal att den bedömning han företrädde inte innebar avståndstagande från något annat än sådant som kan tänkas vålla syndikalismen, friheten, rättvisan, jämlikheten skada.

Det är således i grunden bara i fråga om taktiska bedömningar som Rüdigers syndikalism, vilken väl i allt väsentligt även kan sägas vara det nutida SAC:s, skiljer sig från den klassiska syndikalismen, vars föreställningar och taktiska attityder uppstod och utformades under fördemokratiska förhållanden. Förgäves skall man i Helmut Rüdigers framställningar söka efter något avkall på solidaritet, rättvisa, frihet och mänsklig likvärdighet. Troheten mot idén är full och hel; man skulle kanske t. o. m. kunna tala om förfining och vidare utveckling av det bästa de syndikalistiska pionjärernas vackraste dröm inneslöt. Och den troheten framträder just genom avståndstagande från allt som kan belasta och besudla den drömmen.

Det är blott allt för tydligt att totalism, ortodoxi och den fanatism som växer fram just ur föreställningen om innehavet av en bokstavlig orubblig sanning, har skadat socialismen svårt under vårt århundrade. I de värsta fallen, där statssocialismen mest renodlat genomförs, står socialismens rättfärdighetsdröm skändad och förrådd. Frigörelsen har fått tukthusets form och anda.

Den syndikalistiska rörelsen och hela den frihetliga strömningen inom socialismen har på sitt sätt varnat för detta värsta, reagerat mot det och bekämpat det. Men även de frihetligaste strömningarna — syndikalismen som är deras huvudkomponent ingalunda undantagen — behöver förnyelse och självrannsakan. Helmut Rüdiger var — i varje fall sedan män som Max Nettlau och Rudolf Rocker gått ur tiden — en av den internationella frihetliga idévärldens bästa kännare. Mest och bäst bidrog han också till dess förnyelse och renässans.

Urvalet i denna volym har mycket att skänka alla som vill hjälpa till att föra frihetens och den sociala rättfärdighetens sak vidare.

Stockholm i oktober 1969.

Evert Arvidsson

EN FRIHETLIG SOCIALISM

SYNDIKALISM OCH FRIHETLIG SOCIALISM

Den svenska, syndikalistiska rörelsen gör anspråk på att vara en frihetlig-socialistisk rörelse. Den innehåller många av den traditionella syndikalismens väsentliga element, men inte alla; den gör i viktiga punkter avsteg från syndikalismen i dess historiska mening, och därför är det omöjligt att presentera den svenska syndikalismen genom att endast påpeka grunddragen i fransk syndikalism så som denna utformats för 45 år sedan. Visserligen finns en tradition som sammanbinder den gamla franska och dagens svenska syndikalism — framförallt när man jämför dem med de partipolitiska rörelserna och statssocialismen i alla dess former — men mycket skiljer; således kan t. ex. en framställning som tar den franska generalstrejkmyten till utgångspunkt knappast förmedla djupare insikter i våra dagars syndikalistiska mentalitet och syndikalistiska målsättningar m. m.

De ideal, de tankar om historikutveckling och socialistisk aktion som formulerats av de franska syndikalisterna kring sekelskiftet, har egentligen sitt ursprung i Första Internationalen (Internationella Arbetar-Associationen) vars verksamhetsperiod infaller mellan 1864 och 1872. Syndikalistiska tendenser, fast utan denna beteckning, gjorde sig under den tiden gällande i flera länder där fackligt intresserade arbetarmilitanter framlade dem även utan direkta kontakter sinsemellan, så t. ex. i Belgien och Spanien — i detta land trots att spanjorerna upptagit kontakt med Internationalen först under dess sista levnadsår — kort före upplösningen.

För den syndikalistiska stämning och de teorier om antiauktoritär socialism som oberoende från varandra utbildats i Belgien och Spanien och som snart ledde till förbindelser och tankeutbyte mellan de aktiva krafterna i dessa (och andra) länder, vittnar t. ex. en artikel som först utkom i brysseltidningen *L'Internationale* och sedan återgavs i *La Federación* i Barcelona i november 1869.

I denna artikel heter det att IAA, Internationalen, representerar fröet till det kommande samhället. Dess organisatoriska former återspeglar alla kommande samhälleliga institutioner. Så

snart som denna International grundats överallt och blivit tillräckligt stark, kommer "som genom ett trollslag" den gamla ordningen att försvinna och en ny regim att blomstra upp, mänskligheten kommer att tillfriskna. Denna tro på revolutionära möjligheter, teorin om "trollslaget", kompletterades dock av det konstruktiva, uppbyggande tänkande som alltid varit kännetecknande för syndikalismen. Meningen var att utbilda socialistiskt kännande och handlande arbetare inom ramen för federativt uppbyggda organisationer vilande på medlemmarnas självbestämmanderätt. Arbetarnas "motståndssällskap" (så kallades de fackliga organisationerna med hänsyn till kampuppgifterna gentemot kapitalet och staten) skulle utveckla sig till de bärande organisationerna för arbetets och distributionens samordning efter den gamla ordningens försvinnande. "Kooperativa verkstäder" skulle uppstå ur de forna ekonomiska kamporganisationerna, och dagens "konsumentssällskap" skulle förvandlas till "kommunala bazarer", heter det i den citerade artikeln. Intressant nog finns på det stadiet ännu uppfattningen om kooperativa producentgrupper såsom socialismens grundval och även tanken om att konsumentssammanslutningar skulle ingå i en socialistisk samhällsorganisation. I sammanhanget heter det vidare att produkterna ska ställas till konsumenternas förfogande till självkostnadspriser. I den franska syndikalismen 40 år senare finns många av dessa tankar med, men föreställningarna om den socialistiska varucirkulationens fungerande har inte vidare konkretiserats utan tvärtom lämnats åt sidan med utgångspunkten från den senare anarkistisk-kommunistiska lärans genombrott enligt vilken produktionen i framtidens idealsamhälle skulle växa så fantastiskt att alla slags produkter jämt kan stå till allas fria förfogande för att konsumeras "efter behov".

Däremot är tankarna om produktionens lokala och industriella organisation på ekonomiska grundvalar mycket mera detaljerade i den senare syndikalismen; som en höjdpunkt för denna utveckling skulle man kanske kunna beteckna den industriell-federativa organisation som de spanska anarkosyndikalisterna utarbetat mitt under brinnande inbördeskrig efter 1936. Denna organisation var då, helt i enlighet med tidigare rent teoretiska

uppfattningar, verkligen arbetarklassens mest effektiva makt-position och den enda garantin för det spanska samhällets omdaning i socialistisk riktning; mycket riktigt har det sagts (av Peiró och andra) att den spanska syndikalismen, och därmed arbetarrörelsens inflytande i spansk antifascism mellan 1936 och 1939, skulle ha blivit mycket starkare om syndikalisterna utbildat sina industriella federationer redan före inbördeskrigets utbrott — beslutet därom hade fattats år 1931, men det genomfördes för sent. Ändå får man säga att inte bara syndikalismens handlingsprincip, den direkta aktionen, utan också dess organisatoriska grundtanke, den industriella federationen, fått en intressant bekräftelse i Spanien 1936 — även om det visade sig att därmed inte alla den samhälleliga omdaningens problem var lösta.

Man kan rentav säga att det i den rena syndikalismen finns en viss naiv totalism i den meningen, att man ansett sig kunna lösa alla framstegsuppgifter genom att förhjälpa den syndikalistiska organisationstanken till genombrott. När vi här talar om naiv totalism, så är det därför att syndikalismen moraliskt sett alltid varit en ren frihetsrörelse. Den samlade i alla länder de minoriteter inom arbetarrörelsen som satte friheten och självbestämmanderätten högst och som ansåg att endast alla arbetande människors självverksamhet och direkta insatser i den sociala kampen samt vid uppbyggandet av nya ekonomiska livsformer kunde framkalla en verklig social och kulturell revolution. Vilken fara som för en mänsklig och fri utveckling ligger i tanken om att samhället ska reorganiseras och nydanas efter ett enda program och i enlighet med grundlinjerna i ett enda organisatoriskt system, detta kunde de gamla syndikalisterna inte ana. De hade däremot fullständigt rätt när de t. ex. under den gamla IAA:s tid bekämpade Marx' centraliseringsförsök inom Internationalen och vände sig mot hans strävanden att förvandla socialismen till en partipolitisk rörelse. Anarkisterna har dock ofta kritiserat den syndikalism som vill "vara sig själv nog". Praktiskt kommer den gamla syndikalistiska förhoppningen om ett nytt samhälles genombrott klarast till uttryck i Patauds och Pougets uto-piska roman "Hur vi gjorde revolutionen" och teoretiskt efter

ryska revolutionen i Pierre Besnards böcker. Den ensidigt syndikalistiskt inriktade framtidssynen har kritiserats hårt av många, så t. ex. av Nettlau som i sitt sammanfattande verk "Anarkismen genom tiderna" (1935) talar om den "exklusivism" som finner sitt uttryck i sådana teorier och t. o. m. anser att det "till sist rör sig om en i förväg utarbetad diktatur över framtidens mänsklighet". Naturligtvis ligger en sådan tendens egentligen inte alls i en vettigt uppfattad syndikalism, utan dess ideal, organisatoriska uppfattningar och krav hänför sig endast till vissa områden i samhällets liv, nämligen den ekonomiska sfären, som är av avgörande betydelse för skapandet av en högre kultur; på detta gebit har syndikalismen fortfarande mycket att säga till om, och dess uppslag kan ännu få stort inflytande på framskapandet av solidariska produktionsformer. Däremot kan en modern syndikalism inte ens hålla fast vid den uppfattningen att dess industriella federationer ensamma kan bilda grundvalen för en socialistisk nydaning — så var inte ens fallet i Spanien där syndikalisternas inflytande verkligen var stort. Man måste erkänna även andra ekonomiska former och förstå att produktionens organisation endast är en ekonomisk uppgift bland många andra.

Det är i samband med sådana insikter, dock inte bara med hänsyn till ekonomiska frågor, man i våra dagar formulerat en tes som denna: "Syndikalismen avböjer varje totalitetsanspråk, också för sig själv."

En utveckling i samma riktning — d. v. s. till ett avståndstagande från ett visst naivtotalitärt tänkande kan också skönjas i historieuppfattningen. I denna punkt grundar sig syndikalismens, Första Internationalens, den klassiska franska syndikalismens och ännu 1922 års anarkosyndikalism, medvetet eller omedvetet på Bakunins idéer om arbetarrörelsen (som dock inte var allt för honom). Han övertog Marx' uppfattning om klassstridernas roll i samhällsutvecklingen, proletariseringens automatiska fortskridande och utformandet av en enhetlig socialistisk mentalitet hos arbetarmassorna; han var dock ännu mera optimistisk än Marx och ansåg att det klassmedvetna, revolutionära proletariatet som med naturnödvändighet skulle uppstå

jämsides med kapitalismens vidare frammarsch, inte behövde några politiska ledare, politiska partier, utan att dess uppror mot utsugarna och deras stat skulle kunna försiggå efter frihetliga riktlinjer medelst organiserad direkt aktion. Han övertog Marx' idé om klasskampens naturnödvändiga inriktning på kampen för ett socialistiskt samhälle, Marx' idé om proletariatets "kallelse" eller "mission", men kombinerade dessa uppfattningar med sin lidelsefulla frihetsvilja och sin fanatiska aktionslängtan. När arbetarrörelsen var ung greps större grupper arbetare av solidaritetens förkunnelse och den socialistiska profetian som av en ny religion, och mäktiga idealistiska krafter, individuella och kollektiva, utlöstes av den revolutionära agitationen, dels den marxistiska, dels den anarkistiska.

Men naturligtvis var läran om en oundviklig, naturnödvändig utveckling till allmän proletär solidaritet och framträdandet av en gemensam aktionsvilja med socialistiska målsättningar en ren vidskeppelse. Inte heller de anarkistiska tankarna om massornas medfödda frihetsvilja som skulle kunna utlösas medelst en häftig och målmedveten agitation, visade sig bärkraftiga inför de gångna årtiondenas faktiska skeende. I motsats till Bakunin utgår redan Krapotkin aldrig och ingenstans från klasskampsdialektiken; han betraktade inte denna lära som grundval för sina revolutionära och socialistiska krav. Däremot trodde han på en naturvetenskapligt grundad humanism som enligt hans förhoppningar så småningom i takt med vetenskapens och teknikens framsteg skulle framkalla skapande frisocialistiska krafter inom breda skikt av "folket". Hans stridsrop riktade sig visserligen till de arbetande massorna, vilkas öde framförallt tycktes stå på spel; men lika lidelsefullt vände han sig till den akademiska ungdomen, och under hela sitt liv samarbetade och diskuterade han med vetenskapsmän och borgerliga reformatorer. Det vore fullständigt fel om man antog att Krapotkins idéer endast levat vidare i små anarkistiska arbetarkretsar; när Herbert Anckar t. ex. skriver att Lewis Mumfords böcker är de som Krapotkin skulle ha skrivit i fall att han levde i dag, så påpekar han just det faktum att några av den gamle ryske frihetskämpens och människovännens tankar ingår som väsentliga beståndsdelar i en hel

del moderna sociologiska uppfattningar och praktiskt reformarbete vars upphovsmän och representanter den anarkistiska arbetarrörelsen knappast har någon kontakt med eller ens är medveten om — tyvärr.

Gustav Landauer sysslade grundligt med den marxistiska klasskampsläran och kom till den uppfattningen att klasskampen, ett naturligt faktum i varje klassamhälle, i och för sig icke alls tenderar att övervinna klassamhällets princip. Den är, sedd från arbetarnas sida, ingenting annat än proletariats naturliga självförsvar mot de ägande klasserna — en kamp som kan föras efter rent individuella linjer eller på högre plan medelst mer eller mindre solidarisk sammanslutning i mindre eller större grupper, samt allt efter den politiska mognadsgraden bland arbetarna i rent auktoritära former (av LO-typ) eller under utbildandet av självmedvetande och kollektiv handlingskraft hos arbetarna själva, såsom t. ex. i spansk syndikalism. För den stora arbetarmassan gäller denna kamp emellertid endast livsuppehållet inom kapitalismen, och kampen förs också mer eller mindre medvetet efter kapitalistiska riktlinjer. Vi syftar här på de faktiska förhållandena, inte på teoriernas värld. Arbetarnas klasskamp kan få en socialistisk inriktning, där den kommer i kontakt med och anammar socialistiska idéer i den ena eller den andra formen. Men dessa socialistiska idéer är inte en klasskampens produkt, utan de visar vidare perspektiv än själva klasskampen. Gustav Landauer, som var angelägen om att skarpt tillspetsa teserna, förklarade således om den av honom grundade Sozialistischer Bund, en kooperativ-experimentalsocialistisk förening: "SB:s uppgift är varken klasskamp eller proletär politik, utan kamp och organisation för socialismen."

Vi vill att mänskligheten ska utveckla sig framåt mot allt mera utpräglade individuella livsmöjligheter för alla, vilket bl. a. innebär att näringslivet reorganiseras efter solidariska grunder och allas kamp mot alla övervinnes till förmån för mera solidariska produktionsmetoder. I den rena klasskampsidén ligger något fatalistiskt, medan syndikalismen, när den är konsekvent sig själv, tillfogar ett starkt viljeelement och konstruktiva tankar om federativ organisation i självbestämmanderättens och

frihetens anda, d. v. s. en organisationsform som aldrig automatiskt framspringer ur kapitalismen och striden mellan klasserna inom den på utsugning och konkurrens vilande samhällsordningen.

Vill vi mänsklighetens befrielse, d. v. s. en verklig social individualism, så kan vi inte bygga alla våra förhoppningar och alla våra framtidsvisioner på striden för bättre ekonomiska förhållanden. Kampen mellan frihet och tvång, mellan fåtalsvälde och allas lika rätt till liv, lycka och eget ansvar antar även många andra former utanför de rent sociala motsättningarna. Spänningarna som uppstår mellan generationerna, mellan könen, mellan doktrinarism och fritt tänkande, mellan olika vetenskapliga uppfattningar, det eviga motsatsförhållandet mellan individen och gemenskapen överhuvud, de samhälleliga livsformernas ständiga anpassning och omformning efter den ekonomiska utvecklingens nödvändigheter, motsättningarna mellan centralistiska och federativa organisationsformer som uppstår lite varstans i det samhälleliga livet — allt detta splittrar upp samhället i otaliga grupper, och efter mycket varierande synpunkter går kampfronter tvärs igenom samhället — fronter som endast i ett fåtal fall är identiska med de linjer som skiljer proletariat och bourgeoisie — helt fränsett det faktum att denna enkla tudelning av samhället inte har det minsta med dagens sociala verklighet att göra. I både politiska och kulturella frågor står t. ex. miljoner proletärer i alla länder i allmänhet på reaktionens och inte på frihetens sida — detta gäller inte alls endast det vid det här laget kända förhållandet, att stora delar av den europeiska arbetarrörelsen (om än omedvetet) kämpar för införandet av ett nytt slaveri.

Inför denna verklighet kan syndikalismen helt enkelt inte längre nöja sig med att troget propagera de paroller och hålla fast vid de trosformer som en gång varit livgivande för den klassiska franska syndikalismen.

På sätt och vis måste syndikalismen i dag mera medvetet än tidigare acceptera de mera omfattande frihetliga perspektiven som ligger i anarkismens olika uppslag. Av dessa skäl har den som skriver dessa rader alltid gått in för att för svensk publik

åtminstone framlägga Max Nettlaus forskningar som ger en översikt av anarkismens idéhistoria i hela dess bredd och djup. Utan tillgång till dessa den frihetliga tankens källflöden kan den svenska syndikalismen inte kasta fram allt vad den har att säga till dagens problem i samband med de tankar som tidigare utarbetats av skilda anarkistiska riktningar och som, trots skenbara motsättningar och i vissa fall direkta motsatsförhållanden, i själva verket tillsammans bildar en enda frihetens filosofi framställd från olika utgångspunkter eller med olika mål för ögonen.

Vi har här försökt karakterisera Bakunins uppfattning om arbetarnas ställning gentemot socialismen som enligt vår mening var naiv-marxistisk. Men hos Bakunin finns mycket mera. Vem känner i dag t. ex. hans otaliga projekt om internationell federativ organisation? Dessa idéer diskuteras i vår tid kanske utanför arbetarrörelsen mycket mera än i de kretsar, som säger sig ha axlat Bakunins kapp. Detsamma gäller naturligtvis Proudhons federalism och även hans ekonomiska konceptioner, som är mera levande hos en del kooperatörer än hos syndikalisterna. Krapotkins tankar om teknisk decentralisation ingår i skilda moderna samhällsreformistiska strävanden, t. ex. i stad- och landplanering m. m., hans idéer om förening av kropps- och intellektuellt arbete bildar en beståndsdel av nya pedagogiska teorier etc. Om den moderna internationella syndikalismen isolerat sig alltför mycket, så ligger förklaringen därtill delvis (inte helt förstås) i att den inte längre på samma sätt som anarkismen ännu för ett halvsekel sedan håller kontakt med alla samhällets framåtskridande sociala och kulturella krafter, därför att den inte funnit vägen till en modern frihetlig socialism.

I svensk syndikalism däremot finns tendenser till utvidgning — därmed syftar jag inte alls endast på vissa just nu omdiskuterade strömningar vars anhängare kallas för nyorienterare, utan jag menar en del väsentliga, av alla omfattade idéer som sedan länge ger den svenska syndikalismen en viss särställning i den internationella rörelsen. Annars är förstelning i inte bara naiv-, utan rentav primitivmarxistiska former och uppfattningar tyvärr kännetecknande för en hel del utländska syndikalistiska rörelser, och även om man kan medge att vissa anarkistiska

grupper söker kämpa sig igenom till vidare perspektiv, så kännetecknas också vår tids anarkism av den ovan närmare belysta naiva totalism som dödar det väsentliga i den frihetliga mentaliteten och är ett bevis på att man inte följer med tiden och, för att vara trogen de gamla idéerna, håller fast vid sekteristiska teser om framstegsrörelsen som efter erfarenheterna med fascism, nazism och bolsjevism måste läggas till handlingarna. Å andra sidan ropar just den socialdemokratiska centralistiska välfärdsstatens problem och demokratins kris efter en tidsenlig, konstruktiv frihetlig opposition. Vi vill inte diskutera den frågan om de i dag existerande syndikalistiska och anarkistiska rörelserna är kallade att själva bli denna opposition. Många av dem eller deras representanter lever för djupt i det förflutna. Den kris som i dag råder i den spanska syndikalistiska rörelsen, närmare bestämt motsättningarna mellan Spaniens syndikalister och emigranterna, tillhör de symptom på strävande efter förnyelse som finns, även om det från denna sida av förståeliga skäl inte kommit något teoretiskt bidrag till debatten. Må ingen tro att det enbart rör sig om den frågan huruvida den spanska rörelsen ska eller inte ska rätta sig efter vissa beslut som fattats för 20 eller 30 år sedan. Problemet ligger djupare än så. Den spanska syndikalistiska rörelsen är dock en så elementär folklig kraft att den under alla förhållanden kommer att hålla kontakt med verkligheten och fortsätter att verka som frihetlig surdeg. Mindre förhoppningsfullt ser det ut i vissa andra länder. Men i alla fall kan och måste anarkismen och syndikalismen med all sin idérikedom ingå i den moderna frihetliga socialism som många internationella krafter i dag medvetet eller omedvetet strävar efter.

(Syndikalismen nr 5 1950.)

SYNDIKALISMEN — DESS UPPGIFT I FRAMTIDEN

Syndikalismens äldre principiella uttalanden bygger även med hänsyn till den egentliga privatkapitalismen på förhållanden

som inte längre existerar. Man talar om kapitalisterna såsom samhällets enväldiga härskare och staten såsom deras polishund; kapitalisterna och staten håller proletariatet nere för att säkra dess utsugning. Så var det en gång, och så är det nog fortfarande i de länder där kapitalismen befinner sig i sina första stadier, så vida inte utvecklingen genom "folkdemokratiska" förändringar (Kina t. ex.) förs in på andra banor. Faktum är emellertid, att framför allt den europeiska kapitalismen delvis fått vika för den ursprungligen rent politiska demokrati som den själv infört. Småfolket och senare arbetarklassen har också organiserat sig i demokratiska partier och begagnat demokratins politiska medel för att införa sociala förändringar. I en del länder låter man privatkapitalismen vara kvar, men genomför en återfördelning av socialprodukten medelst skattesystem och socialpolitik till förmån för de icke-ägande folkgrupperna — det rör sig om hela det stora tankekomplex som kallas social trygghet. I andra länder, t. ex. i England, förstatligar man också industrier, i detta fall under ett arbetarpartis ledning; man får emellertid påminna om, att även Frankrike har stora industrier nationaliserade, utan arbetarregering. Med andra ord, det sociala livet och i vissa fall eller till en viss grad även hela näringslivet *förstatligas*; staten är inte längre endast vissa kapitalistkretsars polisinstitution utan har blivit en organism som påverkar och omgestaltar näringslivet i annan riktning än privatkapitalismens.

Det är i och för sig absolut förståeligt att proletariatets stora massa, som naturligtvis har en borgerlig inställning, mera sympatiserar med den moderna välfärdsstaten än med den gamla ohämmade privatkapitalismen; och inte heller revolutionära socialister som ännu syftar på en annan och grundligare samhällsreform kan stå likgiltiga inför dessa företeelser. Även de godtar och måste försvara socialpolitikens verkliga landvinningar — dock inte utan att påpeka de nya faror som denna utveckling innebär. Den gamla marxistiska och syndikalistiska analysen räknade endast med en kapitalism som skulle utveckla sig från katastrof till katastrof, med ett proletariat som skulle bli fattigare och fattigare och samtidigt alltmera revolutionärt för att slutligen kasta det hela över ända och på en gång, kanske efter en

kort övergångstid, "införa" socialismen. I en del syndikalistiska principuttalanden spökar fortfarande denna av verkligheten fullständigt dementerade teori om den allmänna utvecklingen, och detta inte bara förlöjligar rörelsen utan också hindrar den att ta itu med en modern frihetlig-socialistisk rörelses verkliga uppgifter.

Engångsrevolutionens idé har förlorat sina grundvalar med den moderna statliga utvecklingen och klasstrukturens omgestaltning i en helt annan riktning än den av Marx förutspådda, men idén om en frihetlig socialism har fått en ny grund att bygga på. De moderna tendenserna innebär samhällets totala förstatligande och byråkratiserande, men under vissa demokratiska former som alltmera antar en rent formell karaktär, medan byråkratvåldet tilltar.

Inför denna utveckling gäller det att framföra mera energiskt än någonsin förr kravet på införandet av producentkooperativa arbetsformer och den kooperativa tankens utvidgande såsom motvikt till den statsocialistiska tendensen. En verksamhet i denna anda kan tänkas äga rum i den moderna konsumentkooperativa rörelsen; vid sidan om den i helt oberoende producentkooperativa företag och federationer av sådana företag; genom kamp om arbetarkontroll i kapitalistiska och förstatligade industrier medelst fackliga insatser; samt i ett aktivt kritiskt ställningstagande mot de ekonomiska arbetarorganisationernas "förstatligande inifrån", d. v. s. deras centralistiska urartning och förvandling till ett slags auktoritära ämbets- och beskattningsverk. Ty fria, d. v. s. på medlemmarnas självbestämmanderätt uppbyggda fackliga organisationer kommer alltid att i arbetarnas händer vara ett av de viktigaste vapnen i kampen för en verklig ekonomisk demokrati och frihetlig socialism, även om denna kan anta olika former, icke endast den syndikalistiska.

Men i dag upptäcker vi också att den frihetliga socialismen inte kan vara så "opolitisk" som syndikalismen varit i sina tidigare etapper. Den gamla syndikalismen reducerade samhällsfrågorna alltför mycket på rent ekonomiska kategorier. Det finns emellertid en massa sociala och kulturella spörsmål som helt enkelt inte kan bedömas och behandlas utifrån fackliga syn-

punkter, utan angår samhället i dess helhet, d. v. s. även andra grupper än de yrkes- och industriella gemenskaper som den fackliga rörelsen sysslar med. Denna insikt innebär också att det moderna samhällets representativa system inte enbart kan komma till uttryck i än så fria och aktiva federalistiska fackföreningar och kooperativa organisationer.

Jag har i min skrift om Syndikalism och parlamentarism framlagt tanken att folkrepresentationen i och för sig, också den centralistiska, statliga parlamentarismen, innebär ett framsteg i jämförelse med äldre absolutistiska statsformer; denna parlamentarism är naturligtvis också något att försvara mot den moderna totalism som hotar österifrån. Efter erfarenheterna med totalismen i dess olika former, även den socialistiska, måste vi syndikalister vara de första som även för vår egen läras vidkommande avstår från varje totalitetsanspråk på samhällsnydningen; detta betyder emellertid, positivt uttryckt, att ett modernt syndikalistiskt principuttalande också måste innehålla en klar bekännelse till demokratiska kampmedel i stället för att i förstucken form ge uttryck åt kravet på proletarietets diktatur — proletariet, naturligtvis, tänkt som ett rent syndikalistiskt proletariat. Barnatro!

Bygger vi principiellt på en vidare och mera omfattande samhällsuppfattning än den rent ekonomiska, som syndikalismen i förenklad form övertagit från marxismen, så måste vi också befatta oss med alla de politiska aspekter, som har betydelse för det sociala och kulturella livet. I detta ingår erkännandet av, att det behövs ett system av organiserad folkrepresentation, även om vi är anhängare av ett annat system än partiväsandets. I kommunen finns även inom en centralistisk demokrati en av grundformerna för ett fritt samhälle och medborgerligt självstyre nerifrån, och därför måste ett positivt ställningstagande för en från kommunernas insats utgående politisk verksamhet ingå i ett nytt syndikalistiskt principuttalande. Att kommunens rättigheter i dag är starkt kringskurna av staten är givetvis sant; men gäller inte *precis detsamma* för den fackliga verksamheten? Upphör vi fördenskull att vara fackligt verksamma? På samma sätt som vi på fackföreningsrörelsens område går in för förnyelse och

självbestämmanderätt för medlemmarna, måste vi gå in för den politiska demokratins effektivisering, vilket betyder detsamma som dess federalisering och decentralisering.

Det politiska, ekonomiska och kulturella livets nygestaltning i enlighet med en konstruktiv federalism är aktuell även av en annan anledning, som också berör syndikalismens ställning till frågan om krig och fred.

Något som syndikalismen kan och måste hålla fast vid är dess gamla och välprövade internationella, aktivt antinationalistiska attityd. I den punkten har syndikalismen visat sig vara överlägsen alla andra riktningar i socialismen.

En annan fråga är om det går att upprätthålla den abstrakta antimilitarismen, tanken om sabotaget mot varje krig m. m. Faktum är att SAC i prövningens stund *inte* hållit fast vid dessa uppfattningar. Mellan 1939 och 1945 saboterade SAC *inte* Sveriges försvar och gjorde *inte* några förberedelser till generalstrejk för eventuellt krigsutbrott, d. v. s. för att förhindra försvaret mot en eventuell tysk invasion. *Ingen* av SAC:s militanter gjorde propaganda för parollen "Låt tyskarna ta oss", och organisationen i sin helhet avböjde det också. SAC:s kongressresolution av år 1942 betonar i stället kampen mot totalismen innanför och utanför gränserna och fastslår att de allierades seger i andra världskriget var önskvärd; SAC fick alltså inte motarbeta den allierade segern, för att säga det negativt.

Tanken om generalstrejk mot varje krig föddes i en värld som syntes vara på väg mot allmän demokratisering. Den gäller fortfarande för förhållanden där demokratiska stater råkar i konflikt med varandra och en offentlig opinion på båda sidorna om gränsen kan ta ställning mot kriget. Den taktiken kan emellertid inte tillämpas på situationer där demokratiska länder hotas av totalitära makter vars folk det är omöjligt att träda i kontakt och idéutbyte med. I sådana fall — och detta är ju Sveriges faktiska läge också idag — kan en socialistisk frihetsrörelse inte inta en hållning som skulle betyda en uppmuntran till totalitära angripande.

Men frågan om krig eller fred beror inte bara på förhållandet stormakterna emellan. Den beror i hög grad på de insatser för

fredens organisering som folken kan prestera. Om Europas folk verkligen lyckades hinna fram till enhet, en enhet i frihetens, i federalismens anda, om de gamla nationerna på vår kontinent hann slå ihop sina ekonomiska och sociala resurser och i europeisk ram genomföra nya ekonomiska och socialpolitiska åtgärder för att skapa trygghet och höja hela Europas levnadsstandard, skulle krigsfaran kunna trängas tillbaka och ett förnyat Europa skulle även kunna utöva en stor dragningskraft på många nationer på andra sidan järnridån. Denna järnridå existerar, men det är inte alls säkert att den kommer att hålla. Titoismen går som en löpeld genom länderna i den ryska inflytelse sfären, och demokratisk-socialistiska krafter är i rörelse. *Inför ett enat och för socialt framsteg arbetande Europa skulle Moskva inte lyckas hålla järngreppet över sina vasaller i Östeuropa.* Tjeckernas traditionella demokratiska inriktning, den store Marsaryks anda, skulle återuppstå, polska folket skulle komma ihåg sina frihetliga traditioner, Östtyskland skulle kräva befrielse, hela Östblocket skulle rasa.

I stället för att föra en abstrakt fredspropaganda och rekommendera en negativ antimilitarism, måste enligt min uppfattning syndikalismen i dag göra en insats i den rörelse som går ut på att organisera freden efter federalistiska riktlinjer. Syndikalismen kan och behöver inte identifiera sig med denna rörelse så som den är, men den kan och måste samarbeta med den och lämna sitt bidrag.

Därmed ska inte vara sagt att SAC officiellt skulle vända sig mot vapenvägran. Som rörelse har emellertid den svenska syndikalismen aldrig gått in för den taktiken. Den är en individuell och etisk angelägenhet. Den som väljer den vägen måste respekteras, och respekten för denna attityd tillhör demokratins väsen. Å andra sidan kan syndikalismen inte propagera den metoden som lösning för världens problem. Rent praktiskt sett har SAC aldrig gjort det.

Se här en rad problem som är av betydelse för diskussionen om syndikalismen inför framtiden.

Vi menar, att de uppgifter, som åligger en frihetlig socialistisk rörelse, kräver en fast organisation. I Sverige existerar SAC som

de frihetliga idéernas historiska uttryck inom arbetarrörelsen. SAC får fortsätta sin kamp, men den måste också bygga sin verksamhet på ett nytt ställningstagande till samhällsutvecklingen och ta ställning till de frågor som verkligen står på historiens dagordning, i stället för att stanna kvar vid förlegade problemställningar.

(Arbetaren 20.1.1950.)

DOGMATISM TILL HÖGER OCH VÄNSTER

Samhällsutvecklingens gång betingas av komplicerade intresse motsättningar, konflikter mellan skilda kollektiva och individuella maktsträvanden och spänningen mellan talrika, ständigt skiftande, gamla och nya politiska uppfattningar, filosofier, religiösa idéer m. m. Forskningen kan i det individuella beteendet, i gruppbildningen och relationerna grupperna emellan upptäcka en del objektiva, av individerna oberoende villkor och lagbundenheter. Men samhällets gångna och framtida utveckling kan aldrig bestämmas resp. förutsägas med samma vetenskapliga exakthet som det organiska livets förlopp hos en växt, en djurisk eller mänsklig kropp. Kampen om samhällets förbättring kan och måste byggas på vetenskapliga insikter, men vilken politisk eller social riktning som äger "sanningen" om samhällets väsen och historiens mål förblir alltid oavgjort. Det sociala livet är och förblir en kamp, en ständig brottning. De krafter som ingriper i den influeras i sin tur av idéer och strävanden som delvis undandrar sig rationell bedömning. Ingenting tyder på att mänskligheten någon gång kommer att helt likriktas.

Men det har alltid funnits filosofiska riktningar som trott sig äga den absoluta sanningen om historiens mening och som därför också kräver den oinskränkta rätten att i den av dem upptäckta sanningens namn få avgöra mänsklighetens öden. Toleranskra vet är främmande för dessa totalitära tänkare. De kan aldrig begripa att samhällets liv och förbättring endast kan bero på ständigt nya försök med samarbete och Kooperation på likställighetens grundval trots avvikande motiveringar och filosofiska

utgångspunkter hos människorna. I stället går deras strävan ut på att (först moraliskt, sen också fysiskt) likvidera dissidenter, att bränna böcker, att utrensa partier och organisationer för att förvandla dem till lydiga redskap för den rätta förkunnelsen, för den en gång uppenbarade rätta tron.

Det finns både en religiös och en vetenskaplig vidskeplighet. Detta är förstås inget argument varken mot religionen eller mot vetenskapen utan endast mot deras urartning. Det är naturligt att människorna söker sanningen, t. ex. i sociala ting. Men det är onaturligt och farligt att förväxla sökandets tillfälliga och ständigt skiftande, i förvandling stadda resultat med själva sanningen. Dessa resultat är i bästa fall delssanningar. Människor kan endast leva tillsammans under den förutsättningen att de är beredda till inbördes hjälp utan att kräva andlig likriktning som villkor för solidariteten, och att de erkänner en mångfald former av solidariskt samarbete såsom existensberättigade. Detta gäller i hög grad även verksamheten för socialismen. Just kampen mot utsugning och förtryck kan endast föras så länge som man inte uppfattar det eftersträfvade nya samhället såsom byggt på en enda dogm, en enda total sanning. Ur kravet på att alla ska erkänna en enda sanning framgår logiskt (och även efter rikliga praktiska erfarenheter) enbart nytt förtryck och ny utsugning.

Därför är dogmatismen till höger och till vänster de värsta fienderna till det verkliga framsteget mot social rättvisa och frihet. Men dogmatismen på vänsterkanten är värre och farligare. Den konservativa katolicismen t. ex. avböjer principiellt varje tanke på ett samhälle av effektivt likställda fria människor. Klasssamhället betraktas såsom en gudomlig institution. Vänsterdogmatikerna utgår teoretiskt från en annan uppfattning, men deras praktiska politik förstör framstegsrörelsen inifrån, förgiftar den och resulterar slutligen i fall av framgång i ny diktatur och ny utsugning. Som det ryska exemplet visar kan sådan ny tyranni anta hemskare former än de gamla tyrannier som störtats.

Ställningstagandet mot varje form av dogmatism, även och framförallt den socialistiska, avhåller mig inte ifrån att förkunna den lilla sanningsbit som jag tror mig ha upptäckt. Rättare

sagt jag ställer den till diskussion. Jag arbetar på att bringa den till uttryck i enlighet med den oavbrutet skiftande verkligheten. Jag försöker berika den i kontakt med andra människor och deras uppfattningar. Jag opponerar mig mot sekterismen i alla former och anstränger mig att inte själv bli sekterist. Är inte i sista hand just detta hela innebörden i frihetstanken?

(Arbetaren 29.2.1952.)

TRE ETAPPER

Syndikalismen är *frihetstanken* inom arbetarrörelsen. Den är intimt förbunden med arbetarrörelsen som helhet, men skiljer sig också radikalt från de tendenser som blivit förhärskande inom massorganisationerna. De stora, mer eller mindre statsbundna och centralistiska grupperna är påverkade av teorier och strävanden som förbinder den sociala idén med auktoritära taktiska medel: marxismen, Lasalles statssocialism, den av konservativa politiker (Bismarck) inaugurerade statliga välfärds- och socialpolitiken. Syndikalismen däremot hämtar sina väsentliga inspirationer från olika tänkare och revolutionärer med frihetlig, federalistisk samhällssyn.

Den syndikalistiska rörelsen har haft betydelse och fyllt sin uppgift under skiftande politiska och sociala förhållanden. Den har flera gånger bytt verksamhetsfält, har varit tvungen att inrikta sig på olika omedelbara målsättningar allt efter de rådande omständigheterna, men alltid med *samma syfte*: att försvara kravet på arbetarnas självverksamhet, på federativ organisation. I stort sett kan man urskilja tre perioder i rörelsens utveckling.

Före första världskriget var syndikalismen, precis som alla andra riktningar, en proletär kamprörelse med bestämd teoretisk inriktning vars verksamhet huvudsakligen präglades av motståndaren, den då ännu helt oorganiserade, manchesterliberala kapitalismen. En optimistisk uppfattning om den nära framtidens revolutionära chanser kännetecknade rörelsen, men den vände sig skarpt mot den fatalistiska utvecklingströ som låg till grund för de marxistiska riktningarna och gjorde massorna

partitrogna, ledarlydiga. Syndikalisterna däremot betonade viljan till frihet och rättvisa, direkt aktion, organisatorisk verksamhet nerifrån och uppåt som det väsentliga. Internationellt fann denna epok sin höjdpunkt i 1913 års syndikalistiska konferens i London.

Första världskriget medförde ett totalt misslyckande för de socialdemokratiska partierna och fackföreningarna. Men fr. o. m. 1917 började folkmassorna reagera mot kriget och de statsmakter ur vars rivalitetskamp masslaktandet framgick. En väldig revolutionsvåg svepte österifrån fram över hela Europa. Hundratal miljoner arbetare, bönder, intellektuella, vissa borgerliga skikt greps och rycktes med av de krafter som utlöstes av de stora öst- och centraleuropeiska rikenas dånande sammanbrott. Den revolutionära andan, denna "förstörandets lust som blir en skapande lust" satte massorna i rörelse. Men snart tog den revolutionära utvecklingen en auktoritär-diktatorisk vändning: Lenins 21 teser gick ut på att organisera den världsrevolutionära rörelsen i enlighet med bolsjevismens jakobinsk-centralistiska taktik. Då inträdde syndikalismen i sin andra etapp — som revolutionär massrörelse.

I anknytning till ryska revolutionens tanke om direkt federativ demokrati, närmare bestämt rådsidén, framlade syndikalisterna ett anticentralistiskt, frihetligt revolutionärt alternativ. Nära 3 miljoner arbetare i hela världen samlades under dessa paroller i 1923 års syndikalistiska International, IAA. Revolutionen urartade till den moderna tidens värsta form av tyranni och slaveri, men syndikalismen bidrog till att stoppa totalismens framfart i väster, samtidigt som den tog avstånd från "reformistisk" anpassning till kapitalismen.

Arbetarrörelsens av erfarenheter obelastade kampanja från före 1914 finns inte kvar, 20-talets revolutionstro har förbytts mot en hälsosam misstro mot totalitära frälsningsprogram och engångsrevolutioner. Den mänskliga produktiviteten har växt oerhört, den allmänna levnadsstandarden har höjts, massrörelserna har bidragit till att framtvunga en större andel för arbetarna, den Bismarckska socialpolitiken tillämpas nu på hela linjen, beblandad med statssocialistiska element, och det expert-

kurator- och psykologdirigerade, genombyråkratiserade välfärdssamhället är på frammarsch.

Inför det nya läget och dess problem har syndikalismens verksamhet ingått i en tredje fas. Varken sekelskiftets heroiska partisankrig eller den revolutionära epokens revolutionära massframstötter kan frambesvärjas igen. Men nya frågor ställs: hur kan de arbetande massorna under högindustrialismens epok överta aktivt medansvar för sina öden? Hur kan demokratin från expert- och byråkratvälde utvecklas till levande folklig självstyrelse? Socialismen tvingas att åter ta upp sina grundfrågor, att föra en idédebatt som för hundra år sedan. De värden och grundtankar som syndikalismen alltid gått in för: individuell självverksamhet, demokrati inom näringslivet, människan som demokratin och socialismens *subjekt* står i centrum för debatten. Syndikalismens "utopiska" tankar visar sig nu vara realistiska — inte som något färdigt, oföränderligt frälsningsprogram utan som ett permanent, kritisk-konstruktivt bidrag till den samhällsnydaning som oavbrutet pågår. Den bör befruktas med socialistiska *frihetstankar*.

(Arbetaren 18.11.1955.)

VALSTRIDEN OCH VI

Affischkriget som traditionsenligt föregår riksdagsvalen är igång. Även i huvudstaden har agitationen börjat på allvar. Husfallen kommer att översvämmas med trycksaker, de politiska ledarna kommer att uppträda i offentliga disputationer för att framhålla de olika partiernas förträfflighet. Medborgaren som i allmänhet tiger och spelar en relativt passiv roll i demokratin, får framträda och säga sin mening åtminstone i den formen att han uttalar sig för en viss partirepresentation i andra kammaren.

Den västerländska parlamentarismen är den form av demokrati, av folklig kontroll och medbestämmanderätt som borgarklassen tillkämpat sig under sekellånga strider mot de äldre samhällsmakterna. Den politiska arbetarrörelsen i sin tur har utnyttjat institutionen för att genomföra socialt och ekonomiskt re-

formarbete, för att motsätta sig privatkapitalismens ensamvälde i arbetarnas och småfolkets intresse. Statskontroll, i vissa länder även förstatligande av viktiga industrier är de demokratiska arbetarpartiernas lösen.

Syndikalismen tillhör arbetarrörelsen, men "deltar inte i partipolitiken", som det heter i SAC:s principförklaring. Där fastslås också att syndikalisterna "äger rätt att utanför rörelsen delta i de former för samhällelig verksamhet som överensstämmer med deras politiska, filosofiska och religiösa uppfattning under förutsättning att denna verksamhet inte bringar dem i öppen fiendeställning till den syndikalistiska rörelsen". Rätten att delta i allmän samhällelig verksamhet är för syndikalisterna t. o. m. en plikt såtillvida att rörelsen i samverkan med alla andra riktningar inom arbetarrörelsen försvarar sociala landvinningar, att den därutöver tillsammans med alla demokratiska krafter går in för demokratiska livsformer mot varje form av diktatur. Gentemot regimerna i Spanien och Portugal samt statstotalismen på andra sidan järnridån som avskaffat varje form av demokratisk folkrepresentation är de bestående parlamentariska staterna ett avgjort framsteg. I kampen mot bruna, svarta och röda fascister står syndikalismen sida vid sida med den parlamentariska demokratin.

Men inom demokratin kan syndikalismen inte nöja sig med partiernas alternativ. Kravet på demokratisk socialism accepteras, men förstatligandet kan från syndikalismens synpunkt inte godkännas som utväg. Den statspolitiska arbetarrörelsens monopolistiska metoder måste avvisas som intrång på friheten och självbestämmanderätten. Å andra sidan godtar syndikalismen något väsentligt av liberalismens frihetsparoller, men anser inte att "fri företagsamhet" i privatkapitalistisk mening, d. v. s. frihet endast för ett fåtal när det gäller att bestämma över produktionsmedlen innebär en demokratisk lösning för de ekonomiska problemen.

Vilka politiska grupper syndikalister än kan samverka med för att värna socialt framsteg och demokrati som allmän utvecklingstendens, så ligger det väsentliga och avgörande för syndikalismen på ett annat område. Nämligen i uppfostrandet av de-

mokratiska medborgare som visar initiativ, som blir aktiva och medbestämmande i ekonomiska sammanhang, på arbetsplatsen och inom näringslivet. Syndikalismen är närmast inriktad på den *industriella demokratin*.

Demokratin genomförande kräver ekonomiska strukturförändringar. Medborgarna måste kunna påverka näringslivet på samma sätt, eller ännu intensivare än de i dag influerar på samhällets politiska uppbyggnad. Genom att påpeka dessa sammanhang, genom att ställa kritiska krav utöver partipolitiken tror sig syndikalismen bäst kunna tjäna demokratin.

(Arbetaren 27.8.1956.)

SOCIALISMEN I VALFÄRDSSAMHÄLLET

Under mer än ett århundrade har socialistiska idéer påverkat arbetarrörelsen och människor i andra samhällsklasser. Ett antal olika socialistiska riktningar utbildades. På 20- och 30-talen övertog också fascistiska rörelser socialistiska slagord. Oklarheten har blivit stor och socialismen måste definieras på nytt. Förvirringen försvåras av förhållandet att 1800-talets historie- och kultursyn, som varit socialismens jordmån, fått vika för nya verkligheter. Här ska endast några grundläggande tankar beröras. Det gäller inte att konstruera nya system. Endast några få teser kan formuleras som provisoriska svar på självkritiska frågor.

För att klargöra själva grundbegreppet kan det sägas att socialismen anknöt till arbetarnas nödläge efter kapitalismens genombrott. Socialismens mål var att avskaffa nöden och ge arbetet ett nytt innehåll. Meningarna om vägen till målet har alltid gått isär. Är kollektivt ägande en förutsättning för socialism eller inte? Är avsikten den att införa absolut likställighet eller endast att skapa lika startmöjligheter för alla, förenade med vissa utjämningsåtgärder? I bland har socialismen beskrivits som behovsproduktion, men marknadens roll diskuteras. Ska socialismen omfatta hela näringslivet eller vara partiell? Kan den införas på frihetens bekostnad eller är frihet och självverksamhet väsentliga grundvalar för en socialistisk ordning?

Klasskampen är en naturlig företeelse i alla kända samhällsordningar, och arbetarnas medvetna, systematiska strid har bidragit till att förbättra deras ställning i det bestående samhället. Men är klasskamp detsamma som kamp för socialismen? Klasskampen är nog endast kapitalismens inre lag vars verkan aldrig kan bryta klasssamhällets trollkrets.

Är arbetaren socialist genom födelse? Finns en av historien utvald klass som automatiskt representerar en högre etisk princip? Nej, lika lite som det finns utvalda folk. Arbetarnas kamp för bättre sociala villkor är en naturlig och mycket nödvändig sak. Frågan däremot om ekonomisk egoism och hänsynslöshet kan ersättas med något bättre, den frågan angår alla människor. En socialistisk samhällsnydanare var också storföretagaren Adriano Olivetti. Många socialistiska idégivare var aristokrater och borgare som ställde etiska krav på samhället och sig själva. Också en arbetare blir socialist endast på detta sätt. En arbetarsocialist var Proudhon. Han var socialrevolutionär men motståndare till fanatism och trångsynt klass tänkande: hans socialism var ett uttryck för moralisk förnyelse.

För den som anser att socialismen är oskiljbar från friheten utvidgas frågan: är alla arbetare frihetsvänner? Nej, lika lite som alla borgare, trots att den borgerliga revolutionen proklamerade friheten. I dag kämpar hundratal miljoner arbetare för ett nytt slaveri, en ny imperialism, en ny kolonialism. Viktigt är också revolutionsproblemet. Många radikala socialister ansåg att socialismen endast kunde bli verklighet genom revolutionära ingripanden. Men både reform och revolution kan tjäna olika syften. De är endast verktyg. En fascist kan också vara revolutionär.

1800-talets förenklade klassmytologi, populariserad genom marxismen, inspirerade stora massor till sociala insatser. När verkligheten visade sig vara mera komplicerad och myterna upplöstes, försvann också entusiasmen. Den relativa mättnaden i välfärdssamhället kvävde den helt.

Under revolutionära perioder och i samband med krig uppkom det totalitära maktsträvandet. I stället för begeistringen, som är en skapande kraft, trädde fanatismen, hat och aggressivi-

tet som självändamål, tanken att makten är allt och att motståndaren måste utrotas. De stora, absoluta idéerna har resulterat i lika stora olyckor — bolsjevismen och fascismen vittnar om det. Det är kanske en befrielseprocess att den nya generationen miss tror idéerna. Den moderna ungdomen är till sin livsstil glädjande revolutionär, men idélös på gott och ont. Vi konfronteras med "opolitiska ungkonsumenter". Tillsammans med fanatismen har idealismen, offerviljan, tron försvunnit.

Ur fattigdomen spirade en gång en vacker solidaritetstanke och skapande politiskt-sociala krafter steg upp ur folkdjupet. Många trodde att väldiga samhällsbyggande makter av frihetlig inriktning skulle växa fram nerifrån och sprida sig för att skapa en ny samhällsstruktur i stället för alla auktoritära och mekaniska ordningar — i samma takt som den (huvudsakligen materiellt uppfattade) emancipationsprocessen fortskred. Motsatsen har inträffat. De från primitivt elände och utsugning befriade massorna flyr in i privatlivet, de blir endast merkonsumenter men åtar sig inte mer samhällsansvar. Tvärtom. De blir likgiltiga gentemot sina egna organisationer. I stället övertar staten ansvaret för hela samhället. Folk rörelser bidrog till att framskapa de materiella förbättringarna, men nu finns snart varken folk eller rörelser kvar. Allt blir nya ämbetsverk. En gång drevs ledarna framåt av massorna, i dag idkas det medlemsvård för att nödtorftigt hålla ihop organisationerna.

1848 skrev fransmannen Anselme Bellegarrigue: "Socialismen har fötts ur en appell om frihet, maktutövningen kommer att döda den". Det har sagts att anarkisternas frihetsbegrepp är utopiskt. Vad folk behöver är frihet från nöd, allt annat kommer av sig själv. Men automatismen har klickat. Vilja till större ansvar växer inte ur högre konsumtion. Den rent statspolitiskt inriktade socialismen har endast lett till anpassning och lönegradstänkande. Vid en genomgång av SAC:s uttalanden i internationella frågor upptäckte jag att uttrycket "det revolutionära proletariatet" försvann 1938. Den sista förhoppningen representerades av de tappra spanska arbetarna och bönderna.

Välfärdsstaten är en framgångsrikt reformerad kapitalism. Den är inte alls ett socialdemokratiskt monopol. Den introduce-

ras överallt, också av mera liberalt inställda regeringar. Även Hitler tillämpade åtgärder i denna riktning, detsamma gjorde Perón och Nasser bygger en socialstat. Risken med de vaknande färgade folken är att de snart hamnar i nationalistiska, halvtotalitära socialstater som övertar det värsta av sina före detta utsugare och förtryckare.

Välfärdsstaten i dess olika former är ett uttryck för en i hela världen pågående nivelleringsprocess. Gamla privilegier försvinner, massorna får det bättre. Industriländerna går i spetsen, men snart följer väl andra folk efter. Denna process kan delvis identifieras med demokratin; många accepterar den också som socialism. Det är ett misstag. Vad som föreligger är en utveckling till någon sorts termitssamhälle anpassat efter den moderna teknikens villkor.

Socialismen kan endast leva vidare genom att på högre nivå, efter övergivandet av den marxistiska mytologin, med nya utgångspunkter återanknyta till sina grundvärden: självverksamheten, federalismen, kvalitativa i stället för kvantitativa livsideal och internationalismen. Utgick den en gång från yttre nöd, så bör den i dag födas på nytt ur det likriktade industrisamhällets inre nöd.

Motsättningen mellan system med demokratiska friheter och statstotalismen är viktig för socialismen. Men demokrati är ofta ett tomt slagord. Den måste ges ett mera nyanserat innehåll. Folkvälde i form av centralistisk parlamentssuveränitet och partiväsen är inte demokratis sista ord. Demokratin bör uppfattas som det pluralistiska samhället, som Gustav Landauers "Freiheit in der Fülle ihrer Gestaltungen", en mångfald av fria livs- och självförvaltningsformer som också tillåter olika motiveringar och motsätter sig varje form av likriktning. I bland ser det ut som om demokratierna var på väg i motsatt riktning. I samband med frågan om det pluralistiska samhällets livs- och utvecklingsmöjligheter uppstår också rättsordningens problem: i frihet och självansvar levande människor i ett federativt samhälle behöver en gemensam rättsuppfattning. Om och hur den kan växa fram är inte lätt att säga. Här berörs den mänskliga kulturens djupaste livsfrågor.

Det är möjligt och önskvärt att ännu större social rättvisa uppnås inom ramen för den bestående ordningen, där upprörande orättvisor och privilegier finns kvar. Men även om så sker blir socialismens grundfråga obesvarad. Massmänniskan har blivit främmande för sitt eget arbete, arbetaren har blivit näringslivets objekt och ställs utanför de avgörande ekonomiska avgörandena. Att finna en lösning för dessa frågor är i dag mera invecklat och blir allt svårare än det var på 1800-talet eller ännu för några årtionden sedan. Men i atomåldern blir människans problem ännu mera angeläget än tidigare. Blir det ingen ändring, får vi leva i ett samhälle där den arbetande människan inte kan åta sig något direkt medansvar för produktionen, där den stora massan av medborgarna endast är välavlönade jobbare med välfärdsstatliga trygghetsgarantier. Då är mänskligheten dömd och kulturutvecklingen är slut. Även inom välfärdssamhället kan hat mot arbetsvillkoren uppstå och resultera i destruktiva sociala utbrott. Symptom finns.

Massorna har endast ställt krav — tidigare på kapitalisten och senare på staten. Det har inte gjorts några försök att nerifrån bygga upp nya relationer människorna emellan. Den kooperativa tanken har aldrig överförts på produktionen. Och ändå skulle endast detta kunna kallas för socialism i ordets egentliga mening. Producentkooperativa experiment har förekommit — men inte inom arbetarrörelsen. Ur det judiska folkets nationella nöd och fruktansvärda öde föddes en kooperativ näringssektor i Palestina. Kristliga socialister tillhörande olika nationer lever i fri kooperativ socialism på sina gårdar i Sociedad de los hermanos (Brödrasällskapet) i Paraguay.

Ett annat viktigt kapitel är socialismens internationalism som formellt anammats av arbetarrörelsen. Arbetarorganisationerna har inte lyckats med någon internationell insats efter andra världskriget. En utpräglad utveckling mot mera internationalism och övernationella ekonomiskt-politiska enheter har försiggått på kontinenten efter 1948, men arbetarnas fackliga organisationer och de socialistiska partierna har inte haft något initiativ i dessa sammanhang. Några ledande katolska politiker har spelat en större roll än de socialistiska rörelserna.

Utan tvivel är människorna i dag bättre internationellt informerade, men de s. k. sociala folkrörelserna har ingen egen internationell politik, inga konstruktiva internationella perspektiv. Just nu är begestringen stor för de sydafrikanska negrerna — en i och för sig sympatisk stämning som också kan ge vissa resultat. Men varför tillämpas internationell solidaritet endast på stort avstånd? Man protesterar gärna i allmänna sammanhang där den negativa protesten räcker och en egen, uppbyggande insats inte krävs. Det fria Europas fackliga organisationer och politiska partier har blivit helt likgiltiga gent emot förhållandet att det finns förtryckta folk i Europa — på Iberiska halvön. Sverige är i dag handelsallierat med diktaturstaten Portugal som också är en kolonialfascistisk makt. Vad gör LO för att förbrödra sig med och hjälpa de portugisiska klasskamraterna, som inte har några fria fackföreningar, ingen föreningsrätt och ingen pressfrihet? För att inte tala om negrerna i Angola och Mocambique. Varför avstår man ifrån protester i sådana fall där protesten skulle förpliktiga till aktion, i konkreta sammanhang där man är faktiskt medansvarig och engagerad? Europas arbetarrörelse står helt främmande för solidariska internationella insatser.

Arbetarrörelsen har blivit arbetarnas anpassningsprocess till den bestående ordningen men nya produktionsformer, nya relationer mellan människan och hennes arbete har varken propagats eller eftersträfvats. Både socialismen och arbetarrörelsen har i stor utsträckning tömts på det idéinnehåll och de uppfattningar om demokratins överförande på det ekonomiska området som proklamerats i början. Även kulturellt övertas de borgerliga värderingarna.

En renodlad statssocialist kanske kommer att svara att alla dessa idéer och frågor beror på mina syndikalistiska och anarkistiska fördomar. Utan tvivel. Men jag uppfattar dessa idéer inte som färdiga system och tror inte på några som helst recept och patentlösningar, inte heller syndikalistiska. Däremot anser jag att en del av den frihetliga socialismens grundvärden i dag på nytt börjar göra sig gällande hos kritiska socialister och andra socialt inriktade människor som kanske utan att vilja vara socialister är inne på parallella vägar.

Vi behöver ett vaket socialt samvete och kritiskt sinne. Nya folkrörelser kan inte stampas ur jorden. Inte heller kan utvecklingen gå bakåt. Det finns gamla kämpar som önskar ny arbetslöshet, ny nöd därför att dessa förhållanden, enligt deras mening, skulle kunna framskapa en ny aktiv solidaritet, ny kamplust och socialistisk idealism. Historien upprepar sig inte och det är i det föreliggande fallet inte heller önskvärt. Det räcker med den negativa erfarenhet vi har. Även våra moderna välfärds-samhällen driver mot kritiska situationer, inre spänningar uppstår och katastrofer är möjliga. Det väsentliga är att kritiska minoriteter inriktar sig på den nya verkligheten och dess problem. Välfärdssamhället tenderar till likriktning. Förnyelse och kultur organiseras aldrig uppifrån. Välfärdssamhället behöver icke-konformistiska socialister som inte ser sin uppgift i att till varje pris identifiera sig med de styrande. Mänskligheten saknar nya horisonter bortom det statskontrollerade industrisamhället — som visserligen bjuder på högre materiell standard och ständigt växande konsumtion, men atomiseras och förstelnar på ett sätt som socialismens grundläggare aldrig drömt om.

(Arbetaren 19.5.1960.)

MARXISMEN OCH DEN FRIHETLIGA TRADITIONEN

Marxismen kan diskuteras från många utgångspunkter. Också den tyska socialdemokratin som under årtionden varit den "vetenskapliga" marxistiska socialismens högborg, vill nu svärja sig fri från mästarens lära. Ingen förnekar att marxismen spelat en mycket viktig roll vid de moderna socialistiska rörelsernas uppkomst och genombrott. På ett senare stadium däremot upphörde dess stimulerande inflytande. De traditionella föreställningarna om utvecklingen mot socialismen förvandlades till dogmer som inte längre anses vara livsdugliga.

Begreppet marxism är mångtydigt. De olika marxistiska riktningarna har under årtiondenas lopp bekämpat varandra med gränslös fanatism. Före första världskriget bildade de rätttroga

kring Kautsky och revisionisterna som sympatiserade med Bernstein två extrema flyglar. Mellan dem förekom talrika nyanser och övergångar. Under samma tid arbetade Lenin på en ny Marxtolkning som resulterade i dödlig fiendskap mellan den ryske ledaren och den tyske ledaren Kautsky. Rosa Luxemburg, en djupt humant inriktad, frihetsälskande revolutionär socialist var doktrinär marxist hon också. Hon accepterade varken Kautsky eller Lenin, trots sin beundran för de ryska bolsjevikernas första insatser. Att striden om teorins rätta utläggning senare resulterade i blodiga fejder och inbördes mord mellan de gamla bolsjevikerna är känt.

Marx kallade sin socialism för "vetenskaplig" och var fylld av förakt för alla sina föregångare som av honom och Engels utnämndes till "utopister". Enligt Marx mening var det ovetenskapligt och överflödigt att appellera till människornas behov av rättvisa och frihet, till deras viljekrafter och strävandet att bygga upp en ny social verklighet i enlighet med sina ideal. I stället analyserade Marx den givna ekonomiska verkligheten, och under detta arbete — som han genomförde med vetenskapliga medel och talrika stimulerande resultat — "upptäckte" han att den objektiva utvecklingen själv pekade mot socialismen. Han anknöt därvidlag till den tyske filosofen Hegel och hans dialektik enligt vilken det förnuftiga är identiskt med det verkliga och historien bör anses vara ett uttryck för världsandens utveckling. I stället för det andliga betonade Marx det ekonomiska. Han ställde Hegels lära "på fötterna": inte världsandens utan produktivkrafternas utveckling garanterade genombrottet av ett kommande idealsamhälle.

Marx ekonomiska analyser, framförallt hans tendens att betrakta den politiska och kulturella utvecklingen principiellt i samband med det sociala och ekonomiska skeendet, har bildat skola och befruktat andra sociala riktningar. Denna arbetsmetod, som Marx knappast har monopol på, ingår som en naturlig beståndsdel i den moderna historieuppfattningen. Hos talrika marxister däremot fann den ekonomiska historieuppfattningen sitt uttryck i en steril, många gånger grotesk materialistisk förenkling. Å andra sidan innehöll Marx' socialism även ett utpräg-

lat utopiskt element, och det var detta som satte fart på arbetarrörelsen. Samhället sönderfaller mer och mer i två stora, fientliga delar, bourgeoisin och proletariatet, heter det i Marx' och Engels' "Kommunistiska manifest". De sociala motsättningarna tillspektas och förenklas som aldrig förr, kapitalisterna blir allt färre och proletärerna allt flera. På ett bestämt utvecklingsstadium "exproprierar" proletariatet de fåtaliga kapitalister som finns kvar. Arbetarna blir den härskande klassen och efter en kort övergångsepok av järnhård diktatur "upphäver" proletariatet alla klassmotsättningar, klassmotsättningarnas existensvillkor och sitt eget klassvälde: ett fritt, både klasslöst och statslöst samhälle reser sig som Fenix ur diktaturens aska. Mänsklighetens förhistoria är slut.

Detta är den marxistiska utopin. Proletariatet, den efter Marx mening utvalda klassen, greps av den nya förkunnelsen. Det var väsentligt för marxismen att rörelsen hade en auktoritär karaktär. Massorna skulle samlas kring ett parti, både det dagliga reformarbetet och konstruktiva försök med socialism i mer eller mindre begränsad skala förkastades, allt skulle inriktas på kampen om den politiska makten. Vägen till friheten förde över den extrema centralisationen i form av en diktatorisk övergångsstat. Varje försök till reformarbete var också av teoretiska skäl meningslöst: den kapitalistiska utarmningsprocessen var enligt Marx uppfattning oundviklig, den bidrog till att hos proletariatet väcka de revolutionära energier som måste förvandla arbetarna till kapitalismens dödgrävare. Sådan var historiens lag.

Det var förståeligt att Marx' lära, i lämplig agitatorisk utformning, tilltalade massorna. Teorin bidrog till att utveckla ett proletärt klassmedvetande som utan tvivel varit av stor betydelse för de stora arbetarorganisationernas framväxt. Samtidigt betonades organisationernas centralistiska karaktär. Den tidigare socialismens humanistiska, federalistiskt-frihetliga och konstruktiva tendenser förlöjligades och eliminerades så småningom. Slutresultatet blev de moderna statssocialistiska massorganisationerna.

Dessa rörelser delade sig snart i två riktningar. I de mera utvecklade industriländerna segrade arbetarnas naturliga, praktis-

ka reformism över de abstrakta teorierna om kapitalismens nära förestående sammanbrott. Centralistiska fackföreningar och socialdemokratien blev de dominerande krafterna. I de mindre utvecklade länderna kom revolutionära marxister till makten. Lenin och hans vänner som hyste förakt för arbetarrörelsens småaktiga, "praktiska" läggning, upprättade i proletariats namn de marxistiska "yrkesrevolutionärernas" partidiktatur och skapade den totala staten. Det märkliga var att detta inträffade i en del länder där det knappast fanns någon större arbetarklass och ännu mindre den ekonomiska maktkoncentration hos kapitalisterna som enligt Marx teori bildade förutsättningen för "proletariats" maktövertagande. Så till vida är bolsjevismen i grunden omarxistisk. Men själva diktaturen då? Även om det inte kan bestridas att Marx är den socialistiska diktaturidéns upphovsman, kan det till hans försvar anföras att han postulerade en proletariats diktatur för ett utvecklingsstadium där befolkningens förkrossande majoritet skulle vara proletärer, medan deras sociala motståndare av den ekonomiska utvecklingen själv reducerats till en försvinnande minoritet.

Marx föreställde sig att proletariatet under utvecklingens gång rent automatiskt, på grund av de ekonomiska villkoren, också skulle komma till ett gemensamt medvetande och en helt enhetlig politisk inriktning. Antagandet finner sin förklaring i en helt verklighetsfrämmande materialism. Marxismens egen utveckling, dess oändliga teoretiska och praktiska uppsplittring, talar klart mot den materialistiska dogmen.

På första Internationalens tid förde Marx som det internationella generalrådets president en hård och hänsynslös kamp mot de antiauktoritära, frihetliga socialisterna som i enlighet med de syndikalistiska uppfattningarna motsatte sig hans aktuella centraliseringssträvanden och teorin om det totala förstatligandet såsom övergångsstadium till friheten i rättvisans tecken. De socialister som tillhörde 70-talets icke-marxistiska opposition var inspirerade av fransmannen Proudhon och samverkade med rysen Bakunin, som i stort sett anknöt till den förstnämndes uppfattningar. Ursprungligen var de anticentralistiska riktningarna starkare i Internationalen. Först på ett senare stadium segrade

marxisterna, främst i förbund med den i ännu högre grad stats-socialistiska tyska lassalleanismen. Det tyska exemplet verkade starkt på andra folk, men i en del länder höll sig arbetarrörelsen mera fri från det doktrinära marxistiska inflytandet och slog från början in på rent praktiskt-reformistiska vägar. I Frankrike tillkom idealistiskt-humanistiska tankeelement som representerades av Jaurès m. fl. ledande personligheter som i grunden var radikala, socialt inriktade demokrater. Den frihetliga, federalistiska, på självverksamhet grundade och etiskt motiverade socialism som kom till uttryck i Proudhons konstruktiva reformpolitik, i Bakunins revolutionär-federalistiska idéer och senare i syndikalismen, överflyglades av marxismen, och de antistats-socialistiska rörelserna förvandlades till socialismens frihetliga opposition.

Orsakerna som samverkade inom denna utveckling är många. Marxismen appellerade till arbetarnas klassmedvetande utan att begära något av dem. Marx' utgångspunkt var den anonyma massan. Proudhon och hans lärjungar ansåg att de sociala motställningarnas ursprung i sista hand bottnade inom människan. De vände sig till arbetaren som individ och föreslog fria, federalistiska organisationsformer. De krävde arbetarnas självverksamhet och kooperativa insatser nerifrån och uppåt. Ett sådant befrielsebudskap var mindre enkelt och blev mindre populärt.

Marx själv pekade också på viktiga historiska sammanhang. "Fransmännen behöver stryk", skrev han till sin vän Engels den 20 juli 1870 mitt under det pågående preussisk-franska kriget som slutade med Napoleon III:s tillfångatagande. Han fortsatte: "Segrar Preussen, så är statsmaktens centralisation nyttig för den tyska arbetarklassens centralisation. Den tyska övervikten skulle vidare förflytta den västeuropeiska arbetarrörelsens tyngdpunkt från Frankrike till Tyskland . . . Dess övervikt vore samtidigt vår teoris övervikt över Proudhons."

Centralisationen och inriktningen på statsmakten blev socialismens och arbetarrörelsens lösenord. Marxismens socialistiska idéinnehåll däremot gick förlorat, den motsades av det verkliga historiska förloppet. Politisk opportunist och en på anpassning till kapitalismen inriktad reformism blev utslagsgivande. Det är

därför helt naturligt att de stora socialistiska partierna i väster kastar marxismen över bord.

En extremt centralistisk marxism, bemängd med jakobinska idéer och rysk imperialism, förekommer fortfarande i öster. Det kan betvivlas att bolsjevismen har en rätt att åberopa sig på Marx. De kommunistiska diktaturerna uppkom i länder som inte nått fram till det utvecklingsstadium som enligt Marx' utopi var den naturliga förutsättningen till proletariats diktatur. För övrigt hade Marx en mycket negativ uppfattning om den ryska imperialismen. Å andra sidan är bolsjevikernas historiesyn helt byggd på Marx dialektiska materialism. Att fråga sig var Marx skulle stå i dag är en onödig fråga. Enligt Erich Ollenhauers mening skulle han ha röstat på den tyska socialdemokratins för några månader sedan antagna nya "grundsatsprogram".

För ett halvt århundrade sedan skrev Gustav Landauer i sin Aufruf zum Socialismus: "Marxismen är vår tids pestsmitta och socialismens förbannelse." Han ansåg att den marxistiska läran förlamade och dödade socialismens etiska krafter och arbetarrörelsens konstruktiva, kooperativa tendenser. Han ansåg att det marxistiska tänkandet skulle främja livets förstatligande och leda till nya former av cäsarism. Tre årtionden före honom varnade Bakunin för "vetenskapsmännens tyranni över livet". Proudhon ansåg att den värsta fara som hotade mänskligheten var ett kommande förbund mellan socialismen och den absoluta staten. Syndikalismen rekommenderade en socialism grundad på arbetarförvaltning i stället för förstatligande.

Marx själv, som personligen var en diktatorisk, härsklysten karaktär, krävde diktatur och totalt statsvälde endast som en övergångsföreteelse. De av hans idéer påverkade rörelserna har bidragit till att förstärka statsmakten i alla länder, både i de moderna industristaterna och hos de östliga nationer där hans anhängare övertagit makten efter 1917 års ryska revolution eller medelst militär ockupation efter andra världskriget. Däremot brydde sig varken reformistiska eller revolutionära marxister om den marxistiska utopins andra del enligt vilken den utvidgade statsmakten eller diktaturen skulle "dö bort" igen. Naturligtvis kan marxismen inte ensam skyllas för den moderna ut-

vecklingen till allmänt förstatligande. Däremot kan det sägas att Marx berövat den socialistiska rörelsen dess andliga och frihetligt-konstruktiva krafter som skulle kunnat utlösa sociala energier. Marxismen främjade arbetarrörelsens centralism och stödde det totala statstänkandet redan innan det var fullt utvecklat.

Gemensamt med alla andra socialister påpekade Marx att människan förlorade sig själv, att hon fjärmade sig från sitt väsen under "kapitalets" herravälde över livet. I dag träder "staten" i kapitalets ställe — även om den presenterar sig som välgörare. Inte staten utan de folkliga sociala energierna, som ännu besjälade den ursprungliga arbetarrörelsen, dör bort, även de folkliga organisationerna blir institutioner, halv- eller helstatliga ämbetsverk.

Denna tendens kommer att förstärkas i den centralistiska teknokratins tecken. Även motkrafter finns, men de står vid sidan om utvecklingen som romantiska humanister eller frihetspartisaner utanför massan som trivs med den statligt garanterade välfärden. Ska dessa krafter bli medvetna om sin uppgift, vill de finna kontakt med folken, kan de knappast hämta någon inspiration i marxismen. Dess materialistiska historieuppfattning, dess utopiska dialektik kan inte ge några aktuella uppslag. Den tidigare kapitalismens klasskampsmekanism, som Marx tolkade fel, hade trots allt en gång sin stora betydelse för de sociala striderna, men i dag upphör den överhuvud att fungera. Utvecklingen har inte åstadkommit människans befrielse utan leder till nya former av beroende som kan sluta med ett teknokratiskt-statligt slaveri i hittills okända former. Anarkisterna, syndikalisterna, 70-talets antiauktoritära internationalister anade denna utveckling, varnade för den, visade andra vägar. Även deras program och recept är föråldrade. Men de anknöt till varaktiga mänskliga värden, de hade bättre utgångspunkter än de materialistiska dialektikerna.

1848 skrev den tämligen okände franske anarkisten Anselme Bellegarrigue: "Såvitt det är möjligt att förstå alla dess förslag, så vill (stats-)socialismen förvandla samhället till en jättelik bikupa i vars tomma honungskakor medborgarna sitter och måste

stilla och tåligt vänta på att deras egna pengar ska tilldelas dem som allmosor. De stora utdelarna av dessa allmosor, den allmänna inkomstens främsta uppbördsmän, kommer att bilda en generalstab med passabel inkomst. Den kommer att stiga upp om morgnarna och stilla den allmänna aptiten; och om den försover sig kommer 36 miljoner människor (Frankrikes dåvarande invånare) att lämnas utan frukost . . . Socialismen har fötts ur en appell om frihet, maktutövningen kommer att döda den . . .”

I samma riktning pekade den kritik, de perspektiv och de talrika, skiftande uppslag som framlades av Bellegarrigues store samtida Proudhon. I dag verkar det som om hans problemställningar är mera verklighetsbetonade än Marx' historiekonstruktion.

(Zenit nr 1.1960.)

ETT FEDERALISTISKT EUROPA

FEDERATION ELLER UNDERGÅNG?

"1900-talet kommer antingen att inleda ett federationernas tidevarv eller också bli början till en ny undergångsperiod på 1000 år." Satsen härstammar från Proudhon, som begagnar uttrycket "skärseld". Federation betyder sammanslutning på grundval av alla medlemmars frihet och självbestämmande. Motsatsen är det, som kännetecknar det nuvarande Europa: folkens underkuvande och den systematiskt genomförda, områdesvis ordnade utsugningen i stor skala under en enhetlig diktatorisk ledning, till dennas uteslutande profit.

Det är klart, att vi som syndikalister hör till denna sistnämnda internationella "ordnings" motståndare. Hela vår uppfattning av socialismen är principiellt federalistisk. Som demokratiskt fredsmål har "federalismen" i dag blivit ett tämligen spritt slagord för antifascismen. Men vi får ej nöja oss med slagord.

Det är just vår uppgift att ge denna känslomässigt riktiga paroll ett innehåll — och dessutom att skarpt avgränsa detta mål mot de rent kapitalistiska intressen, som stundom också uppträder mot totalitarismen. Med detta mål har de europeiska arbetarna ingenting gemensamt.

När det talas om federalismen, gör vi klokt i att hämta upplysning om denna princip hos de klassiska revolutionära federalisterna. Dessa är varken Marx eller Engels eller några andra av den statssocialistiska arbetarrörelsens ledare, som sedan hundra år i teori och praktik i alla tonarter prisat kapitalets och staternas centralisering, vari de såg en "utveckling till socialism". Inför de uppnådda resultaten lönar det sig icke att diskutera härom. Inte heller skulle vi se någon socialism i moskvasatrapernas senare övertagande av det fascistiskt-totalitära europeiska "storummet".

De klassiska revolutionära federalisterna är fransmännen Pierre Joseph Proudhon och ryssen Michael Bakunin. Även spanjoren Pi y Margall kan man räkna dit, fastän hans läror mer rörde folken på den pyrenéiska halvön.

Vad menar vi nu med den europeiska federalism, som vi eftersträvar?

I sin bok om "den federativa principen" anteciperade Proudhon redan år 1863 en kritik av det experiment, som företogs år 1919 under namnet "Nationernas förbund" och som blev ett fiasko. I en ren statssammanslutning såg Proudhon redan då ingenting annat än en ny upplaga av den Heliga Alliansen med reaktionärt innehåll — en sammanslutning vari småstaterna förtrycktes av de stora staterna för att slutligen göras underdåniga dessa. "En *sådan* federation skulle endast vara en fälla och vore helt meningslös", säger Proudhon. NF visade detta. Under "de goda tiderna" tjänade det Frankrikes och Englands hegemonipolitik. Senare tjänade samma princip om folkens självbestämmande, som låg till grund för NF-institutionen, Hitlers krossande av hela Europa, dess upplösning i atomer i syfte att så mycket lättare behärska det. (Se Tjeckoslovakiens krossande genom "folkens självbestämmande" i detta statsförbund.)

Proudhon antyder däremot, att en verklig europeisk federation endast kan existera på grundval av olika mindre federationer, i vilka ekonomiskt, geografiskt eller nationellt sammanhörande statsgrupper sammansluter sig federativt, varigenom det uppstår sammanslutningar, som icke kan domineras av de stora staterna. Proudhon kunde syfta på en skandinavisk eller en donaufederation: man skulle också kunna hänvisa till folken mellan Schweiz och Holland (utmed Rhens lopp) och andra dylika grupper, som även historiskt upplevat vissa traditioner eller försök av detta slag.

Men vidare! Låt oss överlämna ordet till Proudhon: Han sade: "Hur oklanderligt logisk federationsförfattningen än må vara och vilka garantier, som än kan finnas för dess tillämpning, så kommer den endast att kunna bestå, då den icke möter några faktorer, som i det ekonomiska livet ständigt arbetar på dess upplösning. Med andra ord: den politiska rätten behöver den ekonomiska rättens stöd." Det är en andra väsentlig tanke. Delvis kommer den till uttryck redan i den idé, att landsgrupper måste sammansluta sig efter vissa ekonomiska samhörigheter till *övernationella* grupperingar. Detta utesluter icke på något sätt nationernas kulturella autonomi — tvärtom. Ett exempel på den kulturella autonomi trots politisk centralisering visar ju i visst

avseende t. o. m. den sovjetryska författningen, som i detta (d. v. s. kulturella) avseende är tsarismen överlägsen. Men dessutom måste detta proudhonistiska krav i dag betyda: en europeisk federation är icke möjlig utan *en omedelbar internationell sammanfattning och socialisering av de tunga industrierna och gruvdriften under arbetarnas kontroll*. Detta skulle vara det enda effektiva sättet att avvärja de ekonomiska faktorer, som arbetar på att förstöra folkens federation.

Mot nationalismen som antifederalistisk princip vände sig också Bakunin redan 1868 i polemiken mot sin tids demokratiska revolutionärer som förenade de frihetliga idéerna med nationella drömmar (Mazzini): "Messiasfolkens tid är förbi. Frihet, rättvisa och förnuft komma hädanefter icke längre att utgöra monopol för den eller den nationen. Initiativet tillhör alla folk. En verklig arbetsfördelning, som motsvarar varje nations andliga och moraliska makt — och denna fördelnings sista ord kommer att vara *Europas federativa organisering*."

Bakunin påpekar också, att en federation icke kan bildas av stater som är skarpt centraliserade inåt. Först den inre friheten skapar de yttre möjligheterna. Ett inåt förslavat folk, säger Bakunin, kommer med naturnödvändighet att också vara ett utåt auktoritärt folk, som erövrar och förslavar andra. Därför kan en framtida europeisk federation existera endast, om den kontrollerar de i densamma ingående nationernas författningsrätt.

Europeisk federalism förutsätter alltså upphävandet av den nationella suveräniteten och nya ekonomiska grupperingar. Vidare sammanslutning av del-federationerna till stora federationer samt fullständig folkfrihet inom varje självständigt land. Dessa idéer synas i den europeiska historien nästan ha gått under, sedan de framlades av Bakunin, Paepe och andra frihetliga delegater i Proudhons anda på den internationella fredskongressen i Genève 1867. Deras framställande visar, hur den tidens frihetliga socialister på ett konstruktivt sätt tog ställning till dagens frågor.

Europa har icke slagit in på den av dem utpekade vägen. Efter Tysklands seger över Frankrike 1871 och Pariskommunens nederlag behärskades världsdelen av stormakternas hegemonisträ-

vanden och en centralistisk socialdemokrati. Icke ens då de stora centraleuropeiska staterna bröt samman, utgick något initiativ från dessa länders socialdemokratiska partier, lika litet som det uppstod några socialistiska uppbyggnadstendenser i dessa länder. Icke heller den ryska revolutionen var federalistisk — trots sina ursprungliga världsrevolutionära tendenser — utan överförde endast den mest extrema totalitära centralism på den internationella arbetarrörelsens ledning.

I dag är "europeisk federalism" ett modernt slagord. Vi gör oss inga illusioner av de federalistiska deklamationerna från förkrigstidens avdankade politiker angående deras förmåga att upprätta en verklig federalism. Men i den frihetliga socialismens idévärld ligger sanna och konkreta federalistiska program och möjligheter, som vi måste tala till Europas arbetare om. Det blir sedan deras uppgift att sörja för Europas återuppbyggande.

Låt oss tillämpa den klassiska europeiska federalismens idéer på dagens situation. Låt oss ingå i den stora diskussionen om framtidens problem med paroller, som folken kan och är beredda att förstå: *Federalismen är en sådan idé, som ligger i tidens anda. Den kan vara det positiva innehållet i den antifascism, som i dag besjälar Europas folk, fast de ännu icke är i stånd att definitivt ta saken i egna händer.* Den federalistiska idén tillhör själva folken — den är icke något partis eller någon sekts sak. Den motsvarar nutidens reella intressen, den är ingen utopisk framtidsparoll, den begär icke det omöjliga, utan är ett program för dagen, ett omedelbart mål för den i dag pågående kampen.

(Arbetaren 25.10.1940.)

DET NATIONELLA ARVET

Alla socialistiska riktningar har från början varit internationalistiska. Ställningstagandet mot varje form av nationell maktspolitik, nationellt storhetsvansinne och folkhat, syntes vara elementära förutsättningar för mänsklighetens gemensamma strid om ett rikare och lyckligare liv åt alla efter den sociala nydaning som socialismen föresatt sig att genomföra.

Antagandet att en internationell mentalitet mer eller mindre automatiskt skulle uppstå hos arbetarmassorna på grund av själva kapitalismens internationalisering visade sig vara ogrundat. Kapitalismen och parallellt med den de organiserade arbetarnas trygghetspolitik har hittills utvecklat sig inom nationella gränser som i vissa hänseenden förstärkts just genom socialpolitiken. Men eftersom, trots alla sociala framsteg som gjorts inom vissa länder, mänskligheten hotas av katastrofer utan like till följd av sammanstötningar mellan staterna, är kravet på praktisk internationalism i denna situation ännu viktigare än under arbetarrörelsens och socialismens barndomstid. Man kan även tillägga att internationalismen inte är arbetarrörelsens privilegium. Den ligger i hela samhällets intresse, och arbetarrörelsen har inte precis visat sig vara dess mest pålitliga förkämpe — se dagens läge i hela Europa och Ryssland.

Innebär internationalismen ett förnekande av det nationella arvet? Det beror på vad man menar med det. Alla nationer, små och stora, har haft sina anfall av maktrus och under vissa epoker av sin historia uppfört sig som herrefolk. Folk som inte haft tillfälle att praktisera på området har åtminstone drömt om det, längtat efter det, och även nationer som genomlidit sin maktpolitiska storhetstid för länge sedan och inte har någon chans att åter "få spela en roll", finner en tröst i storhetsminnen.

Men det finns också ett nationellt arv i annan mening. Alla folk har under gångna sekler kämpat för sin egen inre frihet och ofta även uppfattat krig mot främmande såsom ett försvar för vissa livsformer, som i den äldre historien framförallt förekommer i kommunal och korporativ form. Den moderna demokratin anknyter överallt till specifikt nationella revolutioner, frihetsgarantier och landvinningar som stadfästs i folkens historia. Man kan t. o. m. säga att den moderna socialismens mer eller mindre (mest mindre) frihetliga inslag delvis beror på existensen eller frånvaron av ett visst nationellt frihetsarv. Att syndikalismen blivit och förblivit en så stark folkrörelse i Spanien kan aldrig förklaras utan den äldre iberiska historiens frihetsstrider och under århundradens lopp utbildade spanska kampformer. Bolsjevismen å andra sidan kan man (delvis) uppfatta som en

organisk fortsättning av den ryska historien. Vissa nationella traditioner kan således ha samband med kravet på mera frihet, rättvisa, mänsklighet, samt även förklara auktoritära urartningar. Men gång efter annan har demokratins och det sociala framstegets sak dragit det kortare strået i alliansen med nationalismen. Ur den franska revolutionens försvarskamp framväxte en aggressiv nationalism och imperialism. Hoffman von Fallersleben, som diktade Deutschland über alles, ville mobilisera tyskarna mot den inre ofriheten, närmare bestämt mot de tyska furstarna; hans frihetssång blev den tyska nationalismens hymn och kombinerades slutligen med en visa som förhärjade sutenören och slagskämpen Horst Wessel.

Det värdefulla nationella arv som finns hos varje folk på jorden skyddas bäst och kan utvecklas effektivast genom att definitivt skiljas från statstänkandet. Inte heller finns det folk som av historien är kallade att leva i frihet eller slaveri. Ett frihetsarv kan förfalla, ett folk som levat i slaveri kan vakna och börja leva fritt. Världens läge just nu är sådant att ett liv i trygghet, frihet och mänsklighet endast kan säkras genom samverkan mellan alla nationer eller åtminstone en utveckling i denna riktning. Under kampen mot den europeiska aristokratin måste demokratin under 1800-talet uppträda i förbund med nationella idéer — som nu blivit det största hotet mot demokratin själv. De nya former av demokrati som mänskligheten i dag måste sträva efter om den inte vill duka under, kräver kontinentalt och interkontinentalt tänkande.

Men den europeiska arbetarrörelsen håller på att hamna vid sidan om det väsentliga i vår tids kamp.

(Arbetaren 27.5.1952.)

INTERNATIONALISM — TROTS ALLT

Proletärer i alla länder förena er! lydde en av den gamla arbetarrörelsens mest tändande paroller. Den stannade på papperet. I internationella sammanhang blev arbetarklassen ingen historiskskapande kraft.

Redan under 1870 års tysk-franska krig skrev själve Marx att fransmännen behövde prygel. 1914 blev det stora sammanbrottets år. Andra Internationalen och fackföreningarnas Amsterdaminternational kollapsade. Zimmerwaldkontakterna 1915 resulterade inte i en förnyad arbetarinternationalism utan i bildandet av den auktoritära, ryskimperialistiska Komintern som splittrade världsarbetarrörelsen. En revolutionär situation kännetecknade läget i Ryssland och Europa 1917—1919, men en gemensam internationell arbetarpolitik lyste även då med sin frånvaro.

När kampen mot nazifascismen kulminerade i inbördeskrigets Spanien där Hitler och Mussolini öppet intervenerade, fick spanjorerna förblöda ensamma. I dagens situation kämpar miljoner arbetare under Moskväs ledning för ett nytt totalitärt statsslaveri under socialismens namn, medan statsbundna demokratiska, nationellt isolerade arbetarorganisationer verkar för arbetarnas anpassning till välståndsstegringen i de äldre industriländerna, men utan socialistiska perspektiv.

Arbetarinternationalismens bankrutt finner åtminstone delvis sin förklaring i Marx' och Bakunins historiska motivering. "Kapitalet... har utplånat all nationell karaktär hos proletären", skrev Marx något förhastat i Kommunistiska manifestet (1848). Han postulerade inte internationalismen som ett ideal, utan betraktade den som en automatisk utvecklingsprodukt: "De nationella skiljaktigheterna och motsättningarna försvinner mer och mer redan med bourgeoisins utveckling, med handelsfriheten, världsmarknaden, den industriella produktionens likformighet och de därtill svarande levnadsförhållandena", förkunnade Manifestet. Marx trodde således på kapitalismens tendens till internationalitet. Arbetarklassens internationalism skulle bli dess biprodukt.

Bakunin, som blandade materialistiska med viljebetonade och etiska synpunkter, argumenterade 1871 så här: "Arbetarnas sak är solidarisk över och trots gränserna, därför att det borgerliga kapitalet, drivet av en oundviklig lag som tillhör dess väsen, alltsedan seklets (1800-talets!) början tenderar till att ge sig en alltmer internationell och solidarisk organisation." På samma sätt

som Marx trodde han att kapitalismen snart skulle övervinna de nationella motsättningarna, medan klassmotsättningarna skulle skärpas.

Arbetarklassens internationalism fick alltså aldrig någon etisk, religiös eller humanistisk motivering. Tvärtom, de moraliska synpunkterna ansågs vara överflödiga, alla "ideologier" avslöjades som lögnar och hjärnspöken. I den praktiska agitationen tillämpades dock en blandning av motiveringar och vissa moraliska argument härledes ur Marx' teori om proletariatet som det av historien "utvalda folket". Internationalismen som ideal hävdades och försvarades konsekvent endast av de anarkistiska och syndikalistiska minoriteterna, vars teorier i stort sett var byggda på en appell till människans vilja, sinne för rättvisa, frihetsbehov, broderskapskänslor, längtan efter eget ansvar eller som hos Bakunin tron på hennes skapande, revolutionära läggning. De frihetliga rörelserna fick i ordets bästa mening spela "sekternas" roll mot den mäktiga, marxistiska kyrkan, vars ledare dessutom i motsats till teorierna eftersträfvade makten inom de nationella staterna och därigenom bidrog till att stärka nationalismen.

Orsaken till den marxistiska internationalismens sammanbrott ligger alltså delvis i en historisk feltolkning: kapitalismens utveckling gick inte i riktning mot den totala internationella "handelsfriheten" och internationell "likformighet" samt den därtill svarande framväxten av ett internationellt proletariat. 1800-talets kapitalism skapade under skyddstullpolitikens tecken djupa, nationella motsättningar, förstärkte nationalstaterna och ledde till 1914 års europeiska krig. Alldeles riktigt följde arbetarklassen bourgeoisins utveckling — men den gick i helt annan riktning än Marx och hans vedersakare Bakunin trodde. Arbetarrörelsen blev följaktligen också nationell. I dag verkar det som om den var benägen att konservera nationalismen mot det "internationella" kapitalet.

Efter andra världskriget började nämligen (den sedan dess starkt förändrade) kapitalismen faktiskt i enlighet med Bakunins tankar bygga upp "en alltmer internationell och solidarisk organisation" i de länder, där den röda totalismen inte lyckats

med att avskaffa både privatkapitalismen och den fria arbetarrörelsen.

1949 bildades Europarådet — en endast konsulterande parlamentarikerförsamling i Strassburg, men under alla förhållanden en enastående händelse i det gamla, sönderslitna Europas historia. 1951 tillkom den första sexlandssammanslutningen, Kol- och stålunionen, som förverkligade Schumannplanen. Ursprungligen tänkt som ett franskt initiativ för att europeisera kontrollen över det farliga Ruhrområdet, blev unionen den första övernationella myndigheten på kontinenten, förresten delvis under parlamentarisk och facklig kontroll. Den blev också orsaken till att en ny fransk och tysk ungdom helt glömt bort pratet om arvfienden (endast kommunisterna fortsätter att underblåsa nationalhatet för att splittra Europa). Ur Kol- och stålunionen har framväxt Europeiska ekonomiska gemenskapen (Romfördraget 1957) och samtidigt Euratom som organ för fredligt atomsarbete. Planer på att skapa ett folkvalt europeiskt parlament diskuteras, men har tills vidare stoppats av de Gaulle. OEEC, som tillsammans med Marshallplanen "påtvingsats" de splittrade europeiska folken, har utvidgats till OECE, en atlantisk samarbetsinstitution under danskt ordförandeskap. Även planer på bildandet av en politisk atlantunion under begränsning av staternas nationella suveränitet har kastats in i debatten. En väldig, omfattande internationalisering utanför det östtotalitära området är i gång. Var står de klassiska teoriernas "internationella revolutionära proletariat"?

Dagens ekonomiska ordning är inte längre 1848 års kapitalism, och den moskovitiska terminologi som bygger på talet om motsättningen mellan en "kapitalistisk" och en "socialistisk" värld är vilseledande. Faktum är att industriländernas på privat- plus kollektivkapitalism samt statskontroll, facklig och annan påverkan beroende ekonomiska ordning håller på att internationaliseras. Därmed har också tidpunkten kommit för arbetarrörelsens internationalisering i fall att inte arbetarorganisationerna ska bli rent konservativa makter och nationalismens sista stödjepelare.

Naturligtvis kan den pågående, faktiska internationalise-

ringen avvisas såsom kapitalistiskt bedrägeri, en ny form av ut-
sugning m. m. Som arbetarklassen bör bekämpa antingen för att
försvara nationella småintressen, för att förbereda den sanna,
proletära internationella revolutionen eller ansluta sig till det
rödtotalitära blocket i öster. Syndikalismen, som betonar frihe-
tens värde och arbetarnas egen aktion i den sociala nydanings-
processen, en socialistisk riktning som alltid och med egna moti-
iveringar varit internationalistisk, kan inte nöja sig med denna
negativism.

Det tillkommer en annan faktor. Klassmotsättningarna har
inte utvecklat sig som Marx och andra trodde. I de framskridna
industriländerna förlorar arbetaren sin karaktär som "proletär"
och blir medborgare med egna rättigheter (tyvärr också rent pas-
siv konsument och försörjningsobjekt — men detta är ett annat
kapitel). Appellen till arbetarklassens revolutionära, destruk-
tiva instinkter blir i väster alltmera utsiktslös. I Sverige t. ex.
blir det ingen proletärrevolution. En socialistisk förnyelse vore
av nöden, men just ett sådant krav kanske skulle kunna ställas
på det nya internationella planet, där framtidens sociala strider
kommer att utkämpas. Den västliga ordningens internationalise-
ring innebär stora ekonomiska samt även mänskliga framsteg —
men den löser i och för sig inte alla sociala problem. De sociala
motsättningarna består, låt vara i andra än 1800-talets barba-
riska former, men grundproblemet: människans ställning inom
produktionen, är olöst.

Olöst är också frågan om ett kommande Europas politiska
konstitution. Faktum är att sexstatssamarbetet inleddes i tradi-
tionellt demokratiska former. Att det finns nazister kvar i Tysk-
land och att Frankrike, som har svårt att bli av med kolonialis-
men, hotas av militaristiska och nynazistiska makter är också
viktiga fakta, men även striden för en förnyad politisk demo-
krati kan och bör tas upp i internationell samverkan, inte minst
genom ingripande av arbetarnas organisationer som enligt egen
uppgift tagit demokratin på entreprenad. Hänvisningen till att
katolska partier spelat en framträdande roll vid t. ex. Schu-
mannplanens förverkligande är endast ett fattigdomsbevis för
arbetarrörelsen vars egen internationalism klickat totalt, i stället

för att bidra till framskapandet av en modern internationell,
funktionell typ av demokrati med nya sociala inslag.

Framför mig ligger de franska anarkisternas organ *Le Monde
Libertaire*, där Maurice Joyeux, med delvis rätt så förstelnade
begrepp, men i en frisk och realistisk anda tar ställning till Euro-
pafrågan. Det är klart att Moskva och dess frivilliga eller ofri-
villiga satelliter är mot Europas enande, fastslår han. Arbetar-
rörelsen måste vara för det. Kapitalismen söker efter säkrare
profitkällor, men ett nytt Europa kommer till sist också att be-
tyda större välbstånd åt alla. Arbetarrörelsen måste organisera sig
europeiskt och ta upp den sociala striden i nya former. Joyeux
anser att bl. a. yrkesinternationalerna kan få en helt ny bety-
delse i sammanhanget, han påpekar att han nyss påmints om
detta som deltagare i en internationell typografkongress. Men
i fall att arbetarna nu överlämnar fältet åt kapitalisterna försit-
ter de den sista chansen att bygga vad Joyeux kallar för en social
revolutionär arbetarrörelse, som enligt hans mening framförallt
bör vara internationell.

Till sist: den västliga värld vars integration här påtalats är
inte hela världen. Dess enande tillkommer i viss mån som en av-
gränsning mot kommunismen. Men mänsklighetens problem kan
enbart lösas genom en större, universell internationalism. Arbe-
tarrörelsen skulle också i detta sammanhang kunna gå egna och
nya vägar. I öster gäller det att få kontakt med de socialt inrik-
tade folkliga frihetskrafter som bröt fram 1953 och 1956. I de
s. k. utvecklingsländerna borde arbetarorganisationerna bl. a.
inrikta sig på samverkan med de nya fackliga rörelserna i stället
för att nöja sig med rent humanitär hjälp, med investeringar och
samverkan med nya ledare och stats- eller partiapparater.

(Arbetaren 23.1.1962.)

ALTERNATIV TILL IMPERIALISM

Utan Förenta staternas ingripande skulle Hitlerväldet inte kun-
nat krossas, och om amerikanerna inte 1948 hjälpt det utblot-
tade Västeuropa på benen igen skulle Moskvas rike i dag gränsa

till Atlanten. Detta är historiska sanningar. Det var bra att Hitler och Stalin blev stoppade.

Detta betyder inte att européerna för all framtid bör betrakta Förenta staterna som världens ledare och att den amerikanska politiken kan accepteras till varje pris. USA representerar former av kapitalvälde som är främmande för de europeiska folkens sociala rörelser. Washingtons tendens att bygga världsbalansen på rent militär maktpolitik (alliansen med Francospanien, samverkan med latinamerikanska diktatorer och bristande förståelse för de östasiatiska folkens frihetssträvan) blir i längden farlig för den stora sak som det gällde under kampen mot Hitler och Stalin: *demokratin*, det sociala framsteget i frihetens tecken.

Faktiskt var det amerikanerna som under marshallhjälpens dagar framtvingade det första övernationella europeiska samarbetet. Men de europeiska folken utnyttjade aldrig sin chans. Ur Schumanns Kol- och Stålunion framväxte Europeiska gemenskapen (EEC), som trots alla sina sociala brister och sitt dominerande kapitalinflytande är en form av samarbete mellan demokratiskt styrda folk; senare tillkom EFTA, ett frihandelsförbund utan demokratiska förutsättningar och institutioner på grund av samverkan med det fascistiska Portugal. I vissa sammanhang har samarbetet gått relativt långt, men utvecklingen har stannat av och det stora målet, ett enat, demokratiskt Europa som fredsmakt i en imperialistiskt kluven värld har nästan kommit ur sikte.

De europeiska folken har inte hunnit utarbeta och tillämpa en gemensam internationell politik i fredens, frihetens och det sociala framstegets anda. Detta är särskilt beklagligt i dagens situation, då det allmänna missnöjet med Amerikas utrikespolitik växer sig allt starkare. De europeiska folken har ingen lust längre att identifiera sig med amerikanernas politik i Vietnam och Santo Domingo, men olusten är rent negativ, den kan inte finna sig uttryck i en kollektiv europeisk världspolitik som tar avstånd både från Moskvans och Washingtons maktpolitik. Därtill behövdes ett enat Europa, och det finns inte.

Det har ofta påpekats att den rent nationalistiskt tänkande de Gaulle i denna situation stulit den europeiska vänsterns paroller.

Han kritiserar Washington, han gör sig till talesman för den tredje världen. Men samtidigt avböjer han med bestämdhet vänsterns konstruktiva idé om övernationell enhet. Han vill tvärtom stärka nationalstaten och suveränitetstanken; han försöker sabotera de redan bestående övernationella institutioner som begränsar den nationella statsuveraniteten och hindrar tillkomsten av nya framsteg i den riktningen. För honom gäller det Frankrikes ledarställning.

Nu eller aldrig borde de europeiska folken (både inom EEC- och EFTA-staterna) övergå till en aktiv och demokratiskt inriktad enhetspolitik. Ett enat Europa med 250 miljoner invånare skulle kunna bli sin egen "skyddsmakt" utan att vara hänvisat till USA i ekonomiskt hänseende, i berlinfrågan och i andra kritiska sammanhang. Relationerna med Amerika skulle få karaktären av samverkan mellan likställda makter. Ett demokratiskt, socialt framskridande Europa skulle också kunna föra en ny östpolitik och förverkliga ett närmande till folken i de totalitära länderna utan att prisge demokratiska positioner eller gynna kommunistisk infiltrering.

Det räcker inte att vara motståndare till östlig totalism, och det hjälper inte att slunga ut negativa paroller mot vissa aspekter av den amerikanska politiken. Alternativet till de existerande formerna av imperialism och militärpolitik bör vara konstruktivt: uppbyggandet av ett nytt Europa. De europeiska folken har sina egna imperialistiska äventyr bakom sig, men söndrade kan de inte göra sig gällande i fredens och det sociala framstegets intresse. Enade däremot skulle de kunna ge världsutvecklingen ett nytt innehåll.

(Arbetaren 10.6.1965.)

SPANIEN

I.

Framställningarna av den spanska syndikalismen lider i allmänhet av ensidighet. Det är så mycket mera beklagligt, som syndikalismen som en levande framtida folkrörelse till stor del kan bli beroende av en rätt förståelse av den spanska utvecklingen. Det räcker naturligtvis inte att citera den spanska syndikalismens principförklaringar, officiella resolutioner och statuter. De innehåller vanligen sådant, som också återfinnes i den icke spanska rörelsen. Men vill man förstå den spanska rörelsens innersta väsen, måste man lära känna de stämningar, känslor och drivkrafter, som icke är att finna i de officiella resolutionerna. De spanska syndikalisterna är inga resolutionärer utan revolutionärer, som står mitt i det spanska folkets praktiska verksamhet. Utan att känna de spanska problemen, svårigheterna, stämningarna, motsättningarna, den iberiska mystiken, allt som synes gåtfullt och fantastiskt kan man bara framställa en CNT utan själ, utan klappande hjärta, en CNT som icke existerar.

Utan att förlora sig i generaliserande betraktelser om den spanska nationalkarakteren kan man genom mångårig känedom och praktisk erfarenhet av den spanska rörelsen dra den slutsatsen, att genomsnittsspanjoren icke är någon analytiker. De spanska kamraterna är besjälade av en brinnande kampanda och älskar ljudande deklamationer och stora idéer, men i sin praktiska verksamhet ådagalägger kamraterna en förbluffande, kraftfull och klar politisk instinkt och ett lidelsefullt verklighetssinne. Man söker sig en väg till praktiskt frihetligt handlande utan att förfalla till opportunism. Man besitter en utpräglad förmåga att åter lämna eftergifternas väg och återvända till en principiell hållning, så snart idéerna själva kommer i fara och rörelsens innersta väsen hotas. En sådan rörelse vandrar aldrig en med resolutioner stensatt väg. Dess livsyttningar är mångskiftande och variabla, ofta fulla av logiska motsägelser, som förbluffar främlingen.

Problemet CNT förstår man först, när man ser det inifrån, när man förstår, att det här egentligen icke är en "organisation"

eller en "teori" i arbete utan något oändligt mycket större och kraftfullare: den vitala, organiskt växande frihetsdriften hos ett folk. Denna kraft har djupare rötter än resolutionerna eller IAA:s principförklaring eller Bakunins idéer. Den har rötter i de iberiska stammarnas gemensamma traditioner och har utvecklats under många århundradens strider.

Den spanska monarkien störtades genom det kompakta folkmotståndet mot Primos diktatur, som kom till makten 1923. Mot slutet av 20-talet gick en våg av sociala strider, av strejker, av politiska kupper och sammansvärjningar över landet. CNT hade stor andel i dessa aktioner, men var ingalunda den ensamt aktiva parten. CNT stod under denna period i intimaste kontakt med alla andra antidiktatoriska riktningar. Den sista stöten erhöill monarkien genom de allmänna kommunala valen i landet den 12 april 1931. Vid dessa val förde CNT ingen valstrejkpropaganda. De folkmassor som påverkades av CNT deltog i valen, som också meningen var. Orobón Fernández förklarade senare mycket riktigt: Man betraktade detta val som en allmän folkröstning om monarkiens vara eller icke vara. Att en del anarkistiska kamrater senare kritiserade denna taktik förändrade icke det faktiska förhållandet. På försommaren 1931 höll CNT sin reorganisationskongress. Man stod inför valen till en grundlagstiftande riksdag. Kongressen antog en resolution, i vilken den andemeningen kom till uttryck: Den kommande cortes (riksdagen) är resultatet av en revolutionär aktion, i vilken vi tagit en framstående del. Därför är vi berättigade och förpliktade att ställa krav på cortes. (Det skedde genom ställandet av en rad sociala och även rent politiska omedelbara krav.) Vi måste emellertid samtidigt förbereda massorna på att fortsätta den inledda revolutionära utvecklingen, om republiken icke håller sina löften. Vi måste därför också driva en principiell antiparlamentarisk propaganda. På denna CNT:s kongress avgav tvenne ledande militanter — Peiré och Pestaña — en förklaring, att de icke ville vara med om att ta ansvaret för en valstrejkskampanj, som kunde spela segern över den unga republiken i händerna på reaktionen. Trots en viss opposition höll man sig efter kongressen till denna linje. Någon valstrejkpropaganda fördes inte. I stället

tog man fast i organisationsarbetet och förberedde massan på sociala strider.

Nu följde det tvååriga socialdemokratisk-liberala herraväldet. Det republikanska fiaskot överträffade de värsta farhågorna Largo Caballero, ledaren för det spanska LO (UGT) och arbetsminister under denna period, erkände själv frimodigt fiaskot. Mot slutet av 1933 började han agitera för en ny arbetarrevolution, diskuterade denna fråga med syndikalister och kommunister och utnämndes i Moskva — en smula för tidigt — till "Spaniens Lenin". Å andra sidan samlades de reaktionära samman med de kälkborgerliga massorna i en enhetsfront, vilket sannolikt skulle åstadkommit, att de för hösten 1933 utskrivna nya valen under alla omständigheter skulle vunnits av reaktionen. Under dessa omständigheter slog CNT in på en ny väg. LO, förklarade våra kamrater, utfäster sig att under den omedelbara framtiden samarbeta med oss för genomförandet av en arbetarrevolution under öppen kamp. Vi kan icke uppmana massorna, vi kan icke finna oss i, att de nu, hösten 1933, röstar för de bankrutta vänsterpartierna. Vi uppmanar därför den spanska arbetarklassen till valstrejk. Med eller utan våra röster kommer denna gång reaktionen att segra. Vi kommer därför att efter valen proklamera generalstrejk och gå ut på gatan. Massorna i LO kommer att stå vid vår sida. Largo Caballero har själv förkunnat detta.

CNT genomförde denna valstrejk. Efter valen började strejkrörelsen och det kom till väpnad strid. Men massorna i LO lämnade syndikalisterna i sticket. Striderna slutade med ett fruktansvärt nederlag för CNT (8 dec. 1933). I stort sett härskade nu reaktionen från 1933 till 1935. Mot slutet av detta år sönderföll emellertid den reaktionära fronten. En ny social och politisk aktivitet från vänstern tog vid. 30.000 politiska fångar satt i fängelse. Alla vänsterpartierna bildade den så kallade folkfronten och fördelade ministerposterna på förhand. CNT avböjde varje erbjudande av detta slag men organiserade striden samman med vänsterpartierna och den så kallade folkfronten. Den uppmanade framförallt LO att ingå en verklig arbetarallians med CNT för genomförandet av socialistiska mål.

Nya val utskrevs till 16 februari 1936. "För fångarna!" löd folkfrontsparollen. CNT:s regionalkonferens för Katalonien antog en resolution, som avvisade varje illusion om parlamentarisk kompromiss. Arbetaralliansen CNT—UGT var det enda eftersträvarsvärda målet. Man måste föra en upplysande propaganda beträffande parlamentarismen, men "utan buller och demagogi". Som det framgick av konferensprotokollet skulle detta "utan buller och demagogi" innebära, att man under inga omständigheter önskade ett återupptagande av valstrejkspropagandan 1933. Fallet är ett talande exempel för, hur mycken intim kunskap som är behövlig för att riktigt tolka en spansk resolutionstext. Den som tar texten sådan den är kan utan vidare komma till den slutledningen, att CNT:s ställning till valen 1936 var densamma som till höstvalen 1933. I verkligheten var den rakt motsatt. En kort tid därefter höll den katalanska konferensen i Zaragossa gav ännu skarpare uttryck åt denna ståndpunkt och ett på kongressen framlagt brev från IAA möttes med en öppet fientlig hållning; brevet ville tillhålla de spanska syndikalisterna deras revolutionära plikt och kritiserade den skenbart opportunistiska hållningen. Trots detta förblev naturligtvis CNT en antiparlamentarisk organisation. Men den såg i vänsterns seger en grundval, som tillät den att sedan själv träda fram med egna medel. Det gällde här icke någon "avvikelse" från CNT:s principer, som man behöver "ursäkra" med skruvade förklaringar. Nej, taktiken var en viktig beståndsdel av den revolutionära organisationens kampmetoder.

På syndikalistkongressen i Paris 1937 stod CNT inför den svåra uppgiften att ingående förklara för de utländska kamraterna CNT-taktikens utveckling under inbördeskriget. I ett särskilt aktstycke gavs en exposé över förhållandena vid början av 1936. Vänsterpartierna, heter det, förde sin valkampanj i namn av befrielse för 30.000 fångar. Det spanska folket var lidelsefullt intresserat i denna aktion: "Vår organisation (CNT) var fullkomligt oförmögen att uppträda mot den stora massan, som ville deltaga i valet. Det skulle ha varit farligt att i detta läge driva vår antipolitiska och antivalpropaganda. Vi skulle därmed för lång tid framåt ha förlorat det spanska folkets förtroende".

Dessa ord förtjänar att läsas om och om igen. CNT var den gången en organisation som kontrollerade hundratusenden arbetare, vilka när som helst kunde gå till våldsaktioner och massrörelser. Trots detta intog man en så utomordentligt försiktig hållning i en given politisk situation, i vilken det enligt militanternas mening framförallt kom an på att skapa ett gott förhållande mellan alla antifascistiska krafter. De spanska syndikalisterna visste nämligen då som alltid, vad de utländska syndikalisterna i sin förenklade propaganda ofta syntes fullständigt ha förgätit: *CNT var inte ensam*. Den kontrollerade bara en del av arbetarklassen, kanske hälften. Men den andra hälften befann sig i en annan organisation, och man måste gå samman med denna. Inte heller kunde man undvara småborgarnas stora massa. Och man behövde sympatier från alla håll: från de intellektuella och från vissa militära kretsar. Skred man ensam till revolutionära aktioner, som i slutet av 1933, blev man slagen. Konklusionen blev då denna: "CNT vill aldrig vara ett hinder för skapandet av förutsättningar för en utveckling till socialism." Man ansåg, att en valseger för vänstern i februari 1936 var en väsentlig förutsättning för en senare utveckling till socialism. Men i sin propaganda före valen förklarade CNT helt öppet: Om högern segrar, så kommer fascism, men om vänstern segrar, så kommer fascismen dock icke att ge sig. Tvärtom kommer fascismen då att genomföra en kupp för att tillvälla sig makten. Hade högern segrat hade fascisterna gripit makten på den författningsmässiga vägen. CNT hade då icke varit i stånd att mobilisera den stora massan av det spanska folket, delar av armén och polisen och föra dem till aktion mot en författningsmässig regering. Men om vänstern segrade måste den bilda en folkfrontsregering och om fascisterna angrep denna legala regering och författningen, skulle det bli möjligt att mobilisera massorna under LO, stora delar av den borgerliga vänstern, delar av hären och polisen till försvar mot fascismen. Och det var detta, som skedde. Och inom CNT var man på det klara med, att ur denna författningsmässiga strid mot fascismen skulle en social revolution springa fram. Man kunde inte vänta, att det spanska folket skulle göra CNT:s program till sitt, men man kunde vänta, att CNT genom en klok

taktik kunde komma i spetsen för folket och dirigera händelserna. Detta var hemligheten med den 19 juli 1936. CNT påtvingade icke folket sitt program utan gjorde folkets sak till sin egen sak.

I Spanien fanns det två fackliga organisationer: CNT och UGT. Ända till omkring 1900 var UGT ganska obetydlig. År 1919 hade den omkring en tredjedel av CNT:s medlemstal. I slutet av 20-talet och början av 30-talet växte den ytterligare. Efter monarkiens fall blev den ungefär lika stor som CNT. 1931—1932 försökte de socialdemokratiska regeringsmedlemmarna att undertrycka CNT och göra UGT till ensam, statligt erkänd organisation, men det misslyckades. Och 1934 framträdde inom båda organisationerna tanken på samarbete.

Samarbetstanken gick långt tillbaka i tiden. 1916 igångsatte man en gemensam 24 timmars generalstrejk mot hungerlönerna. 1917 kom det till en andra strejk, som slutade med att Caballero och två andra UGT-ledare dömdes till döden. De benådades senare. På CNT:s kongress 1919 i Madrid diskuterades sammanmältningen av CNT och UGT, men kongressen antog en resolution, i vilken det förklarades, att CNT:s och UGT:s idéer och taktik var oförenliga. Därefter blev det ett mål för CNT att absorbera UGT:s medlemmar. Det utfärdades ett ultimativt manifest, i vilket UGT:s medlemmar fick en frist av tre månader, inom vilken tid de skulle ha övergått till CNT. De som icke efterkom detta ultimatum skulle förklaras vara "gulingar".

Denna aktion gav icke det eftersträfvade resultatet. Däremot fortsattes förhandlingarna. I december 1920 slöts den första tillfälliga pakten mellan CNT och UGT. Den gällde — vilket för övrigt är rätt intressant — en överenskommelse av politisk art eller gemensam kamp för "återupptagandet av författningsmässiga förhållanden". Under de följande åren på 20-talet skildes de båda organisationerna genom starka meningsmotsättningar. UGT gjorde ett försök att samarbeta med diktatorn Primo de Rivera. Kampen för republiken förde åter de båda organisationerna på samma linje, men efter republikens upprättande kom åter en tid av strid på liv och död. År 1933 erkände UGT-ledaren Largo Caballero offentligt, att den socialdemokratiska politiken

varit ett misstag. 1934 tog Orobón Fernández till ordet i tidningen "La Tierra" för samarbetstanken på basis av gemensam kamp mot fascismen. Denna kamp måste ha ett socialt innehåll. Men man kunde varken samlas på basis av UGT-parollen "erövring av makten", eller kommunisternas "proletariatets diktatur", eller syndikalisternas "frihetlig kommunism". Man måste undersöka vad gemensamt de tre formlerna innehöll, och Orobón kom slutligen fram till kravet på en "*revolutionär arbetardemokrati*", om vilket såväl socialdemokrater som syndikalister och kommunister kunde ena sig. Men syndikalisterna var inte villiga att acceptera tanken. Åtta månader senare kunde man dock bevittna, hur syndikalisterna, UGT och socialdemokraterna förde en revolutionär kamp i Asturien för *arbetardemokrati*.

Hösten 1934 inträdde för första gången en fascistisk representant i en republikansk spansk regering: den dåvarande ledaren för den spanska reaktionen, J. M. Gil Robles. Detta blev signalen till en republikansk proteströrelse i hela landet. I en av de spanska regionerna, Asturien, tog rörelsen karaktär av en socialistisk arbetarrevolution. Här hade nämligen tanken på en arbetarallians mellan CNT och UGT slagit rot. De asturiska arbetarna erövrade makten men tillsatte ingen diktatorisk regering, utan byggde upp ett system av lokala och centrala råd på grundval av en paritetisk arbetsgemenskap mellan CNT och UGT. Det socialdemokratiska partiet i Asturien anslöt sig till pakten.

I mitten av 1936 dog Orobón och få veckor senare accepterade hela CNT hans idé om ett gemensamt program. 1937 kom det till stånd en entusiastisk förbrödningsrörelse mellan CNT och UGT. En allianspakt undertecknades. Men kommunisterna vände sig mot den spanska folkrörelsens socialistiska inriktning. De sprängde UGT, isolerade Caballero och övertog ledningen av UGT efter Moskvas direktiv. Men arbetet för en allians kunde dock icke tillintetgöras. Det var en idé, som tillhörde framtiden.

Många betraktar det möjligen som en olycka för den spanska socialismen, att det fanns två socialistiska arbetarorganisationer. I verkligheten är denna dualism högt befruktande för den spanska friheten. En enhetlig organisation utvecklar sig med nödvän-

dighet till monopolism; två relativt lika starka rörelser, där den ena icke kan tillintetgöra den andra, måste logiskt börja med demokratiskt samarbete, ömsesidigt garantera varandra och varje arbetare full organisationsfrihet och utveckla en socialistisk uppfattning som utesluter varje form av totalism. Alla förut ofta tragiska strider mellan CNT och UGT fick i den mognande arbetaralliansen sin mening, sitt rättfärdigande, och det utvecklade sig en högre, d. v. s. frihetligare form av socialism än i de av monopolistiska organisationer behärskade länderna, eller i länder som råkat under totalitära arbetarpartiers diktatur.

Genom allianstanken har såväl den spanska syndikalismen som reformismen vidareutvecklat sig i riktning av en högre syn. Syndikalismen tvingades till praktiskt och ansvarigt ställningstagande; reformismen att göra allvar av sina socialistiska idéer. CNT måste driva "politik", vilket den gjorde utan att förvandlas till parti; UGT fick under inflytande från CNT ett mycket starkare socialistiskt-konstruktivt innehåll än motsvarande organisationer i andra länder.

II.

Under inbördeskriget 1936—1939 blev experimentet med Arbetaralliansen och det demokratiska samarbetet mellan CNT, UGT och antifascistiska partier genomfört på bredaste bas. Liksom redan i Asturien 1934 — det skall här särskilt framhävas — vidgades samarbetstanken genom att den också omslöt vissa politiska partier och slutligen till och med staten själv.

I "Tierra y Libertad", Barcelona, hade Diego Abad de Santillán redan före februarivalen hänvisat till nödvändigheten av samarbete mellan olika riktningar. Den nya vänsterströmningen fick icke föra till en rikttnings förhärskande ställning — även CNT:s totala seger var utesluten. I Santilláns anda kunde man säga, att den icke ens var önskvärd. En frihetlig rörelse eftersträvar överhuvudtaget icke sin egen "totala seger", utan söker hjälpa till att frigöra fria skapande krafter. Santillán skrev: "Av två onda saker väljer man det minst onda. Och detta är en pakt, som garanterar rätt till fria experiment efter revolutionen." Om-

nämmandet av revolutionen var här icke — som det så ofta är i den radikala propagandan — tomma och till ingenting förpliktande talesätt. I Katalonien bildades genast efter segern över fascismen i juli 1936 en miliskommitté, vilken praktiskt taget blev ett centralorgan för landets politiska och ekonomiska liv. Regeringen i Barcelona blev utan funktioner. Den 19 juli 1936 hade CNT hela makten i Barcelona i sina händer. Efter militärens nederlag inbjöd Kataloniens ministerpresident, Companys, representanterna för CNT och FAI till regeringspalatset. Regeringsbyggnadens gård vimlade av unga och gamla, av poliser och tjänstemän, genom vars vapenspäckade led våra kamrater vandrade till presidentens ämbetsrum. Det var ett historiskt ögonblick.

I detta ögonblick hade CNT och FAI utan allvarligare hinder kunnat upprätta sin diktatur över Katalonien och därmed förneka och avsluta sin egen frihetliga historia. Kamraterna gjorde det inte. De visste mycket väl att Companys och de demokratiska grupperna representerade hela lantbefolkningen och småborgarskapet, alltså en del av folket, som, även om den var mindre kämpduglig än de anarkistiskt påverkade arbetarna, likväl måste erkännas som en del av den antifascistiska sektorn och som en del av det arbetande folket. Därför bildade CNT-FAI samman med dessa grupper den katalanska miliskommittén, i vilken vid sidan av 4 representanter för CNT-FAI 4 representanter för UGT och 4 representanter för de demokratiska grupperna (småborgare och arrendatorer) fick säte. UGT:s representanter företrädde praktiskt taget partier, vilka i Katalonien hade mikroskopisk anslutning och icke hade ringaste inflytande. Men CNT visste, att kraftförhållandet i det övriga Spanien icke var så helt och hållet gynnsamt för CNT, och därför ville den ge ett exempel på paritetiskt samarbete med medvetet avstående från sin maktställning i Katalonien. Frihetlig instinkt och politisk realism räckte varandra händerna i detta beslut.

En tid arbetade miliskommittén och den tomt malande katalanska regeringsapparaten vid sidan av varandra. Ett fortsättande av detta tillstånd var omöjligt. Ett försök att ombilda regeringen endast genom upptagande av representanter från socia-

listiska partier, omintetgjordes av CNT. Senare blev regeringen reorganiserad under CNT:s medverkan efter mönster av miliskommittén, varefter den senare upphörde att existera. Därmed hade den spanska syndikalismen tagit ett avgörande steg.

Den nya regeringen bestod icke, som alla tidigare katalanska regeringar, av en kombination av parlamentariska partier, utan av en allians mellan CNT och UGT. Denna gruppering på en rent ekonomisk bas motsvarade de båda verkliga sektorerna i Katalonien: den genom revolutionär aktion socialiserade produktionen och den individualistiskt drivna jordbruksnäringen (småarrendatorerna) och det småborgerliga skiktet. Svårigheterna låg däri, att den revolutionära omvandlingsprocessen var i full gång och gränsen mellan de båda sektorerna var allt annat än stabil. I UGT, som förut knappast existerat i Katalonien, samlades under dessa månader de förut indifferent arbetarskikten, de småborgerliga elementen, anställda, tjänstemän och delar av lantbefolkningen, så att proletariatet och mellanståndet samlades var på sitt håll genom de båda organisationerna.

Den 11 augusti 1936 offentliggjorde de båda riktningarna i Barcelona ett gemensamt manifest, i vilket det i första paragrafen hette: "Vi övertar den högtidliga förpliktelsen, att erkänna den katalanska regeringens beslut . . . och skall sätta in hela vår organisationsapparats inflytande för att förverkliga dem." Manifestet anslöt sig till den av arbetarna själva genomförda kollektiviseringen av den katalanska industrin som grundval för den nya ordningen. I paragraf 13 förpliktade man sig att utarbeta en grundval även för ett politiskt, ekonomiskt och militärt samarbete med den spanska centralregeringen i Madrid.

Naturligtvis kunde den antifascistiska enhetens och den sociala reorganisationens problem icke lösas utifrån en rent katalansk ståndpunkt. CNT måste självfallet göra sina synpunkter gällande, så långt det överhuvudtaget var möjligt, men kunde lika självfallet inte heller ta ansvaret för en brytning av den antifascistiska enheten och för ett inbördeskrig mellan republikanerna själva. Framförallt kunde den av principiella skäl icke ställa något monopolkrav på politiskt och ekonomiskt ensambestämmande i den antifascistiska republiken, så som kommu-

nisterna gjorde (i full samklang med sin monopolistiska och diktatoriska uppfattning). Insikten härom utkristalliserades helt instinktivt, fastän man aldrig förut tagit en sådan situation i teoretisk beräkning. Hos den utländska syndikalistiska rörelsen däremot utvecklade man på sina håll en fullständigt oförstående kritik mot de spanska kamraterna och förmenade sig likväl ge goda råd.

Redan bildandet av miliskommittén i Barcelona kan man endast förstå, när man tar i betraktande, att de spanska syndikalisterna inte var separatister utan ständigt utgick från spanska, ja, iberiska synpunkter. Deras mål var en politisk och ekonomisk reorganisering av hela den iberiska halvön i samklang med de iberiska stammarnas federalistiska traditioner och i samklang med den moderna socialistiska organisationens nödvändighet.

Efter de första åtgärderna i Katalonien blev därför allt gjort för att på hela Spanien överföra den grundläggande allianstanken mellan de syndikalistiska och de socialdemokratiska fackorganisationerna.

Den 28 juli 1937 utkom den spanska alliansens första manifest. Ehuru CNT då var nästan utan allt inflytande i den spanska regeringen, fastställdes det uttryckligen i detta manifest, att båda organisationerna erkände den spanska republikens regering som högsta gemensamma organ för den antifascistiska kampen. CNT var visserligen icke tillfreds med det program, som föreslogs av den redan då under starkt kommunistiskt inflytande stående ledningen för UGT. För den syndikalistiska uppfattningen är emellertid det programförslag typiskt, som CNT framlade till diskussion, utan att det dock blev antaget i framlagd form. Därav framgick tydligt, vilka konsekvenser CNT principiellt var villig att dra av den nya praxisen: revolutionärt samarbete med andra ekonomiska och politiska riktningar och en del av borgardömet. CNT hade nämligen kommit till den uppfattningen, att staten under de nya förhållandena icke längre var densamma som förut och att det fanns en möjlighet att reducera den till en ramorganisation för samarbetet mellan de stora ekonomiska organisationerna.

I det omnämnda CNT-förslaget till ett alliansprogram utgår

CNT ifrån, att de stora folkorganisationerna, CNT och UGT, spontant upptog motståndet mot fascismen och var den huvudsakliga bäraren av detta motstånd och krigets organisering. CNT slog vidare fast, att folkmassorna själva under de första dagarnas strider inledde en social omvälvning och en demokratisk förnyelse, vars fortsatta utbyggande var det egentliga innehållet i det spanska folkets antifascistiska kamp. Faktiskt vilade hela det offentliga och ekonomiska livet i det antifascistiska Spanien vid denna tidpunkt inte längre på en privatkapitalistisk produktionsordning och centralistisk partiparlamentarism, utan på ekonomisk kollektivism och de båda stora fackorganisationernas övertagande av nästan samtliga ekonomiska, sociala, politiska och talrika kulturella funktioner. Dessa organisationers verksamhet var naturligt nog starkt lokalt och regionalt förankrad, så att förändringen av Spaniens offentliga liv därigenom erhöll en starkt federalistisk karaktär. Det var en huvuduppgift för massorganisationerna att planmässigt samarbeta på denna grundval. Att UGT först under inflytande av socialdemokraterna och senare av kommunisterna ansåg staten som ett organ för detta samarbete, var begripligt, men också CNT trodde, att statsapparaten (eller vad som återstod av densamma) under de nya förhållandena kunde fylla en sådan funktion. Men betingelsen här för var enligt CNT:s uppfattning avskiljandet av yrkespolitikerna och förankrandet av alla politiska organ i de ekonomiska organisationerna. Men statssocialisterna, framförallt kommunisterna, sökte principiellt att samman med republikanerna återupprätta den gamla republikanska staten och dess partiparlament.

I sitt utkast till allianspakt föreslog CNT, att båda fackorganisationerna — CNT och UGT — skulle vara representerade i den spanska regeringen i förhållande till sitt medlemstal. Båda organisationerna skulle förplikta sig att "gemensamt försvara en verklig regim av social demokrati och bekämpa alla strävanden till övervälde från en klass eller ett parti". I militärt avseende krävde CNT skapandet av paritetiska CNT-UGT-organ, som skulle vara anslutna till krigsministeriet och dess enskilda avdelningar. Nationalisering — alltså kontroll genom det centrala

organet, regeringen, under samarbete med de nationella industri-federationerna — krävde CNT för alla industrier som producerade krigsmateriel samt för järnvägarna, gruvorna, den tunga industrin, bankerna samt telefon- och telegrafväsendet. Enligt CNT:s mening skulle regeringen vid nationaliseringen stödja sig på de av fackorganisationerna själva skapade autonoma förvaltningsorganen inom de ifrågavarande verksamhetsgrenarna. Exempelvis stod de katalanska järnvägarna under ledning av en blandad CNT-UGT-förvaltning, som fungerade tillfredsställande och utan slitningar.

Slutligen krävde CNT:s utkast en opartisk kreditpolitik från statens sida gentemot den kollektiviserade industrin och jordbrukskollektiven. Utkastets ekonomiska förslag kulminerade slutligen i kravet på ett "nationellt näringsråd" med en paritetisk sammansättning av representanter från CNT, UGT och staten själv. De båda fackorganisationerna skulle alltså i detta högsta ekonomiska organ förfoga över två tredjedelar av rösterna. Statens roll kunde under dessa omständigheter icke bli dominerande utan måste inskränkas till informativ och koordinerande verksamhet. CNT erkände nödvändigheten av en sådan samordning, men likväl önskade CNT ingen "suverän" stat. Den ekonomisk-sociala samhällsorganisationen skulle bäras upp av de ekonomiska folkorganisationerna själva, medan staten, eller vad som kom i stället för staten, endast blev en gemensam ram.

Det citerade utkastet innehöll en rad detaljerade anvisningar för det nationella näringsrådets verksamhet och krävde bland annat lagstiftning över alla de sociala betingelserna för alla näringsgrenar, som icke förvaltades av arbetarna själva (småindustri, handel o. s. v.). Likaledes önskade man en speciell lagstiftning för alla utländska företag i Spanien.

Hur väl CNT förstod nödvändigheten av att samordna och skapa vissa allmänna normer för samtliga ekonomiska, sociala och politiska nyskapelser, som spontant sprungit fram ur revolutionsrörelsen, framgår av paktförslagets slutfordringar. Det heter där, att en ny "författningsgivande period" så snart som möjligt skulle inledas för att syntetiskt ge uttryck åt alla folkets krav i den socialistiska, demokratiska och federativa republiken.

CNT önskade således utarbetandet av en författning; den betraktade den republikanska författningen av 1931 som otillräcklig, betraktade uppenbarligen också ett författningslöst tillstånd under en permanent revolution som omöjligt. Genom vilken central församling en sådan ny författning skulle åstadkommas efter partiparlamentets försvinnande, preciserades inte i CNT:s utkast. Man kan måhända anta, att de spanska kamraterna tänkte sig en kombinerad CNT-UGT-kongress med representanter från lokala, regionala och nationella korporationer, organismer och antifascistiska sammanslutningar.

Måhända kunde någon invända, att dessa krav i CNT:s paktutkast bar en opportunistisk prägel, emedan avsikten var att komma UGT till mötes. Detta senare ville man självfallet. CNT hade förstått, att den icke kunde införa en "total" syndikalism, och att varje försök att åstadkomma detta med våld, skulle vara ett förnekande av det anarkistiska idealet och den anarkistiska rörelsen. Men intressant nog återfinner man även senare paktutkastets viktigaste fordringar i de interna besluten.

I januari 1938 höll CNT i Valencia en "vidgad ekonomisk rikskongress", vars uppgift var att koordinera samtliga av syndikalisterna kontrollerade näringssektorer, vilka omfattade den största delen av Spaniens ekonomiska liv. Dessutom uppgjordes förslag för en kombinerad av dessa näringssektorer med de av UGT och staten behärskade näringsgrenarna jämte det fria näringslivets sektorer. På denna kongress befann sig således syndikalisterna för sig själva.

Den där antagna resolutionen över "industriell planering" krävde under punkt 1 "bildandet av ett blandat fackligt, statligt nationellt näringsråd", i vilket "de båda fackliga organisationerna har lika representation och tillsammans förfogar över flertalet röster".

För första gången i CNT:s historia behandlades också socialförsäkringens problem. En beträffande denna antagen resolution krävde, att representanter för CNT skulle biträda alla centralstatliga, regionala, provinsiala och kommunala tjänstemän, som hade "att förvalta, att orientera, att leda eller grunda" försäkringsgrenar. En central och regional lagstiftning på detta

område föreslogs. De kollektiverade industrierna skulle inrymmas en plats i förvaltningen av socialförsäkringen och dessutom skulle en blandad CNT-UGT-kontrollkommission bildas i varje företag.

Varför samarbetade CNT med staten? Man erinrar sig, att CNT på sommaren 1936 inträdde i den katalanska regeringen och på hösten samma år i den spanska centralregeringen. För de katalanska kamraternas vidkommande torde det ha varit avgörande, att man icke vid sidan av miliskommittén ville föreviga en tomt malande regeringsapparat. Under hänsyn till de nya ur statskuppen och revolutionen framsprungna folkliga krafterna skulle det skapas en enhetligt ledande organism. Som sådan övertog man den katalanska regeringen i Barcelona, vars grundval, struktur, arbetssätt och uppgifter därmed radikalt förändrades.

För inträdandet i regeringen i Madrid var däremot övervägande moraliska motiv avgörande. Madrid stod, trodde man, inför sitt fall. Kriget hotade att ta en katastrofal vändning. Regeringen själv, partierna och stora kretsar inom det offentliga livet bestormade CNT om att inträda i regeringen, vilken praktiskt taget ledde kriget. Därmed skulle CNT offentligt inför massorna av de revolutionära arbetarna överta del i ansvaret för krigsledningen. Detta steg, hoppades man, skulle för de breda massorna visa, att kriget var deras sak och att alla krafter måste enas. CNT ville inte gärna ta detta steg, men den gav efter för krigets skull. Verkan av detta beslut blev stor och avgörande för krigets fortgång. Madrid räddades. Så långt är det riktigt, när man säger, att CNT inträdde i regeringen, därför att den ville ta del i krigsledningen.

Likväl är detta bara halva sanningen. Kriget gällde ju i verklighet icke blott ett angrepp på den gällande författningen, utan också försvarandet av en social omvandling, vilken inleddes samtidigt med kriget. Denna nya ordning måste organiseras — visserligen till stor del av hänsyn till produktionen för kriget, men också med hänsyn till den fortsatta omvandlingen efter kriget. Man arbetade under kriget på uppbyggandet av en socialistisk-federativ republik, i vilken anarkosyndikalistiska och socialdemokratiska ideal syntetiskt sammanfattades.

Att CNT icke ensam bestämde utvecklingen efter den 19 juli var ju ingen tillfällighet. Det var icke heller en följd av fel, som CNT kunde ha begått. Nej, CNT stod inför det ögonblick, som den spanska anarkismen efterlängt sedan flera decennier, för vars ankomst den frihetliga rörelsen kämpat och bringat oerhörda offer. Uppbyggandets dag var inne. Föreställningen, att syndikalismen nu skulle eller borde kunna överta det totala ansvaret, varvid alla arbetare plötsligt skulle bli syndikalister och medelskiktens problem plötsligt upphört att existera, är helt och hållet verklighetsfrämmande. Den är efter den spanska erfarenheten inte längre hållbar. Utifrån detta faktiska förhållande och inte bara av hänsyn till borgarkriget måste de av CNT tillämpade metoderna bedömas. Naturligtvis var det heller ingen tillfällighet, att kriget och revolutionen sammanföll. Varje revolution betyder krig, och ofta inte blott borgarkrig utan också krig med utlandet. *Varje annan revolution är bara en teoretisk uppfinning.*

Naturligtvis pågår inom den spanska rörelsen ständigt en lidelsefull diskussion i denna fråga. En viss portion opportunism har också gjort sig gällande. Många kamrater fann sig så väl tillrätta som ministrar, guvernörer, borgmästare och officerare, att de under alla omständigheter även för framtiden ville spela en sådan roll. Man får hoppas, att rörelsen blir fri från opportunismen, men även, att den inte återvänder till en övervunnen abstrakt ståndpunkt. Efter all sannolikhet kommer de spanska kamraterna inte att återuppta experimentet med regeringsdeltagande, åtminstone inte i den form, vari det kom till stånd 1936—1939. Faktiskt hade rörelsen genom denna taktik riskerat sin egen ställning. Men detta konstaterande innebär icke, att CNT:s nya erfarenheter blott var negativa. Tvärtom. Rörelsen konfronterades med en hel rad viktiga problem, vilka den hittills knappast skänkt en tanke. Dessa uppgifter var delvis icke-ekonomiska och kunde inte behandlas utifrån en rent facklig ståndpunkt. Och vad som är ännu viktigare: många av dessa uppgifter krävde ett demokratiskt samarbete med olika sociala och politiska krafter. Här ligger det avgörande, det som går utöver rörelsens tidigare föreställningskretsar. Denna erfarenhet kommer att bestå.

III.

Sammanfattningsvis vill vi anföra följande: Åren 1929—1930 under slutfasen av kampen mot Primo de Riveras diktatur och före störtandet av monarkin framträdde för första gången den spanska syndikalismens avhängighet av den allmänna demokratiska utvecklingen i landet. Inte för erövrandet av statsmakten utan för erövrandet av demokratiska fri- och rättigheter inlät sig CNT på ett illegalt samarbete med de demokratiska partierna, fri- och rättigheter som var en betingelse för organisationens verksamhet. Ett utslag av förhållandena var också "De 30:s manifest" efter monarkins störtande, i vilket betonades vikten av det konstruktiva förarbetet och uppbyggandet av organisationen, liksom det intogs en kritisk ställning till "revolutionsmyten".

Apropå revolutionen så var det naturligtvis fullkomligt riktigt att rörelsen 1917—1919 under intryck av den ryska revolutionen och omvälvningarna i Mellaneuropa satt allt sitt hopp till revolutionen. I revolutionen låg då den stora chansen för alla kontinentens folk. Men när Moskva bildade sin "Röda fackföreningsinternational" förklarade sig CNT vara motståndare till varje partis förmyndarskap, "även mot det kommunistiska partiets". Ser man på den nuvarande CNT-emigrationen, så finner man, att exempelvis CNT nästan överallt bildat kartell samman med alla demokratiska och socialistiska partier med uteslutandet av det kommunistiska partiet. Ett mycket intressant förhållande. Det visar att CNT bättre än förut förstår den egentliga inbörden av samarbetet med alla de riktningar som i sig själv är demokratiska. Det betyder också att inbördeskriget lärt den, att kommunisterna måste hållas borta från sådant samarbete, då de representerar ett totalitärt parti. Kommunisterna har hittills brukat det demokratiska samarbetet som medel för att nå egna syften, nämligen genomförandet av den egna totalitära monopolmakten. I den resolution om Röda fackföreningsinternationalen som omnämndes här ovan hette det: "CNT är sig själv nog för att förbereda, leda och genomföra den sociala revolutionen". Det kan icke starkt nog framhållas, att denna ståndpunkt nu är helt

övergiven. Erfarenheterna av totalitarismen under det spanska inbördeskriget har lett CNT till en annan ståndpunkt. Den spanska syndikalismen har förstått demokratins problem. Men det innebär på intet sätt, att den försvurit sig till kapitalismens borgerliga politiska formaldemokrati. Men även revolutionens sak måste vara demokratisk, om den icke skall förneka sig själv.

Dessutom har CNT förstått, att såväl i kampen som i arbetet för egna mål syndikalismen måste samarbeta med andra krafter, inte bara negativt utan även positivt, om inte socialismen skall föra till en totalitär ordning. CNT har under inbördeskriget samarbetat med och är principiellt beredd att samarbeta 1. med alla arbetare utanför sin egen organisation, vilket kommit till uttryck i alliansen med UGT; 2. med sociala skikt utanför arbetarklassen; 3. med politiska partier som representerar dessa folkskikt och inte är totalitära; 4. under vissa omständigheter med staten. De på detta område delvis negativa erfarenheterna som gjordes under borgarkriget gör en kritisk omprövning nödvändig. Vilka följder den spanska CNT:s inträde i regeringen Giral kommer att få är ännu oklart.

Men alla dessa fyra punkter tillsammans innebär, att CNT principiellt erkänner tillvaron vid sin sida av olika sociala skikt och olika ur folket framsprungna organisationer och partier och drar sina konsekvenser därav. Att CNT kommit fram till denna uppfattning ligger i utvecklingens egen logik.

De förhållanden under vilka CNT 1936—1939 reviderade sin gamla taktik var inga "tillfälligheter" utan helt och hållet typiska för en revolutionär situation sådan rörelsen själv eftersträvat. Liknande omständigheter, kanske ännu mera komplicerade och varje gång med nya oberäkneliga varianter, kommer ständigt att vara för handen var gång den syndikalistiska rörelsen i Spanien får tillfälle till konstruktiv verksamhet. Den i teorin uttänkta idealsituationen, till vilken man förut anpassade sin taktik, kommer däremot aldrig att inträffa.

Här har syndikalismen i alla länder något att lära. Det är visserligen sant, att Spanien bringade syndikalismens positiva värde i dagens ljus och att syndikalismen som konstruktiv kraft bestod sitt eldprov i inbördeskriget, men det är likaledes sant, att den

ställdes inför en rad icke förutsedda omständigheter, som tvingade rörelsen att ändra vissa taktiska uppfattningar. Om man icke förstår detta, så dömer syndikalismen sig själv att föra en sekteristisk tillvaro. Den spanska syndikalismen är ingen sekt, utan en kraftfull folkrörelse, just därför att den vid sidan av en lidelsefull idealism utvecklar en smidig, anpassningsbar praxis.

I vår traditionella framställning av den spanska revolutionen har vi hittills dessvärre mest nöjt oss med att slå fast, att "arbetarna" i Spanien 1936 i syndikalistisk mening "övertog produktionen" och att därvid allt förflöt utan slitningar. Däri ligger naturligtvis en viss sanning, men bara en del. Utan slitningar gick det inte för sig, emedan det delvisa övertagandet av produktionen framkallade talrika kontroverser med andra ekonomiska och politiska faktorer, vilka vanligen i agitationen lämnats obeaktade. Men just i sitt sammanhang med alla dessa faktorer måste en gång den spanska revolutionens historia skrivas.

Vid betraktandet av CNT-politiken under det spanska inbördeskriget får man inte söka bedra sig själv genom lek med ord, så som det skedde i Spanien. Hit hör CNT:s paroller från försvarsjuntan, försvarsrådet, som man spred över till hela landet, innan man sände fyra ministrar till Caballeros regering. Man fordrade då, att försvarsjuntan skulle träda i regeringens ställe och ha följande sammansättning: fyra representanter från UGT, fyra från CNT och fyra representanter från de demokratiska partierna. Hade det kommit till bildandet av denna junta, så skulle naturligtvis också representanter för FAI som medlemmar av CNT, och representanter för socialdemokrater och kommunister som delaktiga i firman UGT inlemmats i denna organisation. Jag hade nära nog skrivit — i denna regering.

Man måste fråga sig: hade denna junta, bortsett från namnet, fått andra funktioner än regeringen i vilken CNT fyra veckor senare inträdde? Jag tror det inte. Faktiskt gällde det ett organ som var nödvändigt för koordinering av alla sociala, ekonomiska och politiska utvecklingstendenser i Spanien för skapandet av en socialistisk-federativ republik. Att det inom juntan skulle komma till samma stridigheter och partislitningar som senare uppstod inom regeringen Caballero är självfallet.

Republiken hade ändrat sin struktur, antingen den haft en "regering" eller en "junta" i spetsen. I stället för den förutvarande suveräna och centralistiska staten med sin ovanifrån ledda provinsförvaltning och sitt centrala av politiska partirepresentanter bestående parlament hade det skapats en ny ordning. Republiken fotades efter juli 1936 väsentligen på det demokratiska samarbetet mellan två ekonomiska arbetarorganisationer vilka på samma sätt hade sina rötter på arbetsplatserna. Dessutom hade det skapats en ny administration, en ny militärförvaltning och ett nytt rättssystem genom lokala och regionala initiativ, så att en total förskjutning av tyngdpunkten hade uppstått. Den spanska republiken hade omedelbart genom revolutionära initiativ från folket omvandlats till en federativ organism, som naturligtvis var allt annat än färdig och behövde en slutgiltig samordning.

Denna republik var överhuvudtaget inte längre en ordning i den gamla statens mening utan närmast jämförbar med vad vissa engelska socialistiska teoretiker efter förra världskriget i sina skrifter kallade den "pluralistiska staten" eller det "funktionella samhället".

"Staten" var nämligen — till kommunisternas och många borgerliga politikernas missnöje — ingen suverän organisation längre som stod över alla andra sammanslutningar, utan ännu bara en organisation vid sidan av andra likställda organisationer, och såväl staten som dessa andra organisationer var hänvisade till samarbete. Ingen av dessa organisationer stod i ett herraväldesförhållande till de andra. Man tänke sig bara sammanställningen av det Nationella Ekonomirådet som CNT föreslog. Staten hade blivit en ram och inom denna ram sammanträffade en mångfald, en "pluralitet" funktionella organismer, men tyngdpunkten av det ekonomiska och politiska livet låg hos dessa funktionella organismer själva. Staten hade ungefär blivit, eller var åtminstone på väg att bli, vad Cole i sin "Social Theory" kallade "Högsta domstolen för funktionell rättvisa", vilken enligt hans mening i ett socialistiskt samhälle skulle bildas av den funktionella organismen och skulle företräda den interorganisatoriska allmängiltiga rätten.

Till sist några ord om den diskussion som uppstod bland de

spanska syndikalisterna själva efter krigets sammanbrott. Några strängt sakliga synpunkter framträder exempelvis i olika skrifter av Diego Abad de Santillan. Santillan framhåller ständigt, att CNT inte hade för avsikt att absorbera andra arbetarorganisationer. I stället eftersträvade CNT och kommer i framtiden att eftersträva samarbete, "icke den ena organisationens herravälde över den andra, utan harmoniskt samarbete". "Vi vill samförstånd, vi vill respektera vår artskillnad, vår olika inställning till livet och socialismen", skriver Santillan. Han är av den uppfattningen, att i ett framtidens socialistiska Spanien ett visst antal sociala och ekonomiska såväl som politiska funktioner måste centralt regleras och att alla arbetarorganisationer kan och måste ena sig om det centrala genomförandet därav. Å andra sidan, menar han, finns det ett otal ekonomiska och politiska problem, som mycket bättre kan lösas regionalt och lokalt, och här är området för de fria kommunerna och autonoma regionerna enligt de bästa revolutionära och demokratiska traditionerna i Spanien, ett oändligt område för fri verksamhet, i vilken den federativa republiken kan finna sitt levande uttryck.

Vad den centrala staten beträffar så är Santillan kritisk på grund av erfarenheten från 1936—1939. Han var själv minister i den katalanska regeringen, i vilken han efter varandra förvaltade olika departement. Han skrev bland annat:

"För första gången i anarkismens historia har den frihetliga rörelsen 1936—1939 samarbetat med staten." Erfarenheten har lärt Santillan, att det knappast är rådligt att upprepa experimentet under samma former. Santillan hyser den uppfattningen, att den syndikalistiska rörelsen förintar sig själv, om den inom staten samarbetar med staten och berövar sig själv de bästa revolutionära initiativen. I stället föreslår han att lojalt samarbeta med staten "från gatan, från arbetsplatsen och från pressen". Dessa formuleringar nedskrevs mitt under kriget. För detta samarbete måste dock ställas det villkor, att de lokala och regionala friheterna respekteras och att staten "avstår från varje absolutistisk och centralistisk politik".

Dessa formuleringar är av intresse, även om de icke restlöst löser problemen. Det framgår icke, huruvida författaren är för

positivt deltagande i den lokala och regionala förvaltningen och organen.

Man kan anta, att CNT efter Francos störtande tillbakavisar varje regeringsdeltagande men söker att från sitt eget verksamhetsfält samarbeta med andra ekonomiska organisationer. Men CNT kommer säkert att förbehålla sig en radikal kampställning och att bruka revolutionära medel. Den kommer att försöka driva demokratiskt samarbete för socialismens förverkligande framförallt genom alliansen med UGT med upprätthållandet av sin egen organisations politiska oavhängighet och slagkraft.

(Syndikalismen 4—45, 5—45, 1—46.)

SYNDIKALISMENS IDÉTRADITION

BAKUNIN, MARX OCH DEN FRIHETLIGA SOCIALISMEN

Vilka konkreta frågor utgjorde innehållet i den djupa motsatsen mellan Bakunin och Marx i den första Internationalen?

Meningsskiljaktigheterna började redan med uppfattningen av Internationalens egen uppgift. I Brüsseltidningen "Liberté" för den 5 oktober 1872 skriver Bakunin: "Det finns bara en lag, som är verkligt bindande för alla Internationalens medlemmar: enskilda personer, sektioner och federationer . . . Det är . . . den internationella solidariteten mellan arbetarna inom alla yrken och i alla länder i deras ekonomiska kamp mot arbetets utsugare." Men uppfattningen om statens roll är olika. "Marxisterna är som tyskar dyrkare av statens allmakt . . . Mellan den bis-marckska och den marx'ska politiken finnes en mycket kännbar skillnad, men mellan marxisterna och oss ligger en avgrund. De är regeringsmän, vi anarkister, vad som än må hända . . . Å ena sidan står inom Internationalen, noga taget, endast Tyskland men å den andra sidan står i olika grad Italien, Spanien, schweiziska Jura, en stor del av Frankrike, Belgien och Holland samt inom en snar framtid de slaviska folken." Båda riktningarna sammanträffade på kongressen i Haag, där Bakunin blev utesluten, och endast "tack vare herr Marx' skicklighet . . . segrade den germanska tendensen". Bakunin tecknar här riktigt det dåvarande läget, men begår ett avgörande misstag med sin förutsägelse beträffande de slaviska folken. — Händelser, som han i ett annat sammanhang själv framhäver, förändrade då arbetarrörelsens hela utvecklingsgång.

Vi förbigår i detta sammanhang de mindre olikheter, som skiljer Bakunin från Marx både på grund av hans temperament och hans idéer. Bakunin, med sitt trots bekännelsen till den marxistiska materialismen så starka "voluntaristiska" inslag, hängde lidelsefullt fast vid tanken på det illegala revolutionära arbetet, vilket senare funnit sitt fulländade uttryck i den spanska Federación Anarquista Ibérica. Marx däremot gick som politiker in för det offentligt arbetande politiska partiet: socialdemokratiet och bolsjevismen är båda legitima barn av marxismen.

Ett annat intressant kapitel är bondefrågan. Marx ansåg bondeståndet stå på det lägsta revolutionära trappsteget. Lantbefolkningen betraktade han som mer eller mindre fördummad. I händelse av en revolution ville han av den helt enkelt göra "stora arméer för jordbruket". Bönderna vore under alla omständigheter kontrarevolutionära verktyg. Bakunin försökte alltid framhålla stads- och lantbefolkningens gemensamma intressen. Han ansåg det för ett "enormt misstag" av de revolutionära ledarna att koncentrera alla ansträngningar på städerna. Den ryske bonden — menade han — hade i sin "mir", bykommunen, redan kommunistiska traditioner och kommer ännu en gång att spela en demokratisk-revolutionär roll. Bakunin var full av hänförelse för bonderesningen under donkosacken Stenka Razin år 1670 och Pugatjev-upproret hundra år senare, som i nära två år var det ryska rikets skräck under kejsarinnan Katarina. Den marxistiska rörelsen inspirerades icke av dessa rörelser. Efter Marx' död försökte man helt enkelt överföra de marxistiska idéerna om den ekonomiska utvecklingen på agrarfrågan, till dess man märkte, att detta alls inte gick för sig. Den ryska revolutionen och den spanska anarkismen har däremot ett lantproletärt och bondeinslag i bakuninsk mening; den politiska roll, som spelades av de små vinodlarna i Katalonien, de s. k. "rabassaires", är för övrigt ett bevis på Bakunins påstående, att en bondebefolkning också kan utgöra en klassfaktor på den demokratisk-revolutionära vänsterns sida. Ett fullständigt avståndstagande från varje rent industriproletär socialism utgör också Gustav Landauers hela teori. Men trots sina divergenser med Marx i detta avseende har Bakunin praktiskt taget endast funnit möjlighet till revolutionärt arbete bland intellektuella, industriarbetare och hantverkare alldeles som Marx själv — kanske hade han kunnat slå in på en annan väg, om det blivit honom förunnat att verka som revolutionär agitator i sitt ryska hemland.

Något annat viktigt är Bakunins brinnande intresse för de enskilda folkens speciella traditioner och egenarter. Han instämde av fullt hjärta i Marx' rop: "Proletärer i alla land, förena er!" men han såg icke i dessa proletärer i alla land någon likformig grå massa utan tallösa individuella, lokala, regionala och na-

tionella drag. Just dessa differentierande kännetecken var det som lockade Bakunin, men störde Marx. De produktiva krafterna var enligt Marx kallade till mänsklighetens likriktning och till dem satte han sitt stora hopp, men mot detta kämpade Bakunin. De enskilda karaktärsdragen skulle bli bevarade, ja, utgöra konstituerande element till en fri socialistisk mänsklighet. "Herr Marx misskänner också", säger Bakunin i sin redan citerade artikel i "Liberté", "helt och hållet ett mycket viktigt element i mänsklighetens historiska utveckling: varje ras' och varje folks specifika temperament och karaktär, vilka naturligtvis själva är produkter av en mångfald etnografiska, klimatologiska och ekonomiska såväl som också historiska orsaker, men vilka — en gång givna — till och med utanför varje lands ekonomiska förhållanden och oberoende av desamma utövar ett betydande inflytande på dess öden och även på utvecklingen av dess ekonomiska krafter. Bland dessa naturliga element och särdrag finns ett, vars verkan för varje folks särskilda historia är helt och hållet avgörande: nämligen intensiteten hos den instinkt till indignation och därmed också frihetsinstinkt, som varje folk äger och bevarar..." Våra moderna socialister skulle ännu ha mycket att lära av dessa Bakunins ord. Hur omöjligt är det icke att i historien se endast klassfrågor eller rentav endast verkningar av de produktiva krafterna! Bakunin, som helt säkert var mycket starkt inställd på klassrörelsen, såg här alldeles klart. För honom fanns det också nationella frågor, vid vilka han ofta måste stöta sig mot Marx' abstrakta internationalism. Bakunin betraktade för övrigt alls icke Marx som en äkta internationalist, utan som ett slags pangermanist, till vilket vi skall återkomma. Också friheten uppfattade Bakunin — såsom framgår av det nyss citerade — alls inte som något abstrakt och allmänt, utan såg den i de tusentals reella formerna av de givna lokala, regionala och nationella traditionerna och de aktuella behoven. I ropet "Leve Polen! Och död och nesa åt alla dess fiender!" såg Bakunin icke något förräderi mot sin internationella inställning. Jag vill bespara mig mödan att tala om det nazistiskt regerade Europas problem. Parallellerna framträder av sig själva.

Däremot är en särskild hänvisning till Spanien här på sin

plats. Spanien var ett land, med vilket Bakunin sedan år 1866 stod i intim kontakt. Den frihetliga rörelsen på den pyreneiska halvön är ett levande exempel på, vad Bakunin menade. Vi vet att den spanska anarkismen äger en särskild vitalitet och är folklig i ordets bästa bemärkelse. Varför? Det vore alldeles felaktigt att tro, att den hämtar sin oförstörbara kraft endast ur den allmänna, teoretiska, internationella anarkistiska teorin eller ur ett internationellt-proletärt medvetande, ur den fortskridande kapitalistiska koncentrationen, den ökade proletariseringen eller vad allt dessa marxistiska begrepp nu heter.

Förvisso håller den spanska anarkismen kontakt med den internationella frihetliga rörelsen och socialismen liksom också med arbetarrörelsen i allmänhet — och man kan till exempel också gå med på att medvetandet om den internationella förbindelsen borde vara starkare i Spanien; själv har jag alltid gjort det. Men det vore katastrofalt att vilja isolera den kraftfulla rörelsen på andra sidan Pyreneerna från dess folkliga rötter, och stoppa till dess verkliga källor i en mer än tusenårig iberisk, arabisk och spansk historia. Utan dessa säregna grundvalar, utan sina rötter i ett helt folks levande traditioner, inte bara hos det moderna stadsproletariatet, som endast kan blicka tillbaka på en kort historia, vore den iberiska anarkismen inte vad den nu är. De frihetligt-revolutionära spanska folkmassorna är absolut antinationalistiska — varje tanke på nationell politik utåt, på expansion eller aggression ligger dem fullständigt fjärran; de önskar lidelsefullt en förbrödning mellan de arbetande massorna i alla länder. Men de argumenterar icke särskilt ofta med internationalistiska argument — så mycket mer tar de hänsyn till den spanska och moriska historien, till urgamla spanska frihetsbegrepp och regionala såväl som lokala institutioner, vid vilka folket är fäst med hela sin själ. Intressant är ju också den vittgående regionala och lokala differentieringen i den spanska anarkismen, det utomordentliga inflytandet från provinsiella och lokala egendomligheter samt lokala politiska tendenser. Så ville Bakunin uppfatta socialismen. Jag tror, att en alltför nivellerande och uniformerande, en alltför grå, entonig och livsfientlig likriktningsanda kommit med i de flesta länders arbetarrö-

relse, och detta framförallt under marxismens, delvis genom syndikalismens inflytande. Bakunin, som man i viss mening kan betrakta som den moderna syndikalismens grundare, har likväl tydligen bara delvis blivit förstådd. Hans arv är mycket rikare, än de flesta anar.

Principiellt betraktade Bakunin länder och folk ur en helt annan synpunkt än Marx. Marx gjorde skillnad mellan "framåtskridna" och "efterblivna" länder, varvid han emellertid skapade detta kriterium endast efter tillståndet hos de produktiva krafterna. Det var enligt hans mening historiens objektiva måttstock; här låg också besvarandet av frågan om, hur långt från eller nära folken kommit socialismen. Denna förbereddes av själva kapitalismen. Bakunin såg utvecklingen till socialism parallellt med utvecklingen av förutnämnda indignations- och frihetsinstinkt, och vid detta betraktelsesätt kunde ingen enkel parallell dragas med de produktiva krafternas utveckling. Förhållandena var mera komplicerade. För en marxist är Spanien med spanska folkets fanatiska frihetsinstinkt ett "efterblivet" land, medan Tyskland med sin högt utvecklade industri och högt utvecklade knektanda är ett "framåtskridet" land, som befinner sig närmare målet. Ett dylikt betraktelsesätt, som ännu i dag till leda framhålles gentemot oss, ville Bakunin inte alls veta av.

Å andra sidan har det kommit till en djupgående social revolution i nittonde århundradet först i ett industriellt helt och hållet utvecklade land, där de nya makthavarna "på proletariatets uppdrag" först måste genomföra industrialiseringen, vilken enligt teorin egentligen dock skulle utgöra villkoret för dess övertagande av makten . . . Bakunin har ofta hänvisat till Ryssland som till landet för en kommande stor revolution. Marx tror, skriver Bakunin i den redan citerade artikeln, att revolutionen skall komma från de civiliserade länderna och att dessa länder är kallade att leda revolutionen. "Revolutionen kommer att uppstå annorstädes, sannolikt i södern!" utropar däremot Bakunin, och en sådan revolution kommer sedan också att egga upp Tyskland, så att det tyska folket med ett slag kan stöta sina tyranners och sina s. k. "befriares" herravälde. Med detta uttryck åsyftade Bakunin de auktoritära socialisterna.

Här är nu den punkt, vid vilken några ord måste sägas om de stora, avgörande skillnaderna mellan Bakunin och Marx: den tyska frågan och det slaviska problemet.

Efter ett livligt deltagande i februarirevolutionen i Paris 1848 — enligt Herzen de lyckligaste dagarna i Bakunins liv — reste denne i mars samma år med två falska pass och 2.000 francs till Tyskland för att från Posen bedriva revolutionär verksamhet för Polen och Ryssland. Till följd av talrika svårigheter från polisens sida blev det ingenting av. Bakunin uppehöll sig nu i de mest olika delar av tyska riket och fick sedan i Prag tillfälle att ägna sig åt den slaviska frågan. Där hölls i juni en slavisk kongress, som Bakunin besökte. Kongressen blev efter 14 dagar upplöst av polisen och Prag bombarderades, varvid det kom till barrikadstrider som Bakunin deltog i.

Denna kongress utgjorde en mycket viktig episod i Bakunins liv. Gentemot en rent borgerlig och mycket opportunistisk, delvis öppet reaktionär slavisk nationalism försökte han där lidelsefullt utveckla den slaviska befrielsetanken ur demokratisk-revolutionär synpunkt. En präst och den 34-åriga Bakunin var Rysslands enda representanter. Bakunin tillhörde den kommission, som skulle utarbeta ett manifest till Europas folk. Bakunin lyckades inte få med sina egentliga revolutionära idéer i manifestet; det uttryckte dock förhoppningen att förvandla Österrike till en federation av fria folk, ett biläggande av de rysk-polska konflikterna samt befriandet av slaverna inom det ottomanska riket. I december samma år skrev Bakunin sedan i Tyskland "*En appell till slaverna*, av en rysk patriot Mikael Bakunin, medlem av den slaviska kongressen i Prag". I utkastet därtill heter det: "Två stora frågor har sedan de första vårdagarna gemensamt trängt i förgrunden: den sociala frågan och frågan om alla nationers oavhängighet, folkens befrielse inåt och utåt." I "En appells" senare offentliggjorda form beröres dock den sociala frågan endast i förbigående. Vad beträffar slaverna under turkiskt ok, så uttalade Bakunin den övertygelsen, att ingenting i världen skulle kunna bevara Turkiets "artificiella maktställning". Polackerna borde liksom tjeckerna och slovakerna befria sig från det ryska resp. österrikiska trycket genom revolu-

tionär kamp. I arbetet om "Personliga relationer till Marx" karakteriserade Bakunin sina dåvarande mål sålunda: "Jag önskade den slaviska rasens befrielse från tyskarnas ok genom revolutionen, d. v. s. genom förintandet av staterna Ryssland, Österrike, Preussen och Turkiet samt genom folkens reorganisation nedifrån och uppåt genom deras egen frihet, på basis av fullständig social och ekonomisk jämlikhet." Om den slaviska federationens tema har Bakunin skrivit mycket annat intressant, som vi tyvärr inte kan gå närmare in på.

Däremot måste vi påpeka den reaktion, som Bakunins slaviska propaganda framkallade hos Marx och Engels. Det var ett utbrott av raseri och hat lika mycket mot Bakunin själv som mot de slaviska folken. Marx svarade Bakunin i "*Neue Rheinische Zeitung*" först i en artikel "Demokratisk panslavism", vari Bakunins krav framställdes som rent nonsens. "Skulle kanske fem och en halv miljon tjecker, mährer och slovakar bilda en stat och en halv miljon sydslaver tillsammans med slaverna i Turkiet en annan", frågar Marx ironiskt. I talrika andra artiklar och publikationer uttömde Marx och Engels senare sin satiriska galla över Bakunins påstådda panslavism. Tjeckerna till exempel måste finna sig i att av Marx betecknas som en "historiskt alls inte existerande nation". Varje tanke på tjeckisk oavhängighet var groteskt vanvett, stod i motsägelse till "världshistoriens" centralisationstendens, vars exekutor som bekant Marx var, och dessutom stred den också mot det påtagliga faktum, att de mindervärdiga slaviska folken alla har tyskarna att tacka för sin kultur, och till exempel Tjeckoslovakien kunde alls inte tänkas annat än som en del av det tyska riket. Idag förstår man kanske bättre än då, varför Bakunin sade, att Marx var en "pangermanist ända ut i fingerspetsarna". Det står fast, att det totala underkännande av de nationella frågorna och folkens frigörelsesträvanden från den industriproletärt och centralistiskt förblindade marxismens sida före 1914 har stor andel i, att dessa oemotståndliga slaviska strävanden senare, efter 1918, framträdde i en inskränkt borgerlig och nationalistisk anda i stället för genomträngda av socialistiska strävanden från en realistiskt tänkande arbetarrörelse, så som Bakunin hade önskat.

Därmed må förhålla sig hur som helst — Marx, som hade upptäckt "historiens objektiva lag", profeterade uppenbarligt falskt i dessa frågor och den frihetliga "fantasten", "panslavisten" och "äventyraren" Bakunin hade den rätta insikten. I Bakunins "Bikt" läser man de profetiska orden: "Det kommer en tid, då det inte längre finns några preussiska, eller österrikiska, eller turkiska slaver". "Bakunins slaviska kamp av år 1848 har funnit bekräftelse inför historien", säger den tyske kommunisten Kurt Kersten i sin kommentar till "Bikten", om också Bakunin därtill uppställer sociala krav, som ingen av de nya slaviska regeringarna i dag tänker på, tillägger han. Frågan om orsaken — anmärker vi å vår sida — finner sitt svar i en kritik av den europeiska arbetarrörelsen under marxistiskt inflytande.

Och nu till den tyska frågan. Här ter sig Bakunins frihetsinstinkt ännu mera målmedveten än i de slaviska problemen. Liksom Mazzini drömde om, att det efter hans idéer reorganiserade Italien en gång skulle bli världens härskarinna, så ville Marx pånyttföda världen genom Tyskland, d. v. s. Tysklands revolutionära proletariat, och förverkliga sin "universalstat", formulerar Bakunin sin tes. Vad han menade därmed, är följande:

Berömt eller beryktat är Marx' brev till Engels, avtryckt i "Korrespondenz", där internationalisten Marx skriver: "Fransmännen behöver stryk (det rör sig om det fransk-tyska kriget 1870—1871). Om preussarna vinner, kommer statsmaktens centralisering att bli till nytta för den tyska arbetarklassens centralisering. Tysk övervikt skulle också överflytta arbetarrörelsens tyngdpunkt i Västeuropa från Frankrike till Tyskland. Dess (den tyska arbetarrörelsens) övervikt över den franska skulle dessutom innebära vår teoris seger över Prudhons . . ." De tyska socialdemokraterna Bebel och Liebknecht hade emellertid av egen drift intagit en mycket bestämd hållning mot kriget och tills vidare alls inte velat uttala sig i denna anda. De uppträdde ånyo för fred med den franska republiken och Napoleon III:s störtande. Sju medlemmar av partiets kommitté blev därför häktade, slagna i bojor och transporterade till ett tukthus. I sistnämnda manifest hade man visserligen redan infogat Marx' sats, att kriget skulle komma att förlägga den internationella arbetar-

rörelsens centrum till Tyskland. "Frankrikes katastrof synes ha väckt stora förhoppningar i herr Marx' hjärta", heter det i Bakunins brysselartikel, "liksom Bismarcks triumfer har väckt en stor svartsjuka hos honom". I september 1870 återgavs versionen av Marx' brev om kriget och dess betydelse också offentligt i den tyska socialdemokratiska "Folkstaten". "Marxisterna tror på allvar, att . . . Tyskland är kallat att i alla avseenden spela den främsta rollen i världen." De latinska folken har spelat ut sin roll, de slaviska är alltså fullkomliga barbarer, menar de (enligt Bakunin). "Vad herr von Bismarck gjort för den politiska och borgerliga världen, det gör herr Marx i dag anspråk på att göra för den socialistiska världen inom det europeiska proletariats sköte: att ersätta det franska initiativet med tyskt initiativ och tyskt herravälde", heter det vidare hos Bakunin.

Bakunin var av en helt annan mening angående Tysklands roll. Han såg i det tyska riket Europas blivande herrestat, som skulle underkuva alla andra folk och införa ett slaveri, sådant som inte förut haft sin like i den moderna historien. Den centralistiska, statssocialistiska tyska arbetarrörelsen kunde enligt Bakunins uppfattning inte bilda någon motvikt mot denna utveckling, inte hejda den, utan måste rentav själv hjälpa till att befästa den inre knektanda och statsdyrkan, som en gång kommer att möjliggöra det tyska världsherraväldet. Dessutom skulle den tyska socialdemokratins övervikt helt och hållet undantränga de frihetligt-spontana rörelserna i västra och södra Europa inom Internationalen, trodde han. Bakunin deltog ännu livligt i försöken att rädda Frankrike — han ville lössläppa en fransk kommunalistisk revolution, som på nytt skulle egga motståndsandan och ersätta den ruttna borgerliga samhällsordningen med en mera kraftfull, som ännu kunde vinna kriget. Hans hopp sveks: "Farväl, våra drömmar om en snar frigörelse", sade han då sorgen; han uppfattade det historiska läget på ett helt annat sätt än den triumferande Marx.

Kanske är det här på sin plats att säga några ord om den stundom hörda anmärkningen, att Bakunin skulle vara starkt antisemitiskt inställd och dessutom ha varit tyskhatare. Nettelau, den bekante bakuninkännaren, bestrider med bestämdhet det

förstnämnda påståendet. Det var ett faktum att Bakunins fiender, som inte endast sakligt bekämpade honom utan också försökte beröva honom äran genom en rad komplotter, allesammans var — tyska judar. Han såg i dem vissa obehagliga typiskt tyska och typiskt judiska drag, det är allt. Bakunin har också i särskilda skrifter vänt sig uttryckligen mot antisemitismen och gjort sig till förespråkare för kravet på judarnas fullständiga emancipation — helt i överensstämmelse med sina övriga idéer. Detta uteslöt inte en skarp karakteristik av typiska judiska odygder. Helt säkert hatade han den tyska intellektualismen, liksom också den tyska unitarismen och centralismen. I ett brev till Herwegh från Bryssel uttalade han 1847 sitt missnöje över de tyska emigranterna och tyskarna i allmänhet: "Teoretiskt högmod och praktisk klenmodighet, ett reflekterande över liv, görande och enkelhet samt fullständig avsaknad av liv, görande och enkelhet . . . Ordet "borgerlig" eller "borgare" har blivit ett till leda upprepat glåpord, men alla är själva från topp till tå alltigenom småstadskråkvinkelsborgare . . . I detta samhälle finns ingen möjlighet att draga ett fritt, fullt andetag . . ." Liknande utbrott återfinnas ofta hos Bakunin, men också yttringar av verkligt hat såsom i "Bikten" — här delvis avsedd för verkan på tsaren. Å andra sidan var Bakunins aversion mot tyskarna ett motstycke till Marx—Engels' och många tyska demokraters lika starkt utpräglade hat mot slaverna.

I Tyskland förbrukade Bakunin sin ungdoms starkaste revolutionära energi, i Tyskland drabbade honom det hårdaste slaget i hans liv — fångenskapen. Han kämpade så mycket mot Tyskland, därför att han själv var inspirerad av ett annat, bättre Tyskland: av den anda, som han trodde sig ha funnit hos Hegel och som inspirerade honom till orden: "Låt oss alltså anförtro oss åt den evige anden, som förstör och förintar bara därför, att han är den outgrundliga och evigt skapande källan till allt liv! Lusten att förstöra är också en skapande lust." Dessa ord skrev den 28-årige Bakunin själv på tyska som avslutning på en artikel om "Reaktionen i Tyskland" i tidskriften "Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst" i oktober 1842. Då trodde han på Tyskland. Senare, under intryck av Marx, fick han om

problemet Tyskland nya och bittra insikter, vilkas objektiva grund tyvärr sedan bekräftas av historien.

*

Det finns marxism, men ingen "bakunism". Bakunin har inte uppställt något system, ur vilket man skulle kunna avleda fasta begrepp. Hans liv utspelades från aktion till aktion, hans litterära yttringar är ackompanjemang till handlingar och uppgörelser med de ständigt växlande frågor, som tillhör det dagliga livet. Naturligtvis har Bakunin därvid likväl sagt mycket bestående och allmängiltigt, men man måste alltid se det i sammanhang med hans liv, temperament och karaktär. Hos Marx skiljer till och med hans vänner och anhängare mellan den av dem som storslagen betraktade teorin och en i många avseenden småaktig och hätsk karaktär; Bakunins teori är ingenting annat än ett levande uttryck för hans praktiska längtan till handling, hans fanatiska frihetskärlek, hans varma och broderliga karaktär, hans stormande åtrå efter vänskap, hans rebelliska temperament som alltid sökte oro, rörelse, insats och offer. "Ingen teori, intet färdigt system, ingen bok som någonsin skrivits kommer att rädda världen", skrev han i ett brev. "Jag bekänner mig inte till något system, jag är en verklig sökare." Det rent tankemässiga trädde ofta tillbaka, det levande umgänget med vänner och kamrater var Bakunins element; om han endast var hänvisad till tänkande, kände han sig olycklig, som när han satt på fästningen Königstein i Sachsen, där han kom ihåg filosofen Cartesius' sats "Cogito, ergo sum" (jag tänker, följaktligen existerar jag). Men han skrev: "Jag är nu bara en tänkande d. v. s. ingen levande varelse . . ." Hans misstro mot tyskarna torde sammanhålla med aversionen mot den tyska tendensen att fabricera system — men till och med om den så högt uppskattade fransmannen Proudhon anmärkte Bakunin en gång, att han miss-tänkte honom för, att han vid revolutionen skulle rycka fram med "sitt lilla system", och då måste han (Bakunin) bekämpa honom . . .

Som vi redan sagt, bekände sig Bakunin till Marx' materialistiska historieuppfattning, som han dock betecknade som "rela-

tiv sanning". Marx hade enligt hans uppfattning glömt bort frihetens princip, som naturligtvis också var en naturens princip och inte någon metafysisk. I sitt arbete "Historiska sofismer av de tyska kommunisternas doktrinära skola" säger Bakunin, efter en skildring av den historiska och den naturvetenskapliga materialismen: "Tre element eller grundprinciper utgör de väsentliga villkoren för all gemenskaplig och personlig utveckling i historien: 1) den mänskliga animaliteten, 2) tänkandet, 3) indignationen. Den första motsvaras av den sociala och privata ekonomin, den andra av vetenskapen och den tredje av friheten." I enlighet med sin tids andliga strömningar bemödade sig Bakunin att bevisa, att alla dessa principer inte är något annat än produkter av den "låga materien" och inte alls har något "gudomligt" i sig. Även om vi önskar frihet, så lyder vi givetvis bara en naturens lag. Vi bör erkänna naturlagarna och använda dem för den individuella och kollektiva emanciperingen och humaniseringen. Men människan kan endast lyda de lagar, som hon själv begriper; det vore vanvett — anser Bakunin — att tänka sig, att vetenskapens män skulle härska — för det första, därför att också vetenskapen är ofullkomlig, och för det andra, därför att ett sådant herravälde redan i och för sig är alldeles otänkbart. Ty om det förhåller sig så, att människorna själva kan begripa de lagar, som åläggas dem av en regerande korporation av vetenskapsmän, så behöver de inte denna förnäma korporation. Men om människorna inte förstår de lagar, som åläggas dem, och likväl aktar dem, då vore de "inte ett samhälle av människor utan av stumma djur". För övrigt skulle också en regeringskår av vetenskapsmän snart korrumpas och moraliskt fördärvas, tillägger Bakunin slutligen.

Dessa tankar är alldeles uppenbart riktade emot idén om en "vetenskaplig socialism", sådan som marxisterna uppfattar den. Bakunin ville inte förkasta auktoriteten i princip, sade han i detta sammanhang, han erkände tvärtom utan vidare alla specialisters auktoritet — skomakarens för skorna, vetenskapsmannens för hans vetenskapliga fack — men ingen auktoritet för herraväldet över människorna, intet berövande av friheten till förmån för några som helst överordnade som påstås vara upp-

lysta. Med tydlig syftning på Marx skriver han: "Livet är ganska flyktigt och övergående, men också vibrerande av verklighet och individualitet, känsla, lidande, glädje, strävan, behov och passioner. Livet ensamt skapar av fri vilja tingen och alla verkliga väsen. Vetenskapen skapar ingenting — den bara konstaterar och erkänner livets skapelser. Och var gång vetenskapens män — övergivande sin abstrakta värld — blandar sig in i den verkliga världens levande skapelse, är allt, som de föreslår eller skapar, futtigt, löjligt, abstrakt — utan blod och liv, dödfött: likt den av Wagner, den odödliga doktor Fausts pedantiske lärjunge, skapade homunculus eller konstgjorda människan. Därav framgår också, att vetenskapens enda uppgift är att upplysa livet, men inte att leda det..." Ett herravälde av vetenskapens män — även om de kallar sig för "positivister eller t. o. m. lärjungar av den tyska kommunismens doktrinära skola — kan endast vara vanmäktigt, löjligt, omänskligt, grymt och förtryckande, utsugande och ödeläggande. Som vetenskapens män har de bara att göra med allmänna abstraktioner och intresserar sig bara för sådana..." "Den mänskliga individualiteten, liksom de orörigaste tingens, är för vetenskapen ofattbar och så att säga ej existerande. Därför måste också de levande individualiteterna skydda sig mot den, för att inte av den uppoffras till förmån för någon abstraktion..." Det är dessa idéer, som Landauer senare återvänder till i sitt "Upprop till socialismen". Också han framhåller, vad Bakunin säger ett par rader längre fram: Vad beträffar skapande förmåga står vetenskapen djupt under konsten, som genom ett särskilt grepp individualiserar döda ting och framkallar liv. "Konsten är i visst avseende ett återvändande från abstraktionen till livet", skriver Bakunin. Landauer krävde i samma anda en uppfattning av socialismen som levnadskonst i stället för utvecklingsvetenskap. Så tänkte också Bakunin. "Vad jag predikar är således till en viss grad livets uppeggande mot vetenskapen eller rättare sagt: mot vetenskapens herravälde!" Med dylika insikter var Bakunin långt före sin tid.

Det vore också viktigt att hänvisa till, att Bakunin principiellt såg den mänskliga individualiteten och friheten endast inom ramen för den sociala gemenskapen — utanför denna fanns det för

honom intet liv. I stället för den bekanta formeln, att friheten finner sin *gräns* i medmänniskornas frihet, brukade Bakunin säga, att individens frihet över huvud taget endast finner sin *beräfräktelse* i alla andra individers frihet. Så länge en människa är ofri, är jag inte själv fri, förklarade han ständigt. De allmänna betingelserna för individernas verkliga frigörelse ligger i samhället. Samhället är ett naturligt faktum. Krapotkin sade senare: "Samhället är äldre än människan." Den insikten formulerade Bakunin intuitivt redan på sin tid. Omedelbart före sin död sade han till en vän, musikern Reichel, att om han ännu en gång bleve någorlunda frisk, så skulle han försöka skriva en på kollektivismens principer grundad etik. Individualisten Bakunin var alltså på samma gång en passionerad kollektivist. Visserligen vände han sig faktiskt mot den teori, som enligt hans åsikt borde tillskrivas Rousseau och jakobinerna och som senare återuppväckts i hegelianismen — enligt vilken den centraliserade, allsmäktiga "staten" eller "republiken" kan representera den "allmänna viljan" och därav härleda despotiska rättigheter över individerna. I stället företrädde han en associativ uppfattning om det mänskliga samhället, liksom Krapotkin och Proudhon och som i dag åter framträder i många nyare försök (t. ex. i "pluralismen") — man reagerar mot totalitarismen, tenderar åter till liberala idéer, men vill inte återkalla den individualistiska liberalismen som sådan till liv, utan i dess ställe sätta idén om samhällets ledande indelning i fria associationer — med andra ord federalismen. Bakunins grundtanke i detta avseende var alltid den, som kommer till uttryck i hans gripande avskedsbrev: "Till kamraterna i Jurafederationen" i oktober 1873: "Håll fast vid principen om stor och omfattande folkfrihet, utan vilken till och med jämlikhet och solidaritet är rena lögner!" Eller som han skrev i tidningen "La Démocratie" i Paris 1868: "Måtte framtiden bevara oss från despotismens gunst, men måtte den också rädda oss från de fördärliga och fördummande följderna av den auktoritära, doktrinära eller stats-socialismen! Låt oss vara socialister, men låt oss aldrig bli hjordmänniskor! Låt oss söka rättfärdigheten, hela den politiska, sociala och ekonomiska rättvisan endast på frihetens väg!"

Den demokratiska engelske professorn Carr, som för några år sedan utgav en av intresse buren och likväl delvis kritisk biografi över Bakunin, finner följande förståelsefulla ord för att karakterisera sin hjälte: "Marx såg på mänskligheten med statsmannens och administratörens ögon. Han införde ordning, metod och auktoritet i den revolutionära teorin, vilket dittills varit regeringarnas privilegium. Bakunin var en visionär och profet. Han ser inte massan utan individen, han tar inte hänsyn till institutionerna utan till moraliteten. Tanken på själva genomförandet var honom främmande. Reichel frågade honom en gång, vad han skulle göra, om han lyckades realisera alla sina planer och skapa allt, som han drömt om. "Då", svarade han, "skulle jag genast slå sönder allt jag själv skapat."

"Bakunin är det mest fulländade förkroppsligandet av frihetsanden i historien" — fortsätter Carr — "den frihet som varken utesluter nycker eller galenskaper, som inte tål några mänskliga institutioner, utan förblir ett oförverkligat och ogenomförbart ideal, men som nästan överallt och universellt förnimmes som en oundgänglig beståndsdel av mänsklighetens högsta yttringar och viljetendenser." Jag vet inte riktigt, hur Carr menar med dessa sista vändningar, jag är beredd att underskriva dem åtminstone delvis, om han formulerat dem i överensstämmelse med en Landauers djupa uppfattning. Denne sade nämligen ständigt på nytt: All socialism är blivande socialism, all socialism är relativ socialism — den revolutionerande frihetliga idén kommer alltid att leva och aldrig att nå målet, ty stillestånd och fulländning vore liktydigt med död.

Jag har försökt påvisa Bakunins väsen och art genom att framställa hans konflikter och mellanhavanden med Marx. Denna framställning kan naturligtvis endast vara ett fragment, ty Bakunin är alltför rik för att kunna helt och hållet omfattas inom ramen av några artiklar. Men för mig kom det an på att visa, att i Bakunin — i motsats till den traditionella marxistiska arbetarrörelsens andefattigdom — lever något, som vi i dag mer än någonsin behöver, ett arv som vi ännu måste förvärva för att äga det *levande*. I sin ihjältigna bok "Studier över det mänskliga samhällets rörelselagar" försökte Karl Liebknecht skissera

en ny uppfattning av socialismen och yttrade därvid: marxismen har bara varit en "tidsidé" om också en fruktbar sådan; det är likväl nödvändigt att i dag söka efter en ny teori om socialismen av mera konstruktivt och konstitutivt slag. Dessa Liebknechts ord kan till slut endast betyda: en socialism med ett skapande-frihetligt inslag. Också hos Bakunin var naturligtvis mångt och mycket endast "tidstankar". Så var fallet med hans partiella marxism, så var fallet med hans ateistiska propaganda. Vad Bakunin skrivit såsom uppsatser om den materialistiska världsåskådningen kan man också läsa i tusentals broschyrer och ströskrifter av andra. Däri var han endast ett barn av sin tid. Den naturvetenskapliga och tekniska bildningsoptimismen och framstegstron, som han gav uttryck åt, var karakteristisk för en epok, som nu är förbi och som idag i mångt och mycket ter sig grotesk. För övrigt är den nya, frihetlig-humanitära socialismen, som vi söker efter, inte religionsfientlig i samma mening som "världsgåtsförklararnas" på 1800-talet; vi betraktar religionen (icke vidskepelsen och det auktoritära utnyttjandet av religionen) som en betydande faktor i humanismens kamp mot barbariet. Jag tillåter mig hysa den kätterska åsikten, att just det, som i skriften "Gud och Staten" under epoken före det första världskriget utövat den starkaste verkan på den äldre proletärgenerationen, hänförelsen över naturvetenskaperna och härledandet av auktoritetens begrepp ur de religiösa föreställningarna, väsentligen är tidsbetingade misstag och överdrifter, som inte längre kan påverka någon människa och uppföstra henne till fritt tänkande och handlande. Men det är ett faktum, att Bakunin i verkligheten står vida över sin tid, att han anande och profetiskt skådar de frågor och problem, som blivit brännande först i vår epok, samt söker lösa dem.

Det finns därför en levande Bakunin, som är aktuell. Om honom har jag velat tala i dessa artiklar. Om honom får man väl säga, vad hans hängivne och kloke biograf Max Nettlau skrivit: "Inte tillbaka till Bakunin, säger jag, utan framåt med Bakunin!"

(Syndikalismen nr 1 o. 2, 1943.)

PETER KRAPOTKIN

— anarkisten, vetenskapsmannen, människovännen

Världens mest kände, mest omtyckte anarkist var en rysk furste, Peter Krapotkin. Han tillhörde en släkt som trodde sig ha större rätt till den ryska kejsartronen än familjen Romanov som avsattes 1917. Peter Krapotkin tillhörde som ung pojke tsarens pagekår. Sedan blev han officer i Sibirien. Egentligen var han vetenskapsman, närmare bestämt geograf. Som 30-åring gjorde han omvälvande upptäckter angående Nordasiens geografiska struktur. Men han överväldigades av sitt sociala samvete och anslöt sig till den revolutionära rörelsen.

Han hamnade i fängelset i den beryktade Peter-Paulsfästningen, varifrån han genom en äventyrlig flykt kom till Väst-europa. Hos arbetarna i den schweiziska Jurafederationen blev han anarkist. Både i Schweiz och i Frankrike fick han göra bekantskap med fängelserna. I London skrev han sina memoarer som utkom 1899 och sedan dess har utgivits på många språk.

En ny svensk upplaga av det berömda verket föreligger nu: *Peter Krapotkin, En anarkists minnen* (Forumbiblioteket, kr 21: —). Boken är översatt efter den senaste amerikanska utgåvan som 1962 redigerades av James Allen Rogers, professor i Kalifornien. Rogers uppehöll sig 1958 någon tid i Ryssland för att komplettera sina kunskaper om Krapotkin. Hans text är den första som tar hänsyn till de hittills okända ryska noter som författaren skrivit för en senare rysk utgåva som aldrig utkom. Krapotkin skrev boken på engelska. (Rogers stavar Krapotkin enligt det ryska alfabetet, medan man i Sverige vant sig vid formen Krapotkin som bättre motsvarar uttalet).

Peter Krapotkins memoarer är i dag en lika intressant och medryckande läsning som för 65 år sedan. Boken tillhör den odödliga memoarlitteraturen och kan begeistra även vår tids unga generation. Krapotkins rena, enkla mänsklighet är gripande, hans personligt återhållsamma, diskreta berättelse är fylld av märkliga miljöskildringar, den är delvis spännande som en äventyrsroman samt full av vackra stämningsbilder och stimulerande betraktelser, ett levande bidrag till 1800-talshistorien.

Men tyvärr är den nya upplagan starkt förkortad. Det fattas inte bara berättelser om geografiska resor utan även grundläggande skildringar som är väsentliga för författarens utveckling till anarkist och många av hans uppgifter om den västeuropeiska socialistiska rörelsen. Utgivarna har våldfört sig på ett historiskt minnesverk; den nya utgåvan kan således inte ersätta äldre, kompletta upplagor, trots att Rogers har skrivit en del intressanta kommentarer.

Boken sträcker sig fram till sekelskiftet. För att lära känna Krapotkins senare utveckling står mycket annat material till förfogande, inte minst förordet, inledningen och epilogen som sammanställts av J. A. Rogers.

Han sysslar bl. a. med Krapotkins inställning till kriget 1914—18. Den gamle revolutionären hade övertagit Bakunins tes att det militaristiska, halvfeodala Tyskland bildade det stora hindret för socialrevolutionära framsteg i hela Europa. Den motsatta uppfattningen, enligt vilken Preussen-Tysklands seger skulle underlätta den s. k. vetenskapliga socialismens seger, framfördes redan på Bakunins livstid av Marx och Engels.

Krapotkin tillämpade Bakunins 70-talsidéer på 1914 års situation: Tysklands nederlag var villkoret för det sociala framsteget, ansåg han. Den anarkistiska internationalen splittrades: Schapiro, Malatesta, Rocker, Nettelau och andra (som förresten också de önskade kejsarrikets nederlag) avböjde att identifiera sig med tsarriket och dess västallierade. Även bolsjevikerna, som predikade uppror mot alla krigförande makter (Zimmerwaldpolitiken) fördömde Krapotkin. "Den gamle idioten måste fullständigt ha tappat huvudet", skrev Lenin till Stalin. "Han har desavouerat allt som han har lärt i nästan ett halvt sekel", förklarade Trotskij. Men Krapotkin var seg. Ännu 1917, när parisregeringens general arkebuserade och massakrerade tusentals franska myterister och revolutionen svepte fram över Ryssland, uppmanade han till fortsatt krig...

Krapotkin trodde på Västeuropa, de latinska folken och främst Frankrike som den kommande sociala revolutionens starkaste kraft. I själva verket blev efterkrigsrevolutionen segerrik endast i det kapitalistiskt mindre utvecklade Ryssland, där bon-

demassorna gav utslaget — detta i enlighet med Bakunins drömmar; men revolutionen antog (till Krapotkins förtvivlan) snabbt en extremt auktoritär karaktär.

Tron på de latinska folkens frihetssinne har länge spelat en stor roll i de revolutionära kretsarna. Den italienska fascismen, de långlivade auktoritära regimerna på den iberiska halvön, det franska folkets skenbara passivitet gentemot de Gaulles nationalistisk-auktoritära politik tycks tala mot alla illusioner i sammanhanget. Lämna man däremot det rent politiska åt sidan och observerar folkens samhälleliga och privata livsstil ser det kanske ändå gynnsammare ut för de latinska folken... En framstående modern representant för tron på inte bara de latinska utan alla medelhavsfolks förmåga att finna syntesen mellan strävandet efter rättvisa och viljan till frihet är Albert Camus som var djupt gripen av det anarkistiska inslaget i 1936 års spanska revolution.

De noter som Rogers kommenterar i den nya utgåvan av memoarerna kastar också nytt ljus över Krapotkins sociala teorier. Han citerar intressanta yttranden om Tolstoj — den ateistiske Krapotkin ansåg att Tolstoj lagt grundvalarna för "en internationell, rationalistisk religion utan kristendomens mystiska element" som skulle kunna accepteras av representanter för de mest skilda religionerna och även av fritänkare.

Man tvekar att acceptera Rogers uppfattning när han påstår att fränsett memoarerna Krapotkins böcker och artiklar är helt bortglömda. Är inte verket om inbördes hjälp bland djur och människor fortfarande aktuellt? Visserligen visar inte bara vår tids historia utan även den nya psykologin (förresten också djurpsykologin) en mera komplicerad, mera motsägelsefull bild, men alldeles riktigt påvisar Rudolf Rocker att Krapotkin inte hyste en blind tro på det goda i människan. Han ville påvisa det goda, bekämpa de antisociala instinkterna, han ville orientera och uppfostra. Krapotkin var etiker. Just som sådan verkar han vidare. Kan man föreställa sig en modern, för att inte säga modernistisk anarkist som Herbert Read utan Krapotkins direkta inflytande? Eller en sociolog som Mumford?

Krapotkin var främmande för Marx' klasskampsdialektik.

Rocker, som kände honom personligen, säger i sina egna minnen: Han ville inte höra talas om "historiska missioner" i Hegels och Marx' stil, han försökte i stället peka på etiska, sociala uppgifter. I samband med detta är det intressant att Krapotkin var mycket avvisande mot marxismen. Rogers citerar en hittills okänd kommentar till Marx' "Kapital" där den ryske revolutionären mycket bestämt vänder sig mot den tyske forskarens "missbruk av den vetenskapliga jargongen"; han finner Marx' "utflykter till det kvantitativa uttryckssättets och de algebraiska formlernas område" rentav "löjeväckande". Kom ihåg att mannen som skrev detta var själv filosofisk materialist och naturvetare.

Aktuelltast i Rogers epilog till memoarerna verkar hans uppgifter om Krapotkins hemkomst till Ryssland och hans verksamhet under de sista levnadsåren fram till 1921. I juni 1917 hälsades den gamle mannen, hans fru och dotter av regeringschefen Kerenskij och 60.000 människor, som "nästan krossade" honom och hans familj. Kerenskij erbjöd honom posten som undervisningsminister, men Krapotkin avvisade varje tanke på regeringsdeltagande — "med kraftiga knytnävslag i bordet", som det berättas. Som anarkist skulle han aldrig delta i en regering, förklarade han bestämt. Men denna inställning hindrade honom inte att tänka och handla politiskt. Han accepterade t. ex. kravet på en konstituerande nationalförsamling (precis som de spanska syndikalisterna 1931).

Bolsjevikernas politik betecknade han som "vansinnigheter". De var extremt centralistiskt inriktade jakobiner. De förklarade Ryssland till en sovjetrepublik — men det var landet "endast till namnet", i själva verket styrdes det av partikommittéerna. Hos Lenin protesterade han lidelsefullt mot terrorn och systemet att ta gisslan. Han förklarade att hans enda "hjälp" för regeringen skulle bestå i att inrapportera de orättvisor som skedde överallt och som kom folket att sucka. Lenin accepterade, fick flera brev från Krapotkin, men började snart klaga över "den gamla stofilen" vars råd "mestadels är synnerligen enfaldiga". Till slut skickade Lenin dock ett extratåg med läkare och medicament till Dmitrov, där Krapotkin låg döende. Krapotkins sista hänvändelse till offentligheten var det av Rocker omnämnda

budskapet till Västeuropas arbetare, där han varnade för bolsjevismens misstag. Brevet fick smugglas ut ur Ryssland...

Den gamle revolutionärens positiva insats efter hemkomsten var försöket att bygga upp en rysk federalistisk rörelse. Han ville ge ut ett verk på fyra band, där vetenskapsmän från olika områden skulle belysa federalismens problem. Han arbetade också vidare på sin etik, men hann inte avsluta verket. Endast ett av de två planerade banden utkom postumt.

Peter Krapotkin lärde den sociala harmonin. Han var själv en harmonisk människa. Men han var också en stridens man. Hans liv var inte fritt från politiska motsägelser, men det märkliga är att vänskapen även med motståndarna i det egna lägret överlevde motsättningarna. Den innerst inne lugne, enkle mannens liv var dramatiskt, rikt på spänning och händelser. Oscar Wilde betecknade det som "ett av de mest fullkomliga människoliv som någonsin levats".

(Arbetaren nr 18.1964.)

PIERRE JOSEPH PROUDHON

— anarkismens fader

För hundra år sedan dog Pierre Joseph Proudhon. Hans grav ligger på Montparnassekyrkogården i Paris. På konstutställningen i Petit Palais hänger en tavla där hans vän Gustave Courbet porträtterat honom tillsammans med två av hans döttrar. Bilden påminner om de ord i vilka den tyske socialisten Karl Grün sammanfattade sina intryck efter det första besöket hos den redan då europeiskt ryktbare fyrtioåringen: "Ett öppet ansikte, en underbart plastisk panna, vackra bruna ögon, en något massiv underkropp, allt i harmoni med hans hembygds, med jurabergens kraftfulla natur." Hans sätt att tala, berättar Grün, är naturligt, klart och energiskt, utan parisisk tillgjordhet.

Om sig själv skriver Proudhon: "Alla mina förfäder var fria bönder som sedan urminnes tider aldrig varit underkastade någon trälldom... Min mor beundrades för sin dygd och var känd för sina republikanska idéer. Jag är av ädel ras." Med samma

stolthet talar om om sin far, en fattig bryggare. Proudhon ansågs likna sin morfar, "le père Tournési", som varit berömd bland bönderna för sin djärvhet gentemot feodalbaronernas skogvaktare, och som slagit ihjäl en av dem. Den unge Proudhons första revolutionära skrifter mot egendomen och ägarna var helt präglade av morfaderns ande; hans sista, postumt utkomna verk är betitlat: Om de arbetande klassernas politiska förmåga. Huvudlinjen i hans livsverk är rak och obruten.

Proudhon föddes 1809 i Besançon. På grund av familjens fattigdom kunde han inte avsluta sina läroverksstudier. Han blev sättare och korrekturläsare, gjorde bankrutt med ett litet tryckeri och arbetade senare som tjänsteman hos en speditiönsfirma. Som fri författare fick han snabbt världsrykte och umgicks med Frankrikes och Europas politisk-intellektuella elit, anslöt sig aldrig till något parti, avböjde varje politisk karriär och dog i fattigdom. Hans livsverk består av 60 titlar och 23 band med brev och dagböcker.

I de germanska länderna och i östvärlden är han glömd eller framstår som utopist och småborgare. Han avrättades i en bok av Marx; kapitlet är avslutat. I Frankrike däremot tillhör Proudhon det levande nationella arvet; varje ny generation tar ställning till hans idéer. Men något av en proudhonrenässans tycks pågå i hela världen. Litteraturen om honom växer snabbt.

I ett brev till Marx som då tillhörde Proudhons beundrare och hade inbjudit honom till samarbete, skriver Proudhon i maj 1846: "Jag bekänner mig till en nästan fullständig antidogmatism. Låt oss gemensamt, om ni så vill, utforska samhällets lagar, men låt oss inte, efter att ha förstört alla dogmer, hamna i samma motsägelse som er landsman Luther som efter att ha förstört den katolska teologin, omedelbart med alla tillhörande exkommunikationer och bannlysningar grundade en protestantisk teologi. Låt oss föra en lojal polemik, låt oss ge världen en förebild av sann tolerans. Låt oss aldrig betrakta en fråga som slutgiltigt besvarad. Under detta villkor kommer jag med nöje att bli er medarbetare, annars inte." Samtidigt klargjorde Proudhon att han inte tänkte blanda sig i den tyska gruppens personliga intriger. Han fick aldrig något svar och vänskapen var slut.

Redan fem år före denna brevväxling sammanfattade Proudhon sin syn på samhällsnydaningen så här: "Det är inte vår uppgift att i våra hjärnor utarbeta någotsomhelst socialt system för att sedan göra propaganda för det. Så kan världen inte reformeras. Samhället kan endast förbättras ur sig självt, vilket innebär att vi måste studera den mänskliga naturen i alla dess uttryck, i lagar, seder, religioner och i ekonomin för att finna det väsentliga i hela materialet, för att eliminera de sjukliga, falska, ofullständiga elementen och sedan formulera allmänna principer på grundval av det som finns kvar. Dessa principer kan bli rättensnöt för vårt arbete, vars förverkligande kommer att kräva århundraden." Proudhon förordade vetenskapliga metoder men avböjde att i likhet med Marx tro på en samhällelig naturlag som skulle leda till socialism. Han var moralist och voluntarist.

Proudhon blev känd genom ordet: "Egendom är stöld." Därmed avsåg han monopolegendom som degraderar människor till proletärer. Men han skrev också: "Egendom är frihet", med tanke på egendom som är underkastad sociala normer. I boken om 1800-talets revolution kommer hans grundidé till uttryck. Den stora franska revolutionen, förklarar han, ledde till uppkomsten av en kommersiell aristokrati som är farligare än den gamla börsaristokratin. Borgarklassen introducerade en individualistisk moral: "Var och en för sig och Gud eller slumpen för oss alla!" Nu är uppgiften att "stoppa den borgerliga ordningens desorganisation". Konkurrensprincipen är i och för sig fruktbar, men den kräver "en reglerande, högre norm". Proudhons ideal var ett blandat samhälle med både privata och kollektiva företag inom ramen för en kooperativ, federalistisk rättsordning.

Han betonade samverkans betydelse och präglade begreppet "kollektivkraft". 100 samverkande arbetare, skriver han, kan skapa 1.000 gånger så mycket som 100 individuellt producerande människor och ännu mer. Mot slutet av sitt liv framhöll han allt mera "arbetarsällskapens" betydelse, d. v. s. kollektivföretagens idé. Däremot avvisade han bestämt alla spekulationer om ett kommunistiskt samhälle där "alla skulle vara ansvariga för alla". "Mitt emellan kommunismen och egendomen vill jag bygga min värld", skriver han; en värld på rättvisans grund där

människan har rätt att säga: Mitt hus och min familj, mitt arbete och mitt ansvar.

Som ett exempel på Proudhons praktiska ställningstaganden kan nämnas en artikel som 1848 stod i hans tidning *Le Peuple*. "Vi vill inte att staten ska överta gruvorna, kanalerna och järnvägarna. Därigenom skulle monarkins princip och lönesystemet förevigas. Vi vill att gruvor, kanaler och järnvägar ska överlämnas till demokratiskt organiserade arbetarföreningar som driver dem under statens uppsikt, på villkor som upprättas av allmänheten men under sitt eget ansvar." Tanken om den kooperativa bytesbanken på den ena sidan och förslag om syndikalistisk arbetarsocialism på den andra är Proudhons sociala grundidéer.

Han vänder sig mot enväldet, men också mot den centralistiska majoritetsdemokratien med dess partiväsen, dess demagogi och dess tendens till likriktning, och pläderar för ett samhälle som vilar på fria förbund, självförvaltning och ett fördragssystem som han kallade för anarki. "Den mänskliga rasen", skriver han, "är bestämd att övergå från regerings- och militärregimer till den administrativa eller industriella regimen."

Senare föredrog han att utarbeta grundlinjer för en praktisk federalism som enligt hans mening också kunde uppkomma inom ramen för det bestående systemet. Han krävde en federalistisk, pluralistisk rätt. Bildandet av "medelstora enheter" förbundna genom federativa överenskommelser, maktindelning, självstyrande organ för varje samhällsfunktion och begränsande av centralmaktens funktioner är de vägar han föreslår. Proudhon uppfattar federalismen inte som något extremt frihetligt utan som jämvikten mellan auktoritet och frihet.

Som internationell federalist vände han sig mot "gigantiska utopier" och "cesaristiska imperiedrömmar". Moderna federalister citerar gärna hans ord: "Det tjugonde århundradet kommer att inleda federationernas epok; om inte, kommer mänskligheten att genomlida en ny tusenårig skärself." Till citatet hör dock även den bortglömda satsen: "Det verkliga problem som måste lösas är inte det politiska utan det ekonomiska." Proudhons federalism är också en ekonomisk princip.

På grund av sin kritiska inställning till den suveräna natio-

nella staten kunde Proudhon aldrig dela 1800-talsdemokraternas och -socialisternas entusiasm för de nationella enhetsrörelserna i Italien, Polen och Tyskland. Han förklarar: "Vad som skapar fosterlandet för en människa är inte hennes födelseplats eller rättshörighet utan rätten", d. v. s. den rättsordning hon tillhör.

Proudhons likgiltighet gentemot nationalistiska rörelser har ibland misstänkts vara ett uttryck för fransk nationalism. Som motargument räcker det med några ord ur ett brev till Charles Edmond som skrevs 1855, mitt under Krimkriget: "Den militaristiska despotismen representeras i dag inte längre av tsaren utan av fransmännens kejsare. Om det är nödvändigt att Frankrike besegras för att rädda friheten, skulle ni tveka? Jag har inga skrupler."

Proudhon var folkets ende verkliga man bland socialismens framstående teoretiker. Han var under hela livet en klass-, kanske rättare sagt ståndsmedveten arbetare. Han blev varken borgare eller politiker, men det märkliga är att han inte utarbetade någon klassteori. Hans ideal var "en kartell av arbetarna och medelklassen".

Han älskade det enkla folket och förblev trogen sitt löfte att ägna hela sitt liv åt dess befrielse. Men han avskydde massan, den automatiserade röstboskapen, han appellerade till människors frihetsvilja. Demokrati, säger han, skulle inte definieras som ett regeringssystem utan som folkets fortskridande befrielse. Folkkulten är en falsk religion, skriver han i ett brev. I stället för demokrati skulle man kräva "demopédie", ett begrepp som han gärna återkommer till, och som betyder uppfostran till arbete under självansvar i en rättvis samhällsordning. Men också ett annat Proudhon-ord bör här citeras: "Trots mitt förakt för valurnorna tillhör jag demokratin. Jag tänker inte överge den och ingen har rätt att utesluta mig ur den." Apropå valurnorna kan det nämnas att han så att säga på försök blev deputerad till nationalförsamlingen under 1848 års revolution men rekommenderade icke-valdeltagande 1863 under kejsarriket. Hans parlamentariska verksamhet 15 år tidigare slutade förresten med att han dömdes till 3 års fängelse för häftiga angrepp mot Louis Bonaparte.

Att Proudhon inte blev lika populär som andra revolutionära propagandister beror kanske också på att han aldrig utlovade något socialistiskt paradys. Vår konsumtionsförmåga är obegränsad, vår produktionsförmåga däremot nödvändigtvis begränsad, skriver han. Hans konklusion är: "Den noggrannasteushållning är oss anbefälld. Naturen lovar oss inte ett liv i utsvävningar. Den uppfostrar oss till andligt liv, ordning och nykterhet... Människans bestämmelse på jorden är av andlig och moralisk natur." Här skönjes en människosyn som kulturradikaler kanske är benägna att kalla för konservativ. Det kan gott och väl sägas att Proudhon, även fränsett vissa alltför miljöbetingade fördomar, också i djupare mening var revolutionär och konservativ på samma gång. Detsamma gäller hans största lärjunge i vårt århundrade, tysken Gustav Landauer och dennes vän och lärjunge Martin Buber.

Proudhons samhällstänkande och historieuppfattning var dialektiska, men alldeles riktigt har det sagts att han aldrig begripit Hegel. I själva verket är hans dialektik av annan karaktär. Hos Hegel och Marx upplöses motsatsen mellan tes och antites i en högre enhet, i syntesen. Annorlunda är det hos Proudhon. Han skrev en gång: "Det är egendomligt att jag anklagas för att vara motsägelsefull, fastän jag tillbringar hela livet med att bevisa det motsägelsefulla i vår natur och i själva samhällssystemet." Proudhon uppfattar nämligen motsatserna som konstanta och oupplösliga. De kommer alltid att känneteckna livet. Människans individuella och sociala uppgift är att finna jämvikten mellan motsatserna, en jämvikt som naturligtvis alltid förblir labil. I det sociala livet heter hans ideal ömsesidighet, mutualism. Detta är nyckelordet i hans system.

Ett exempel på Proudhons dialektiska undersökningsmetod är den ofta feltolkade boken om Krig och fred, där han utförligt framlägger alla argument som kan anföras till krigets försvar innan han påpekar dess avigsidor och kommer till slutsatsen: Ju längre utvecklingen framskrider desto kostsammare blir kriget, desto mindre kan dess skadeverkningar repareras. Heroismens tid är förbi. Uppgiften är att skapa en internationell ekonomisk rättsordning. Mänskligheten är trött på kriget.

Men Proudhon vill aldrig förenkla människans natur och inte heller bedöma de i historien verkande krafterna efter abstrakta principer. Innan han hinner fram till bokens slutledning betonar han också att människan, berövad sina krigiska instinkter, tillsammans med stoltheten och heroismen också skulle förlora "förmågan att göra revolution, vår mest underbara, vår mest fruktbara möjlighet". En instinkt som dock inte hindrar honom att i det inledningsvis citerade brevet till Marx varna för "att ge proletärerna blod att dricka". Uppmaning till våld behövs inte, våldsmedlen kommer av sig själva, anser han.

Proudhons revolutionära uppfattning är framförallt antiauktoritär. Från denna utgångspunkt proklamerar han uppror även mot Gud. Gud existerar, men han är människans fiende. Slaveriet i världen har sina rötter i underkastelsen under honom. Proudhon vill inte vara panteist och är ingen ateist. Man slutar aldrig att brottas med Gud, säger han. Revolten mot honom, är nödvändig för att väcka människans egna moraliska krafter och hennes rättfärdighetslidelse. I detta sammanhang skriver han dock även följande: "När jag har jagat bort all mysticism finner jag mig hänförd av en ännu större mysticism, rättfärdighetslidelsen, mysteriernas mysterium."

I modern tid har Proudhon funnit talrika uttolkare, bland dem även några katolska forskare. Abbé Haubtmann, den förtjänstfulle utgivaren av dagböckerna, kallar Proudhon för en antireligiös mystiker. Henri de Lubac skriver: "Proudhons liv var som Jakobs kamp med ängeln." Han tillägger: "Hos honom förblir allting öppet." Slutligen kännetecknar han Proudhons dialektiska mentalitet på följande sätt: "Hos Proudhon finner man alltid åtminstone början till en kritik av hans egen kritik. Hans tänkande är underkastat en rytm som tvingar honom att ständigt återkomma till sina egna negationer: han inbjuder oss att närma oss honom genom att ta parti emot honom..." Proudhon framlägger aldrig obönhörliga resultat, hans tänkande är ett ständigt sökande efter jämvikten mellan motsatta realiteter.

Proudhons livsverk är encyklopediskt och motsägelserikt men med klart genomgående grundlinjer. Det säger sig självt att det aldrig kunde bli utgångspunkten för en social massreligion. Pro-

udhon blev anarkismens fader — allas vår mästare som Bakunin skrev — men verket har sina anknytningar också på många andra håll. Proudhon var universell, han grundlade ingen doktrin. Han tillhör inte 1800-talets optimister och historieförenklare; han påpekade det svåra, det komplicerade i samhällsnydningen och de olösliga motsatserna i människans och samhällets natur. Han är revolutionär, men blir aldrig demagog.

Auktoritär kollektivism, centralism och statstro befinner sig på ett segertåg genom den moderna världen. Men minoriteter lite varstans börjar tröttna på allt detta. Det nya intresse för Proudhon, som vaknar i många länder, är kanske ett symptom.

(Arbetaren nr 5.1965.)

DEN FRIHETLIGE MALATESTA

I år är det hundra år sedan Errico Malatesta föddes i den lilla italienska staden Santa Maria Capua Vetere. Hans minne firades i hela Italien genom kransnedläggelser, tidningsartiklar och möten under deltagande av frihetliga och demokratiska socialister tillhörande alla riktningar. På en del platser kom hyllningarna också att förbindas med minneshögtidligheter för andra italienska frihetsapostlar: Garibaldi och Mazzini, bröderna Rosselli och Matteotti. Anarkisten Malatesta räknas till den italienska frihetens stora förkämpar utan hänsyn till hans speciella ställning inom den socialistiska idévärlden. Vi har dock anledning att komma ihåg Malatestas insats i den frihetliga rörelsen, även om, eller just därför att han ofta gått egna vägar och givit idéerna en mycket personlig prägel.

Malatesta, som härstammade från en borgerlig familj och hade genomgått en akademisk utbildning, levde under många årtionden som enkel arbetare i största fattigdom, helt hängiven de revolutionära idéerna under den socialistiska rörelsens genombrottskamp. På universitetet kallade han sig för revolutionär patriot, men redan tidigt kom han i kontakt med socialismen och anarkismen. Både i Italien och under sina långa emigrantår upptog han snart personliga förbindelser med rörelsens främsta

gestalter: Krapotkin, Landauer, Rucker, Tárrida del Mármol och framför allt med Bakunin som han för första gången träffade 1872 omedelbart efter Första Internationalens splittringskongress i Haag.

Vid sidan av tysken Erich Mühsam är Malatesta kanske den ende anarkist som i ordets verkliga bemärkelse förtjänar kallas för "bakunist". Genom hela hans liv går nämligen tanken på *folkuppror* såsom ett avgörande medel i den sociala kampen. Denna idé måste ses mot en historisk bakgrund: de våldsamma revolutionära strider som skapade den italienska enheten och hjälpte landets arbetarrörelse övervinna de gamla härskande klassernas brutala motstånd. Malatesta var pojke när federalisten Pisacane stupade efter en hjältemodig kamp. Som barn hänrycktes han av Garibaldis idealism och framgångsrika insatser som ledare för upproriska friskaror. Fanelli, en av Pisacanes överlevande vapenbröder, blev efter sin fängelsetid vän med Bakunin och grundade Internationalens frihetliga sektion i Spanien. Senare kom Malatesta i kontakt med de två revolutionära federalisterna. I denna värld växte han upp. Sin bakgrund förnekade han aldrig, men han lärde sig också mycket annat. I Italien deltog Malatesta med livet som insats i en omfattande propagandaverksamhet och en lång rad uppror 1874, 1877 och sist 1914, kort före kriget. Fängelsetider avlöstes av långa år i exilen: nästan tre årtionden levde han som emigrant, framför allt i England och Sydamerika. Sociala rörelser som anarkismen i Chile och den argentinska FORA är otänkbara utan Malatestas verksamhet i dessa länder.

Syndikalist i egentlig mening var han inte. På internationella anarkistkongressen i Amsterdam 1907 uppträdde han mot syndikalisten Pierre Monatte (i dag tillhörande kretsen kring Revolution Prolétarienne), medan Rucker intog en förmedlande attityd. Malatesta förnekade inte heller fackföreningarnas betydelse, men tänkte även på många andra organisations- och verksamhetsformer. Han motsatte sig lidelsefullt varje ensidighet och tron på bestämda organisationsformer som sådana.

Under sitt oroliga liv hann Malatesta skriva mycket. Aldrig några större böcker, men broschyrer och otaliga artiklar som alla

kännetecknas av en sällsynt klarhet i tankeföringen och gripande mänsklig värme. En mera sammanhängande journalistisk verksamhet förunnades honom bara en gång i livet — under några år före fascismens genombrott, när han i Milano redigerade dagstidningen *Umanità Nova*. Hans idérikedom och hans mångfaldiga initiativ framgår ur de samlingar och utdrag som senare redigerats av Nettelau, Fabbri m. fl. Det märkliga för Malatesta är att han trots sitt lidelsefulla temperament som "bakunist" alltid betonade upprorets *relativa* betydelse. Någon frihetlig engångsrevolution trodde han aldrig på. Inte heller ville han belasta den frihetliga rörelsen med alltför schematiskt utarbetade framtidsplaner som han kallade för "hypoteser" eller i annat sammanhang också rena "trosformer". Han vände sig mot varje form av riktningssfanatism. Många gånger gjorde han försök att skapa samarbetsorgan för anarkister och mera oberoende, mindre statstroende socialister av andra riktningar. Nettelau definierar Malatestas hållning såsom en "*avvägande, realistisk anarkism*" och beklagar djupt att den internationella rörelsen i stället för denna nyans föredragit en förenklande utvecklingsoptimism, framför allt representerad av Krapotkin (som Malatesta aktade, men även kritiserade). I många uppsatser sysslade Malatesta med den frihetliga socialismens filosofiska förutsättningar som han bedömde på ett mycket personligt sätt, ofta avvikande från rörelsens nästan officiella materialistiska läror. Han avvisade bestämt Krapotkins optimistiska naturtolkning. I den frihetliga rörelsen såg han endast en mänsklig viljeanssträngning i syfte att influera samhällsutvecklingen i viss riktning. Personligen ateist, ansåg han dock att en frihetlig attityd även vore tänkbar från helt motsatta utgångspunkter och förklarade: viljan att skapa ett samhälle byggt på frihet skulle även kunna besjåla troende människor. Malatestas verk är en överraskande fyndgruva av idéer som i många fall verkar helt moderna och aktuella. Tyvärr har det inte gjorts tillräckligt mycket för att göra dessa idéer tillgängliga. Man har alltför ofta nöjt sig med avslutade, oföränderliga program i stället för att uppfatta själva den frihetliga rörelsen såsom en levande och föränderlig tendens.

Under fascismen levde Malatesta under husarrest. Mussolini vågade inte häkta honom. Omedelbart efter Malatestas död (1932) ockuperades hans hus av elva polismän och ett stort uppådbåd poliser på cyklar slog en ring kring kvarteret. Han fick begravas i hemlighet. Men i det italienska folkets hjärta kommer han alltid att leva tillsammans med Garibaldi, Rosselli och andra frihetens heroer. Genom alla historiska arbeten om italiensk socialism och arbetarrörelse, även sådana som skrivits av marxister som Nenni och Leonetti, går Malatestas liv som en underbar modern helgonlegend. Har vi gjort något för att tillvarata hans rika arv?

(Arbetaren 5.12.1953.)

GUSTAV LANDAUER

— den renhjärtade socialisten

Den 1 maj 1919, vid Nosketruppersnas intåg i München, anhölls den anarkistiske författaren *Gustav Landauer*, som deltagit i den kortlivade rådsrepubliken. Dagen därpå mördades han av en grupp soldater och officerare på fängelsegården i Stadelheim.

Landauer var en av de mest särpräglade gestalterna i det tidiga 1900-talets frihetliga rörelse. Hans livsverk tillhör inte endast anarkismen utan också den tyska kulturhistorien. Som social tänkare hade han sina rötter i den klassiska frihetliga idévärlden, men hans filosofi och kultursyn skilde sig på många väsentliga punkter radikalt från de gängse socialistiska idéerna. Landauers anarkosocialism var i viss mån ett försök att återuppliva det bästa i det gångna århundradets utopiska strävanden, men samtidigt kom hans historie- och människouppfattning närmare 1900-talets nya verkligheter än de gamla revolutionärernas och sekelskiftets enkelspåriga framstegsoptimism.

Landauers namn och hans verk är knappast kända utanför Tyskland och Israel. I det sistnämnda landet verkar hans vän, filosofen och diktaren Martin Buber som i sin bok *Vägar i Utopien* (på hebreiska 1946, engelska 1949, tyska 1950) genomfört en tidsenlig analys av Gustav Landauers tankevärld såsom en

motpol till de marxistiska och leninistiska uppfattningarna. I Västtyskland åter utgavs efter andra världskriget några av hans litteraturhistoriska arbeten och en minnesskrift med bidrag av Santillán, Rocker och undertecknad som också innehåller Landauers vackra uppsats *Das glückhafte Schiff*, en politisk-litterär fantasi om länderna vid Rhen som påminner om de radikalaste tankegångarna hos moderna Europafederalister.

Landauers särställning som socialist, också bland syndikalister-anarkister, finner delvis sin förklaring i förhållandet att han i motsats till de flesta andra frihetliga teoretikerna anknöt till fransmannen Pierre-Joseph Proudhon vars inflytande i den anarkistiska rörelsen och inom syndikalismen undanträngts av de mera lättfattliga, agitatoriskt medryckande och optimistiska idéerna hos Krapotkin. Utan att underskatta de värdefulla uppslagen hos denne (som han själv genom översättningar hjälpte till att introducera i Tyskland), delade Landauer inte den ryske anarkistens naturvetenskapliga utvecklingstro, hans starkt förenkla framstegspatos, hans ensidiga rationalism. Han tillbakavisade även Krapotkins "kommunistiska anarkism" såsom en lära vilken stod i motsättning till människans natur. I stället sökte Landauer efter en syntes mellan kooperationens ekonomiska uppfattningar och den federalistiska socialismen. Proudhon och Rochdale-pionjärerna var hans ledstjärnor.

Negativt uttryckt är Landauer bland alla nyare frihetliga socialister den som var minst påverkad av marxismen och dess dialektiska utvecklingsutopi. I motsats till marxisterna och en viss gren inom syndikalismen accepterade Landauer aldrig den föregivet vetenskapliga socialismens grundtes efter vilken den socialistiska samhällsordningen skulle växa fram som klasskampens och de kapitalistiska krisernas "naturnödvändiga" slutresultat. Både som filosof och samhällskritiker mottog Landauer väsentliga idéer och uppslag ifrån tänkare och kulturkretsar som var främmande för 1800-talssocialisterna. Han gjorde en modern utgåva av den medeltida mystikern Mäster Eckart, han återuppväckte Hölderlin och Adalbert Stifter, han var en av de få tyskar som försökte att aktualisera den tyske federalisten Konstantin Frantz, en konservativ antinationalist som motsatte

sig Bismarcks riksidé. Frantz var helt bortglömd när Landauer tog upp hans synpunkter på de tyska och europeiska problemen, men han går kanske i dag en renässans till mötes.

Gustav Landauer har inte efterlämnat något slutet system, han har inte bildat skola. Detta har han gemensamt med sin franske lärofader. Att Landauer översatts så lite har olika orsaker. Hans anarko-socialism var inte lätt att utmynta i agitatoriska slagord. Landauer saknade det demagogiska inslaget som alltid varit omtyckt i revolutionära kretsar. Han krävde för mycket av människorna. "Han förbrukade människorna", har det sagts om honom. Men alla som haft beröring med Landauer greps och skakades av hans ord, hans karaktär, hans mänsklighet. Han skrev inte det allmänna, lättbegripliga agitationesperantot utan hans tyska var dikt. För övrigt var han också en stor talare: på sätt och vis är alla hans skrifter anföranden, tal, upprop, något som Fichtes tal till den tyska nationen eller Zarathustras ord hos Nietzsche. Landauers mest kända, mest personliga bok heter: *Upprop till socialismen*.

Socialismen var för Landauer endast en delaspekt av en ny kultursyn, grundvalen för en utveckling mot en ny civilisation. Därför nöjde han sig inte med att framlägga vissa ekonomiska tankar och förslag, utan ville framförallt vara en uppfostrare. Landauer var också filosof och historiker och teaterman. Han var folkbildare, men motsatte sig den billiga, populärvetenskapliga upplysningsmentaliteten. Han ville bidra till att skapa nya människor. Hans samhälls- och kultursyn gick på djupet.

Marxismen betecknade han som "vår tids pestsmitta och socialismens förbannelse". Klasskampen var enligt hans mening kapitalismens naturliga lag, men inte en kraft som kunde spränga den osolidariska samhällsordningens trollkrets. När kommunisterna i München talade om "proletariatets diktatur" förklarade han: "Jag vill inte proletariatets diktatur utan proletariatets avskaffande". På samma sätt som Proudhon ansåg Landauer att den samhällsnydaning efter sociala riktlinjer som skulle kunna bli utgångspunkten för ett nytt kulturellt uppsving, var en gemensam uppgift för olika sociala klasser, även om den avsåg att avlägsna alla former av orättvisa och utsugning och nödvän-

digttvis medförde en kampställning mot de sociala privilegierna. Den traditionella arbetarrörelsen var i hans ögon knappast något annat än arbetarklassens högst naturliga, berättigade försök att anpassa sig efter kapitalismen, att installera sig inom dess ram. Arbetarrörelse och socialism är inte identiska, tyckte Landauer. En insikt som dock aldrig hindrade honom att ägna arbetarna och deras organisationer en stor del av sina bästa krafter. Han levde och dog i intimaste kontakt med revolutionära arbetare.

De former av kollektiv produktion och ekonomisk koncentration som utvecklar sig under kapitalismens tecken, var enligt Landauers mening icke identiska med socialism och inte heller någon etapp på vägen mot socialismen. Socialismen, förklarade han, är fri kooperativ samverkan mellan människor som längtar efter en ny gemenskap och efter ansvar för sitt eget arbete. Denna nya ordning blir inte kapitalismens automatiska produkt, utvecklingens "naturlag" pekar inte i riktning mot socialismen. Mänskligheten konfronteras inom ramen för de historiskt givna förhållandena med olika alternativ. Socialism, hävdade Landauer, kan bli verklighet vid varje tidpunkt och på varje tekniskt utvecklingsstadium när ett tillräckligt stort antal människor, som är uppfyllda av rättvisans anda, är beredda att göra ett försök med socialismen, att börja med den, att förverkliga socialistiska livsformer. Däremot behöver det tekniskt-organisatoriska framsteget i och för sig inte automatiskt leda till socialism, d. v. s. den sociala gemenskapens inre förnyelse. Den moderna industriella kollektivismen kan också resultera i auktoritär förstelning, i kulturens död och de skapande krafternas förtvinande.

Den socialistiska gemenskapen, så som Landauer uppfattade den, kännetecknas inte endast av nya ekonomiska relationer mellan människorna, utan främst av "en ny anda". Landauer propagerade för bildandet av socialistiska kolonier vars medlemmar skulle producera så mycket som möjligt på kooperativa grundvalar; de socialistiska kolonierna i hela landet skulle byta sina produkter i rättvisa former. Vill man föreställa sig vad Landauer avsåg får man kanske tänka på den kooperativa sektorn i

Israels näringsliv. Försök i samma riktning, fast under andra, mera tragiska betingelser gjordes under inbördeskrigets hektiska år i det republikanska Spanien. Å andra sidan skulle det vara ett misstag att se Landauers tankar om socialism uteslutande i samband med ren "experimentalsocialism"; varje försök att genom praktiska reformer skapa en ny arbetsetik, att knyta kontakter mellan människan och hennes arbete är verksamhet i enlighet med Landauers krav och ideal.

Två andra, viktiga drag i Landauers socialistiska lära är hans tanke om den "relativa" socialismen och hans revolutionsidé. Enligt Landauers åsikt finns ingen perfekt socialism, en ny samhällsordning kan aldrig införas i färdigt skick. Det finns endast en socialism som är stadd i vardande. Ideal och verklighet sammanfaller aldrig. Varje generation har sin egen uppgift. Det perfekta samhället kommer aldrig att existera. Socialismen är endast "ett försök" — som själva livet, tillägger Landauer. Det fulländade, det evigt giltiga symboliseras endast av konstens och religionens gestalter, men de socialistiska nydanarna bör också uppfatta sin samhällsreform såsom arbete på ett konstverk.

Förslaget att skapa socialistiska kolonier betraktades av Landauer inte som ett universalrecept. Vid sidan av sina ekonomiska idéer hade han också politiska krav att framföra. Framförallt var han federalist. Hans insats i 1918—19 års tyska revolution var bl. a. ett försök att verka i Konstantin Frantz' anda. I den revolutionära rådsrörelsen såg han en tendens som kunde befruktas med tankar om ett federativt Tyskland i diametral motsats till de traditionella centralistiska krafter som Landauers lärjunge Erich Mühsam vitsigt brukade kalla för "bismarxism".

Här skyntar också Landauers revolutionsidé. Han trodde inte på den "sociala revolutionen". Ekonomiskt, socialt, förklarade han, är allting utveckling, evolution. Den stora franska revolutionen var inte en tillställning avsedd att införa kapitalismen, utan en ny produktionsordning, som senare kallades för kapitalism, hade utvecklat sig och blivit en verklighet redan i det gamla samhällets sköte. Uppfattningen hos många anarkister och syndikalister att arbetarna kunde "göra revolution" för att dagen efter "införa" socialismen i enlighet med i förväg utarbetade

abstrakta planritningar betraktade han som helt verklighetsfrämmande.

Däremot ansåg Landauer att de politiska revolutionerna alltid varit folkens stora uppbrottstider, även om de aldrig löser de aktuella problemen, och trots att varje revolution följs av en rörelse i motsatt riktning. Även revolutionens betydelse är relativ, men utan den skulle mänskligheten inte kunna röra sig framåt. Landauer satte stora förhoppningar på de centraleuropeiska revolutionerna efter första världskriget. Framförallt trodde han att Tyskland ställdes inför möjligheten av en djupgående inre förnyelse som han ville medverka till. I själva verket var han aldrig så ensam som under sitt livs sista månader. Han genomskådade de extremistiska fraserna, han upptäckte den totala tomheten, den skrämmande bristen på uppbyggande, konstruktiva krafter i de marxistiska massrörelserna, inte minst under rådsrepublikens dagar.

Tyskland behövde en politisk revolution, heter det i förordet till revolutionsupplagan av Landauers "Upprop" som är hans sista tryckta ord, hans mest gripande personliga bekännelse. Denna revolution har kommit som en följd av kriget. Revolutionen förvandlar dockor till människor och väcker en ny gemenskapsanda hos folket, men: "Den oerhörda faran är att slentrian och efterapning bemäktigar sig revolutionärerna och gör dem till radikalismens filistrar, till det klingande ordets och de våldsamma gesternas hjältar, så att de icke vet och icke vill veta, att samhällets omvandling endast kan ske i kärlek, arbete och tysthet". För näringslivet rekommenderade Landauer upprättandet av "organiskt kooperativa samfund" och som politisk lösning ett federativt Tyskland. Socialismen får inte förvandla människorna till statsheloter, skriver han, utan "rättvisans anda måste skapa sig sina egna ekonomiska former". Slutorden i "revolutionsförordet", som är Gustav Landauers testamente, låter så här: "Må pånyttfödelsen komma från revolutionen; må, emedan vi ingenting nödvändigare behöver än nya, rena människor, dessa uppstå från det okända, från mörket, från djupet, må vårt folk icke sakna dessa förnyare, rengörare, räddare; må revolutionen leva länge, växa och sträcka sig i svåra, underbara år till

nya höjder; må revolutionen föra oss till religion, till en handlingens religion, till livets och kärlekens, som saliggör, som frälsar, som övervinna. Vad har livet för värde? Ingenting lever annat än hederliga händers gärningar och en ren, sann anda".

Gustav Landauer visste, att han gick sin undergång till mötes. Några år efter hans död reste Münchens syndikalister en minnesvård för honom på skogskyrkogården. Monumentet förstördes 1933 av nazisterna som kastade urnan med Landauers kvarlevor på en judisk begravningsplats. Men Landauers verk är oförstörbart, det har blivit en del av det tyska kulturarvet och lever i Israel, det har på olika sätt, direkt och indirekt, påverkat debatten om socialismens förnyelse i olika länder.

(Arbetaren nr 17.1959.)

MAX NETTLAU

— kosmopolit och frihetlig socialist

Majfirandet har sina rötter i idén om arbetarnas förbrödring över hela världen. Den tanken besjälade Första internationals grundare trots alla meningsmotsättningar mellan riktningarna, och även om man hittills inte lyckats genomföra en verkligt effektiv internationell arbetarkamp och förhindra stora katastrofer som skadat alla folk, så lever internationalismens idé och bidar sitt genombrott. Orsakerna till att internationalismen ännu inte tillräckligt påverkat folkens liv och kamp är många. Problem som komplicerar den internationella förbrödringens genomförande föreligger även från arbetarrörelsens början. I Första internationals grundningsmanifest talas det t. ex. om Polens frihetskamp, alltså en nationell fråga. De små internationalistiska grupper av arbetare och intellektuella som bildat internationalen trodde sig vara förpliktade att samverka med vissa nationella frihetssträvanden. Marx och andra önskade ett krig mot Ryssland, i frihetens och framstegets intresse. De icke-marxistiska riktningarna har känt liknande problem, och under arbetarrörelsens och de olika socialistiska riktningarnas vidare utveckling fram till vår tid har kampen om internationalismen ständigt

komplikerats av konkreta aktuella nödvändigheter som helt eller delvis står i motsättning till internationalismen. Vi behöver bara tänka på ställningstagandet mot det nazistiska Tyskland, på dagens antibolsjevism och arbetarrörelsens sympatier för kolonialfolkens befrielsekamp som dock bär en mycket starkare nationell prägel än socialister kan önska.

En tänkare som sysslat mycket med nationalism och internationalism är *Max Nettlau*, för Arbetarens läsare känd som de frihetliga idéernas historiker. Personligen kosmopolit till hela sin läggning, lämnade han genom sitt forskningsarbete värdefulla bidrag till kampen mot nationella fördomar, dock utan att göra sig till talesman för någon nivellerande, likriktande internationalism. Dessutom ingrep han också i de diskussioner och motsättningar som kring nationella frågor uppstått inom den frihetliga rörelsen. Många som i livet träffat Max Nettlau torde fått samma första intryck som skrivaren av dessa rader: att Nettlau var en typisk wienare — både kejsar Frans Josef-skägget och hans mjuka tyska uttal tycktes tyda på det. Men han var son till nordtyska föräldrar och preussisk medborgare under hela sitt liv. Han hade sin hemvist och förvarade största delen av sitt stora bibliotek i Wien, men nästan varje år startade han till en resa runt hela Europa. I Berlin och London, i Paris och Barcelona var han lika hemmastadd som i Österrike. Han läste utan svårighet alla germanska, romanska och slaviska språk — hans doktorsavhandling var tillägnad de gamla keltiska språkens grammatikaliska problem. Sina manuskript skrev han lika lätt på tyska som på engelska eller franska, ibland även på spanska. Han kände sig hemma inte bara hos alla de levande folk som han uppsökte och kände, utan lika intensivt i andra, honom personligen okända kulturkretsar och försjunkna epoker. Och han dog i Holland, omgiven av den största samling internationell social-historisk litteratur som finns i Europa.

Overallt, där han befann sig, sökte Nettlau spåren efter gamla och nya frihetliga idéer, och man förstår att den man som studerat tankar och system i så oändligt många utpräglingar och nyanser, personligen aldrig blivit anhängare av något system eller program i egentlig mening, och även att han gått in för in-

ternationellt tänkande, ömsesidig påverkan mellan de nationella livsformerna. Inget folk föreställer någon i sig slutet och oföränderlig särform, förklarade Nettlau. Nationerna har framgått ur krig, invasioner, statsbildningar och blandning mellan olika etniska grupper. Det finns inga s. k. urationer. De moderna staterna har på ett avgörande sätt bidragit till den nationella förstelningen, skriver Nettlau i ett stort arbete om nationalism och internationalism.

Hos grekerna blev även bildning och demokratisk politik — på slaveriets grundval — en anledning för utbildning av nationell högfärd. Icke-greken var "barbar". Först senare gjordes försök med konfederationer mellan grekiska statsstater. Under romarna uppstod något som Nettlau betecknar som "en falsk internationalism" — nämligen "folkens solidaritet innanför imperiet riktad mot de utomstående barbarerna". I kristendomens tecken växte under medeltiden "en ny universell imperialism med en gemensam patriotism" fram innan de moderna nationalstaterna tillkom, men "en avgrund av hat öppnade sig mellan Orient och Occident, det kom till korstågen med alla deras färor". Dynastiska intressen skapade efter medeltiden de nya staterna och splittrade upp Europa. Det började med Frankrike, Österrike-Ungern, England-Skottland-Irland, och senast följde mot slutet av 1800-talet Italien och Tyskland.

Som en av den moderna nationalismens källor pekar Nettlau även på den franska revolutionens imperialistiska urartning. Som svar på Napoleons erövrartåg uppstod den romantiska, ursprungligen rent kulturella nationalismen. Tysken Herder tolkade den på ett sympatiskt sätt och ville att varje folk skulle uppfattas "som en sträng på Guds harpa". Men även denna romantiska nationalism ingick förbund med den maktpolitiska nationstanken. Även de många nya nationella statsbildningarna efter turkväldets sönderfall på Balkan och Österrike-Ungerns upplösning 1918 sysslade Nettlau många gånger mycket kritiskt med i sina arbeten. Mot alla dessa separationstendenser ställde han sin idé om frihet kombinerad med federation: "Federalismen, friheten och solidariteten kompletterar varandra. Detsamma gäller stat, tvång och krig. Den första serien bygger

på likställighet, lika rättigheter för alla som fritt träffat en överenskommelse, vidare på respekt för den andres frihet som uppskattas lika högt som den egna, samt slutligen på aktning för det främmande livet som också anses vara lika värdefullt som det egna. Den andra serien är olikhetens frukt, den sammanhör med privilegiet, våldet och den starkastes rätt. Hela den gamla historien, men särskilt vår egen tids rör sig på den andra av dessa två linjer som sammanhör med nationalism och suveräna statsbildningar." Dessa tankar bildade för Nettlaug också utgångspunkten för hans ställningstagande mot statssocialismen som i hans ögon inte var någon socialism alls utan endast måste leda till nya, ännu mera katastrofala former av tyranni. Alldeles logiskt anmärkte Nettlaug förresten också vid olika tillfällen att den federalism som måste eftersträvas inte kan vara ett vanligt förbund mellan stater, utan att sann federalism är något helt annat, nämligen en fullständigt ny samhällelig struktur som suddar ut alla gamla nationella gränser.

Som gammal språkforskare glömde Nettlaug inte heller bort språken när han polemiserade mot nationerna. Språk och framför allt språkgränser har till största delen tillkommit genom samma godtyckliga politiska ingripanden som nationalstaterna, menade han. Mycket bestämt vände han sig mot skapandet av nya språk såsom t. ex. den form av nyhebreiska som nu talas i Israel, eller mot det artificiellt odlade irländska språket som (enligt Nettlaug) självaste de Valera endast talade med svårighet, medan 90 procent av befolkningen i hela Irland faktiskt kan engelska. Efter olika anmärkningar att döma torde Nettlaug varit av den uppfattningen att alla världens barn vid sidan av sitt modersmål skulle lära sig engelska såsom det mest betydelsefulla och mest utbredda av de levande språken. För övrigt måste han dock med dessa uppfattningar delvis råka i motsättning till vissa strömningar i spansk anarkism och syndikalism. Med goda skäl vände sig syndikalisterna i Katalonien mot den politiska katalanska separatismen och de flesta av dem avböjde att på möten t. ex. tala català, vilket dock alltid varit (och för de intellektuella återigen blivit) ett levande språk. Endast Peiró handlade annorlunda; men under inbördeskriget upptäckte många syndikalister

tillsammans med ett nyvaknat intresse för katalansk självvaltning även det katalanska språket. I Barcelona utkom under kriget en daglig syndikalistisk tidning på català.

Nettlaus personliga kärlek tillhörde kanske framför allt tre gestalter i den frihetliga rörelsen: Bakunin, Malatesta och Reclus. Att de första två i många avseenden varit djupt väsensskilda från den sista, utgjorde för Nettlaug inget hinder att tränga in i deras livsverk. Som Bakuninforskare står Nettlaug absolut främst i den socialistiska historieskrivningen — Bakunin fick hans största sympati och hans starkaste forskarintresse.

Men trots detta går genom Nettlaus verk från början till slutet också en polemik mot Bakunin (som i den frågan befann sig på samma linje som Krapotkin, Guillaume och delvis Reclus): gång på gång vänder sig Nettlaug mot Bakunins "västliga" uppfattning och romanska sympatier som han t. o. m. betecknar som "rasistisk anarkism". Under denna polemik formulerade Nettlaug säkert många tankar av principiellt värde. Om han i grunden vid sitt livs slut höll fast vid sin tidigare historiska syn vet man hittills inte.

Vid andra världskrigets utbrott förkunnade han att det nu låg i mänsklighetens intresse att främst krossa den tyska imperialismen och "Hitler, rättens och folkfrihetens största fiende". Nu gällde det mänsklighetens sak och ingenting annat: "Den sociala demokratin, arbetarorganisationerna, den anständiga liberalismen, federalismen, varje ansvarsmedveten individualism och alla organisationer eller riktningar som bevarat någon kontakt med mänsklighetens sak" skulle hålla ihop, tyckte han. På den punkten ville han inte heller veta av stela klassuppfattningar som han betecknade såsom "en löjlig fetischism". "Marx är död som Ramses", tillade han, "på samma sätt som alla andra totalitära doktriner och riktningar, må de heta vad de vill". Rocker hade samma uppfattning. Nettlaus rastlösa verksamhet tog slut. Endast den som kan förvandla sig förblir sig själv trogen — de orden som Souchy använde för att känneteckna Rocker gäller även Nettlaug.

Det är tacknämligt att Nettlaug så grundligt genomforskat även det tyska bidraget till en frihetlig samhällsuppfattning,

som är ytterst nyansrikt och mångformat. Det representeras av så färgstarka och motsatta gestalter som Stirner och Most, av Landauer och Rocker och av många andra män vars betydelse för den frihetliga idéutvecklingen påpekats av Nettlaus, som t. ex. Dühring och Hertzka. Det kan tilläggas att den största delen av Nettlaus publicerade verk utkommit på tyska under 20-talet, då de tyska syndikalisterna under stora offer och utan hänsyn till meningsskiljaktigheter utgivit det ena Nettlaubandet efter det andra (ändå är de flesta av Nettlaus arbeten fortfarande opublicerade och endast tillgängliga på Internationella Institutet för Socialhistoria i Amsterdam — manuset till hans Bakuninverk också på Kungliga Biblioteket i Stockholm).

Till sist ett ord för att närmare förklara vår anmärkning att Nettlaus inte varit anhängare av någon nivellerande, likartande internationalism. Idéer, skriver han i sin bok "Anarkismen genom tiderna", kan inte utan omprövning övertas från det ena landet till det andra. Även samma idé måste överallt utvecklas i kontakt med lokala förhållanden och behov. Maskiner kan utan svårigheter adapteras var som helst, men både växter, djur, människan "och hennes mest ömtåliga uttryck, idéerna" måste genomgå förändringar i olika miljöer. Vi som ofta kommenterat den onaturliga importen av marxistiska idéer till en rad länder, menar Nettlaus, kan naturligtvis inte heller genom att översätta några utländska broschyrer få idéerna att leva i ett nytt land. Vi vill sluta med några ord som Max Nettlaus säger i detta sammanhang:

"Idéerna har inte i tillräckligt hög grad utvecklats i mera lokalt betonade former, vare sig det beror på bristande verksamhetsmöjligheter, otillräckliga egna studier och erfarenheter eller också därför att pionjärerna i sin entusiasm inte velat ändra någonting på den nya förkunnelsen de ämnade förmedla sina landsmän. På detta område finns ännu mycket att göra, och genom de tendenser till industriell, kommersiell och finansiell likformighet som kännetecknar vår egen tid behöver man inte låta sig förledas till den tron att även den mänskliga mentaliteten helt enkelt överallt kommer att nivelleras. Denna likriktning, så vitt den faktiskt förekommer, går i riktning mot kapitalistisk eller

bolsjevikisk auktoritarism, d. v. s. mot mänsklighetens undergång. Inte heller nationalismen, de särartendenser som motsvarar de i olika stater inburade människogrupperna, kommer att rädda mänskligheten, utan vi måste arbeta på *en internationell frihetlig socialism med alla de nyanser som kan betingas av lokala förhållanden*." Detta skrevs kort före andra världskriget och kursiveringen är Nettlaus. Han vänder sig i samma kapitel mot "endast i grova drag utarbetade, onyanserade . . . program som folken aldrig kommer att smälta, lika lite som den onyanserade marxismen. Anarkismen (frihetstanken) måste varieras och differentieras för att undvika de faror som ligger i bolsjevismens tendenser till uniformering — det gäller att erbjuda framtiden en verklig socialism som bygger på hela människan." Om vi får tillägga ännu en detalj: en organiskt framväxt frihetlig socialism i förebildligt levande kontakt med historiska krafter såg Nettlaus i den spanska rörelsen. Den kände han, den uppskattade han som ingen innan, och med dess attityd identifierade han sig under inbördeskriget helt och hållet därför att han litade på dess frihetliga instinkter. Preussisk medborgare, wienare genom uppfostran och bildning, europé och kosmopolit som forskare, älskade han Spanien som sitt fritt valda idé-fosterland där frihets-idén blivit människa och folk.

(Arbetaren 30.4.1953.)

RUDOLF ROCKER EFTERLÄMNAR MÄKTIGT LIVSVERK

Rudolf Rocker var inte endast en författare utan även och kanske främst en talare. Många av hans mindre arbeten var ursprungligen föreläsningar liksom också viktiga avsnitt i hans större verk. I München och Berlin hade vi tillfälle att som Rockers unga åhörare lyssna på talrika föredrag som senare dök upp som kapitel i hans huvudverk Nationalism och kultur eller i andra större sammanhang. Detsamma gäller — kanske i ännu större utsträckning — de två årtiondena som Rocker verkade bland jiddischtalande östjudar i London där han började som

föreläsare, innan han publicerade sina arbeten. Därtill kom, i England, det systematiska journalistiska arbetet som en övergång till författarskapet.

Från Rockers första verksamhetsperiod i Tyskland som slutade med flykt till utlandet (1873—1892) finns inga spår i form av artiklar eller andra arbeten, men redan då var han aktiv som propagandist och debattör. Den unge lärlingens största framgång torde ha varit att han lyckades omvända sin läromästare, bokbindaren Kitschmann i Mainz, från socialdemokrat till anarkist. Ändå blev den gamle mannen en smula förskräckt när lärlingen en vacker dag förklarade att Elsass-Lothringens annektering genom Tyskland var en olycka för Europa, och att det var helt likgiltigt om dess invånare var tyska undersåtar eller franska. Så kunde endast en dålig tysk tala! Men den unge Rocker hade funnit sitt livs melodi: protesten mot nationalismen, den moderna statens religion, och mot statstänkandet överhuvud.

1896, efter flera år i Frankrike och England, började Rocker intressera sig mera aktivt för den judiska gruppen "Arbeiterfraind" i London. Samma år flyttade han tillsammans med Milly Witkop till Ghettot där han snart skulle bli helt hemmastadd. Under en kort tid vistades Rocker 1898 också i Liverpool, där han sökte arbete i sitt yrke som bokbindare. Under den tiden utnämndes han till redaktör för den kortlivade judiska tidningen "Das freie Wort" som upphörde i september samma år. Några månader senare återupptogs i London den gamla socialistiska tidningen "Arbeiterfraind" som senare under Rockers ledning fick en rent frihetlig prägel. Med flera avbrott fortsatte den till världskrigets utbrott. Vid dess sida uppstod senare den kulturella tidskriften "Germinal", som också skrevs på jiddisch och redigerades av Rocker. 1912, under de judiska skräddarnas "storstrejk" som blev deras fackliga genombrott i England, utkom "Arbeiterfraind" också dagligen. Revolutionära publikationer krävde på den tiden ovanliga offer av sina redaktörer. Rocker och Milly kämpade med stora svårigheter. Trots att de inte var typografer, fick de själva sätta en rad artiklar till varje nummer. Samtidigt inledde Rudolf sin omfattande föreläsningsverksamhet som blev upptakten till hans arbete som skriftställare.

Redan under londontiden framträdde Rocker med mindre skrifter och några böcker. En del av dem, t. ex. hans studie om den terroristiska rörelsen i Frankrike (298 sidor, London 1908) har senare aldrig utkommit på något annat språk och föreligger således endast på jiddisch, medan många andra verk, t. ex. Nationalismen och "De sex" t. o. m. utkommit på kinesiska, japanska och hindostani. Biografiska arbeten om Bakunin och Francisco Ferrer samt en skrift om Kooperationen kan vidare omnämnas från Rockers redaktörstid i England.

Ett 20-tal mindre skrifter såg dagens ljus under Rockers verksamhetsperiod i Tyskland efter 1918. Till dessa hör en rad arbeten som också blivit kända i Sverige: Syndikalismens principförklaring, Kapp-kuppens historia, Kampen om det dagliga brödet, Den moderna arbetarrörelsen och anarkismen.

Av de övriga förtjänar nämnas "Om federalismens väsen i motsats till centralismen" (32 tättryckta sidor, 1923), ett arbete av grundläggande betydelse för syndikalismen. Profetisk var Rockers skrift Den ryska statskommunismens bankrutt som Verlag Der Syndikalist utgav 1921, två decennier innan Roosevelts anhängare upptäckte att Sovjetunionen var en av världens stora demokratier endast därför att Stalin (mot sin vilja) deltog i kriget mot Nazityskland. Broschyren Keine Kriegswaffen mehr! innehöll ett tal till rustningsarbetarna i Erfurt som uppmanades att inställa allt arbete för militära ändamål. Ett större arbete om Näringslivets rationalisering och arbetarklassen (1927) diskuterades livligt i tyska revolutionära kretsar. Rockers i begreppets egentliga mening syndikalistiska arbeten utkom i många länder. Santillán utgav i Barcelona flera av dem samlade i ett ståtligt band under titeln Ideología y táctica del proletariado moderno.

Samtidigt framlade Rocker en rad äldre arbeten som tidigare varit införda i tidskrifter. Ett av dessa band heter Vom anderen Ufer (Från andra stranden), ett annat är hans poetiska litterära försök under titeln Die Sechs (om sex stora gestalter i världslitteraturen), som mottogs kritiskt i Tyskland men blev omtyckt i Spanien och bland asiatiska anarkister. På spanska utkom 1922 Artistas y rebeldes, Konstnärer och rebeller. Slutligen tillkom på 20-talet också ett stort historiskt arbete: boken om Johann Most,

den tysk-amerikanske anarkisten, ett källverk över den äldre tyska och amerikanska anarkismens historia. Redan innan nazisterna kom till makten, publicerade de tyska syndikalisterna också Rockers första självbiografiska bok *Hinter Stacheldraht und Gitter*, Bakom taggtråd och galler, om tiden i det engelska interneringslägret.

Rudolf Rockers huvudverk *Nationalism och kultur* vars manuskript på ett hår hade gått förlorat när författaren lämnade Tyskland efter de bruna barbarernas uppstigande till makten, utkom för första gången i Förenta staterna 1937 och har sedan dess utgivits på talrika språk i många länder.

Under spanska inbördeskriget skrev Rocker två böcker i spanska ämnen, också de, som nästan alla hans skrifter, många gånger översatta till andra språk. Boken under titeln *Anarkosyndikalism*, en utmärkt "grundbok" om den frihetliga arbetarrörelsen och dess idéhistoriska försänkningar, utkom samtidigt på engelska och spanska 1938.

Under andra världskriget blev Rocker (på samma sätt som redan under 20-talet) en flitig medarbetare i "*La Protesta*", Buenos Aires. Där kunde han publicera sina aktuella arbeten om de problem som diskuterades i samband med kriget och den tyska frågan. De utgavs 1943 av Santillán i en volym under titeln *La segunda guerra mundial* (Det andra världskriget). Några av dessa uppsatser spreds under kriget till olika länder, togs entusiastiskt emot av de mera "antinazistiskt" orienterade frihetliga socialisterna, men bekämpades lika lidelsefullt av andra som betraktade ställningstagandet för de allierade som en "avvikelse" från principerna; till dessa sistnämnda hörde framförallt de engelska och de franska anarkisterna. I boken ingår inte bara kritiska arbeten om tysk nationalism och militarism, utan också polemiska artiklar mot tesen om tyskarnas "kollektivskuld" (t. ex. ett arbete om Sigrid Undsets *Åter mot framtiden* och en teoretisk avhandling under rubriken *La responsabilidad colectiva*). Tanken om ett folks kollektivansvar, fastslår Rocker, står i strid med liberalismens grundidéer. Att Rocker på den tiden återgick till sina gamla studier i liberalismens historia är ingen tillfällighet. Om dessa intressen vittnar hans i New York utgivna bok *Den*

amerikanska frihetens pionjärer, på spanska utkommen under titeln *El pensamiento liberal en los Estados Unidos*, De liberala idéerna i Förenta staterna.

Efter andra världskriget skrev Rudolf Rocker sina *Betraktelser* om läget i Tyskland, ett budskap till tyskarna och särskilt till de överlevande tyska kamraterna, som på tyska utgavs av SAC i Stockholm. Den lilla boken *Arvet från enväldet* (på svenska 1951), ett av Rockers finaste och mest aktuella arbeten, utkom först i Mexiko 1945 och Tyskland 1950. Den stora biografien över Max Nettlau (Ett liv för friheten, Stockholm 1956, tidigare i Mexiko) är en bok där Rudolf Rocker bekänner sig till vännens idéer, närmare bestämt den frihetliga humanism som kännetecknade Nettlaus ställningstaganden sedan många årtionden tillbaka. Av de kortare arbeten som Rocker skrev efter kriget har broschyren om Zensl Mühsams lidanden i "Sovjet"-Ryssland blivit känd även i Sverige.

1947, 1949 och 1952 utgav Santillán i Buenos Aires Rudolf Rockers tre minnesband (tillsammans 1.428 sidor, men argentiniskt-tättryckta) som inte endast är ett mänskligt dokument utan också ett väsentligt bidrag till den frihetliga socialismens historia. Detta gäller i särskilt hög grad band II som behandlar författarens första exil och som bl. a. innehåller en historik över den judiska arbetarrörelsen i Londons East End och ett kapitel om dess utveckling i Östeuropa och Amerika, d. v. s. socialhistoriskt material som hittills inte tagits upp av någon annan historiker. Detta band har av en grupp judiska frihetliga socialister i England 1956 också utgivits på engelska under titeln *The London Years*. Boken betecknas som "en förkortning" av andra minnesbandet och återger det väsentliga av innehållet i den spanska volymen.

(Arbetaren nr 43.1958.)

FRITZ BRUPBACHER

Den 1 januari 1945 dog i Zürich vid 69 års ålder Fritz Brupbacher. Hela hans levnadssaga är intimt förbunden med den fri-

hetliga tankens utveckling i Europa under ett halvt århundrade, hans ålders filosofi värdefullt byggnadsmaterial för nyorienteringen under kommande årtionden.

År 1913 utgav ett socialdemokratiskt förlag i München hans bok *Marx und Bakunin*, antagligen utan att ha läst manuskriptet. Det schweiziska partiets inkvisitionsdomstol trädde i verksamhet. Gustav Landauer var en av de första som uppmärksammade verket: "Fritz Brupbacher — ett symptom", rubricerade han sin bokanmälan i *Der Sozialist* den 1 mars 1914. Det lilla, men betydelsefulla, arbetet kom sedan mellan 1918 och 1933 att spela allt större roll i Tyskland. Under denna tid var det en av den frihetliga rörelsens grundböcker — den innehöll ju den enda i Tyskland existerande objektiva framställningen om den Första Internationalen, och präglades av öppna sympatier för Bakunins kamp. Vi visste då endast att Brupbacher var läkare i Zürich, känd som anhängare av födelsekontroll, vänstersocialist och en vän av vår historiker Max Nettlau. Senare upptäckte vi honom som Spanien-vän. I Federica Montsenys föräldrahem var han en ofta sedd gäst. Efter hans död skrev Federica Montseny i en spansk tidning en artikel där hon kallade honom för "den siste humanisten". En av de sista stora humanisterna i vår tid var han säkert. Efter hans död utkom ett aforistiskt skrivet verk *Der Sinn des Lebens*, Livets mening: hans ålders visdom och testamente. En hänsynslöst ärlig bok, tidskritik och självrannsakan, en vidräkning med alla samtidens illusioner, en bok som sönderfräter alla våra optimistiska historiekonstruktioner. "Att förvandra alla besvikelser i visdom, heter att åldras värdigt." Förtvivlan och ändå livsbejakande är bokens grundtoner — författaren tror på "förtvivlans fruktbarhet". Han vill förstöra illusioner för att hjälpa sökande till ny tro, visa dem nya, människovärdiga insatsmöjligheter. Han ålders verk är "ett symptom" i mycket djupare och mera omfattande betydelse än hans marxkritik för 33 år sedan — han är en av de revolutionära pessimister, upplösare, tvivlare vår tid behöver, men inte på något sätt patetisk, surmulen eller gravallvarlig, utan glad, lätt och ironisk.

Han berättar att han under 22 år varit medlem i socialdemokratiska partiet utan att vara socialdemokrat, och 12 år i kom-

munistiska partiet utan att vara kommunist. Faktiskt var han, såsom Landauer redan 1914 påpekade, under hela tiden syndikalist, och en aktiv rebell, partiledningens eviga enfant terrible. På schweiziska partimöten uppträdde han för fyrtio år sedan lika fränt som senare i sina samtal med bolsjevikpampar i Moskva under tjugotalet. 1914 uteslöts han ur socialdemokratiska partiet. Han bojkottades som författare, talare och läkare. Han lämnade också Moskvapartiet, men anslöt sig aldrig officiellt till den syndikalistiska rörelsen. Från Marx gick hans väg till Bakunin, och över "befrielsen från Marx och Bakunin" fram till en "luttrad individualism".

I *Der Sinn des Lebens* säger Brupbacher att han inte ångrar ett enda av sina misstag. Utan dessa skulle han inte ha lärt sig någonting alls, och dessutom betraktar han sina erfarenheter, även de negativa, som en outtömlig källa till munterhet. Hans porträttgalleri över arbetarrörelsens oföränderliga genomsnittstyper måste man ha läst — det kan inte beskrivas. Den proletäre politikanten, den lille "platsjägaren", intriganten, den store cynikern, marxisten, den ädle idioten, anpasslingen, giftsprutan, moraltrumpetaren, fritänkaren o. s. v. marscherar här upp — flera av dem tecknade som porträtt efter levande livet (Münzenberg, Jouhaux).

Brupbacher själv är starkt påverkad av Marx' materialistiska sociologi, men den typ han kallade för "Marxisten" var alltid huvudföremålet för hans spott och hån. Kommunistiska manifestet och Den 18 brummaire "ligger i hans skalle där andra har hjärnan". Redan i hans självbiografi *60 Jahre Ketzer* (60 år som kättare, 1935) finner vi en lustig sammanfattning av den populära marxismen som påminner om Landauer. Den marxistiska historiefilosofins så omtyckta optimism, översatt till det enkla, sammanfattar han så här: "Ju värre det går, desto snabbare kommer det goda att segra, och de sista kommer att bli de första, och proletärerna är jordens salt . . . De är det utvalda folket . . . allt färre blir de härskande och allt talrikare och mäktigare proletärerna, av ödet kallade att bli morgondagens herrar." Denna bekväma filosofi blev massornas nya gudlösa "uppenbarelsereligion." Dess metod är deduktiv, som den medeltida skolastikens.

Helt av medeltida karaktär är också marxismens filosofiska "realism", d. v. s. dess opererande med kollektivbegrepp som om dessa motsvarade realiteter. (Jämför här Rockers stormlopp mot tänkandet i "kollektivbegrepp".) Mot socialdemokratins opportunism förde Brupbacher en ändlös kamp vars olika etapper han skildrar i självbiografen.

Men bolsjevismen imponerade inte heller på honom, och han medger inte någon principiell skillnad mellan dess klassiker och dagens stalinism: "Stalin och hans följeslagare har blivit stora tack vare Lenins och Trotskis system, tack vare den auktoritära centralismen... Trotski skapade den apparat som fördrev honom ur Ryssland." I Zürich förklarade Brupbacher en gång för Trotski själv att hans egen utgångspunkt var individerna, medan Trotski endast räknade med klassmänniskan, vilket denne gärna accepterade. Brupbacher går emellertid här ett steg vidare genom att fastslå: inte endast den auktoritära socialisten, utan även den konsekvente enbart idé-troende revolutionären som ser sig själv endast som någon stor missions tjänare, går regelbundet så långt att han vill "plåga fram människorna mot lyckan". Även den ensidiga revolutionarismen är individens dödsfiende. Den är alltid auktoritär. Det för, enligt Brupbacher, en rak linje från Bakunin över Netschajeff fram till Lenin — ja denna revolutionära typ kan "likväl bli fascist". Med en sådan kritik är emellertid Bakunin inte utdömd för Brupbacher, tvärtom. Bakunin var hans livs största lidelse: frihetsmannen med "djävulen i kroppen".

I *Der Sinn des Lebens* försöker Brupbacher gå tillbaka till grundvalarna. Hunger och kärlek betraktar han, efter schillerordet, som livets drivfjädrar, allt annat som komplicerad överbyggnad. Samvetet — det är "de andra i oss själva". Men inställningen till medmänniskan är inte entydig — vi fruktar henne som konkurrent och försöker vinna henne till vän. De socialistiska lärorna överbetonar socialmänniskan, och detta misstag medför fara för hycklad altruism. "Människan ska inte avsöndra mera moral än hon avsondrar helt naturligt." Vi måste framför allt kräva frihet för individen — "alla friheter med undantag av den som består i att plåga, behärska, utplundra, våld-

ta andra". Känner en människa behovet av att t. o. m. befordra andras individualitet — "à la bonne heure, detta är ett underbart gratistillägg... men endast när gåvans mottagare vill ha någon gåva... Var vänliga, inga moraltrumpetare!" Och ingen socialism på utpekulerade idealistiska grundvalar heller, bara rättvisa och individualism. Så här tillspetsar Brupbacher en av sina älsklingsteser: "Latheten, den rent vegetativa gripenheten, eftergivlighet mot alla högre och lägre drifter, arbete endast när det passar oss — detta är människans naturtillstånd." På sådana grundvalar byggde också Proudhon, trots helt andra formuleringar. Föreställningen om framtidsmänniskan vars liv är ett enda offer på gemenskapens altare har skadat socialismen mer än alla dess öppna fiender. Mot hyckleriet bekänner sig Brupbacher till njutandet utan att vara rädd för att bli förväxlad med en vanlig cyniker. Han älskar Bakunin därför att denne hade en så härlig "livsaptit" och föredrar honom för Marx vars dåliga karaktär framgick ur hans vilja att vara dygdig. "Hans förtryckta natur hämnades i alla de många svinaktigheter som han i sina brev säger om andra människor." Och i lika många skamliga handlingar, får man lov att tillägga. Den "njutningslystne" och slösaktige Bakunin däremot var en generös och uppoftande natur, han ville frihet för alla. Brupbachers "filosofiske revolutionär" strävar efter "individernas frihet och ömsesidig hjälp... individens skydd mot samhället och inbördes hjälps rationella organisation." Detta är Brupbachers socialism.

Därmed kommer han anarkismen mycket nära, dock utan att vilja svälja anarkistisk doktrin som helhet. Han upprepar många gånger att han trots all påverkan från Marx "aldrig blivit någon riktig marxist". Med Bakunins hjälp kom han till sig själv — någon bakunist är han emellertid inte heller. Redan 1904 gjorde den franska CGT:s propaganda för den direkta aktionen ett väldigt intryck på honom. I Zürich kom sedan bröderna Nacht och berättade om anarkosyndikalismens idéer och Spaniens frihetliga arbetarrörelse. Raphael Friedeberg och Erich Mühsam gjorde honom bekant med något som de i motsats till den fatalistiska materialismen betecknade som "historisk psykism", vilket också lämnade spår i Brupbachers skrifter.

Tillsammans med Krapotkin träffade han före första världskriget även James Guillaume, Bakunins vapenbroder i den första Internationalen, och därmed fick han sitt livs djupaste intryck. Bakunistudiet i sin tur gjorde honom till Max Nettlaus vän. Sedan dess står Bakunin i medelpunkten för Brupbachers tänkande. Han återupptäckte en del av Bakunins idéer i den nya franska syndikalismen, och Guillaume betraktade han såsom "den till tyskan eller det tysk-schweiziska översatta bakuninismen". Ur Guilllaumes fyra franska band om "Internationalen" hämtade han stoff till sin "Marx und Bakunin" — visserligen med eget tillägg. Tillägget bestod i tesen, att den gamla frihetliga Internationalen dött på grund av storindustrins utveckling och den tilltagande centraliseringen, men att den höll på att återupstå i den moderna syndikalismen.

Även i sin efterlämnade sista bok återkommer Brupbacher till syndikalismen. Slavar, som kommer till makten, blir despoter, fastslår han, eller åtminstone har blivit det regelbundet, till i dag. Varför? Det mest övertygande svaret tycks fortfarande vara anarkismens-syndikalismens, som tillskriver detta missförhållande den centralistiska organisationsformen. "Medan socialdemokrati och bolsjevism har förlorat kredit hos den revolutionära filosofen, tillhör anarkismen fortfarande hans förhoppningar." "Anarkosyndikalismen — detta är den ekonomiska organisationen kompletterad med frihetsmomentet." "Den katalanska anarkosyndikalismen" är för Brupbacher arbetarrörelsens hittills högsta form. Spanien älskade han av hela sitt hjärta.

Staten betraktar Brupbacher såsom en sammansatt institution — ungefär på samma sätt om Oppenheimer. Den representerar en del inrättningar till ömsesidig hjälp, men även de s. k. "statstjänarnas" vilja till makt, och under vissa tider blir den till en galen hund som i de härskande klassernas intresse terroriserar alla. Brupbacher går in för en ny folkrepresentation byggd på fackintressen dock utan att tro att sådan kunde vara fri från laster och fel. Endast som slutmål kan man sätta sig all ofrihets avskaffande. Brupbacher bekänner sig på sätt och vis till en relativ anarkism: han kan inte, för att citera självbiografen, med Fourier och Krapotkin utgå från en "prästabilierad harmoni" mellan

drifterna och möjligheterna till deras tillfredsställelse och avböjer därför "den totala anarkismen" som rättesnöre för politiken. Men "att ha den största möjliga viljan till friheten och väcka den, detta var min art av anarkism". Han uppfattar således anarkismen "mera såsom tendens, en viktig tendens, men inte såsom någon totalprincip". Man får nog lov att säga att denna uppfattning också ligger till grund för Proudhon, Bakunin och Landauer, men den har senare övermålats med ett tjockt lager av billig och bekväm "totalanarkistisk" optimism sammanbyggd ur Kommunistiska manifestet och Krapotkins Inbördes hjälp.

Men det går inte att helt enkelt klassificera Brupbacher som syndikalist. Han kommer med kraftiga invändningar även mot syndikalismen. Som läkare har han haft tillfälle att studera alla sociala klasser och han tror inte längre på någon av dem — som klass. Han tror inte heller att "arbetarklassen" är kallad att genomföra socialismen. Redan tidigt, skriver han, "skilde jag på arbetarsocialismen och min socialism, och fann den förstnämnda vara inbegripen i min socialism, men inte min socialism i arbetarsocialismen". I *Der Sinn des Lebens* heter det: "Några generationer idealister intalade sig själva och arbetarklassen att arbetarklassen skulle genomföra allt som idealisterna någonsin drömt om." För encyclopedisterna var bourgeoisin den utvalda klassen, men för socialisterna, bolsjevikerna och anarkosyndikalisterna trädde "proletariatet" i dess ställe.

Arbetarklassen, säger Brupbacher, blev naturligtvis impopulär av dessa saker. "Av älskvärdhet och stolthet medgav den också ofta att den hade sådana ting för sig, ja den ene eller den andre arbetaren ville det verkligen. Så att säga i förbigående, när han klarat existensfrågan." Men de arbetarskikt som skaffat sig bättre existensvillkor kom regelbundet på helt andra tankar. Det är bra att hjälpa de förtryckta, men att förguda dem var dumt, anser Brupbacher. Det är nödvändigt att överge tron på att några klasser eller folk som sådana kommer att frälsa mänskligheten. Man skulle inte heller anklaga dem för förräderi mot deras påstådda missioner eller några idéer. Arbetarrörelsens uppgift det är helt enkelt att skaffa genomsnittsmänniskan, den proletäre källborgaren, en bättre position inom samhället. En ärlig,

trevlig, inskränkt fackföreningsfunktionär är arbetarrörelsens riktige representant. Han gör sitt arbete bra eller dåligt — arbetarna må se till att det blir ordning. I och för sig är arbetarklassen, såsom alla andra klasser, för rättvisa och frihet så länge den inte har makten att exploatera eller plåga andra, men inte längre. "Det är farligt att tro på några klassers missioner!" Man begår också ett misstag när man tror att ledarna är ansvariga för proletariats utveckling till källborgardöme. "Proletären blir spontan källborgare", är Brupbachers tes. Klasskampen i och för sig förverkligar aldrig något klasslöst samhälle.

Allt detta är brutala sanningar. Men låt oss komma ihåg att Proudhon, Landauer, Nettlau, Rocker haft resp. har precis samma uppfattningar. I stället för att hänge sig åt någon kollektivreligion gäller det att befördra frihetliga tendenser i alla sociala klasser: här ser Brupbacher nyckeln till en ny frihetlig kamp. Politikanten är fienden. Han finns i alla klasser, men också fria människor finns i alla klasser. Genomsnittsmänniskan i alla klasser förråder sina ideal när hon kommer till makten, denna lag gäller även för proletariats. Under inflytandet av socialismen (obs. alla dess skolor) har arbetarklassen blivit storhetsvansinnig. Det faktum att proletariats bästa element är i stånd att offra sig för klassens intressen bevisar i och för sig inte alls riktigheten i påståendet att klasskampen automatiskt för till mänsklighetens emancipation.

Brupbacher utarbetar inte något program. Han framför helt enkelt sina kritiska tankar och överläter allt annat åt läsaren. Huvudsaken för honom är förstörandet av samtidens bekväma sociala trosföreställningar som ersätter äldre tiders religiösa. Han vänder sig mot varje "chiliasm", mot ett ständigt liv med tanken på framtiden, och går in för en kamp som gäller nuet: varje dag en bit bröd och en bit frihet mera, heter hans krav. Alla föreställningar om en revolution som kommer att lösa problemen en gång för alla har brutit samman, och varje verklig total revolution måste föra till ett totalt tyranni. Den totala socialiseringens dogm som var självklart ideal för den första internationalen är övervunnen. Ett kollektiv som behärskar alla produktionsmedel kan enbart betyda despoti. "Det måste finnas livsmöjligheter

också utanför kollektiven!" Någon bestämd väg till mera solidariska livsformer utpekar Brupbacher inte. Han vänder sig emellertid bestämt mot en kamp som endast koncentrerar sig på krav i stället för att prestera något produktivt. Det behövs en rebellion mot alla billiga fraser som förenklar problemen. Anständiga människor ur alla klasser måste gemensamt söka efter utvägar.

Socialismen föddes en gång ur humanistiska och frihetliga impulser. Den inspirerade eliten hos flera generationer arbetare och borgare, men så småningom har maktkampen blivit självändamål för alla. "Humanismens tidevarv är förbi. Rövorna ur alla klasser förenar sig för att brutalisera och utplundra alla som inte förfogar över tillräckligt starka knytnävar." Proletariats "socialism" är uttryck för "ressentiments". Man skäller och kräver, man kräver emellertid inte något ansvar för sig själv. Man skulle söka efter möjligheter "att ställa allas produktivitet i tjänsten för egoismen hos alla — detta skulle vara socialism, humanitarism." Till solidariska livsformer mellan fria, självmedvetna individer för nog enligt Brupbachers uppfattning många vägar, och initiativ kan komma ifrån många olika håll. "Den rena klassrörelsen har avsködat sig från mänsklighetsrörelsen." Alla partier måste på nytt "befruktas med mänsklighetsidéen". Det är tydligen för Brupbacher inte så viktigt var man står: denna process pågår överallt. "Filosofen är medlem i alla partier och i inget, i dem alla verkar han genom enstaka medlemmar." Men sin milda ironi säger läkaren Brupbacher också följande: "Vi har åter anlänt till Fouriers utopi. Vi öppnar åter en mottagningstimme för ädla kapitalister i alla länder." "Att sätta eld på hela mänskligheten, att stegra alla dess krafter till det högsta, detta är livets samhälleliga mening." Man förstår, att den man som kommer med denna förkunnelse, efter att ha läxat upp alla partiets politiker och alla organisationer, inte heller är villig att erkänna den traditionella syndikalismen som någonting fullkomligt. Den representerar något gott men innefattar också alla för den gamla arbetarrörelsen typiska misstag, och för resten utbildar t. o. m. anarkismen sina egna politikanter, moraltrumpetare o. s. v. Brupbacher var således inte någon optimist med hänsyn till våra

omedelbara möjligheter. Detta gjorde också att han inte var intresserad av någon särskild insats för demokratiska politikanter såsom totalismens bekämpare. När jag träffade honom i Paris kort före andra världskrigets utbrott förklarade han för mig att han inte trodde på någon konstruktiv insats efter kriget: arbetarrörelsen, rättare sagt hela arbetarklassen, ansåg han, är så djupt degenererad att man inte får vänta sig någonting alls. Närmast var kanske hans kritiska inställning och hans framtidsperspektiv besläktade med Nettlaus. Men i motsats till denne var han dock aldrig bara forskare: tvärtom, hans liv var kamp. Socialisten och läkaren Brupbacher har under ett långt och produktivt liv outtröttligt upplyst och undervisat flera generationer socialister och andra människor i olika länder, hans kamp mot kapitalistiskt rofferi och politisk opportunism i alla former var alltid hård, hänsynslös — men även fylld av humor, gladlythet, mänsklighet. Under sina gamla dagar gick han omkring och filosoferade, sökte efter tänkande människor på vänsterkanten och lärde dem att tvivla på allting och börja från början igen. Han hade inte gjort någon kompromiss med de antisociala krafterna, men förkastade också alla sociala patentlösningar och varje självbelåtenhet: *Kärlborgaren* i alla klasser och grupper var hans fiende.

Brupbachers sista bok är inte någonting avslutat, den innehåller endast en samling aforismer, delvis efter hans död sammanställd ur lösa anteckningar som ofta inte har något omedelbart sammanhang sinsemellan. Boken kan endast verka uppluckrande, och författarens enda konkreta mål är att åter hänföra alla sociala ideal till individen som utgångspunkt. "Särskilda människor", icke genomsnittet och kärlborgarna ska uppta diskussionen om "livets mening" och sociala reformer. Den ständigt utvidgade friheten för alla genom fri och rättvis organisation är målet. Ur mångt och mycket i Brupbachers nyare böcker talar läraren. Han talar ofta om "själshygien". Han vill lära alla människor att skydda sig för ledare och politikanter. Och inte minst för självbedrägeri. I stället appellerar han till icke-kärlborgaren som fritt och otvunget ger sig åt sociala strävanden. De revolutionärer som offrat allt för "morgondagen"

har faktiskt fördärvat den. "Denna bok", skriver Brupbacher i *Der Sinn des Lebens*, "är endast ett försök att förhjälpa alla besvikna socialister till en nyorientering, att hjälpa dem att på nytt finna livets mening . . . Ett sådant sökande kan inte längre utgå från kollektivet, utan endast från individen. Alla kollektiv är bankrutta . . ." Kanske någon finner att Brupbachers strödda filosofiska kommentarer innehåller en del motsägelser. Han själv skulle medge detta utan vidare. I självbiografien skriver han t. o. m.: "Jag menar för resten, att en människa är desto fruktbarare ju mera motsägelser som är verksamma i henne, och det finns kanske inte någonting dummare än att vilja upphäva alla motsägelser i sig själv till förmån för något klassiskt kärlborgarideal eller kärlborgerligt klassikerideal . . ."

För många årtionden sedan bosatte sig Brupbacher som läkare i ett arbetarkvarter. På något ställe i en av sina böcker säger han att han, i fall han fick lov att leva om sitt liv, skulle göra detta en gång till. Arbetarläkaren Brupbacher var alltid en aktad och älskad man. Han tog inga pengar ifrån fattiga. På sitt eget opatetiska och beskedliga sätt uttrycker han förhållandet i 60 Jahre Ketzer genom att hänvisa till det "antiräntabilitetskomplex" han alltid lidit av. Denne "njutningens" vänligironiske förkunnare "njöt" nämligen mest när han fick glömma sig själv, hjälpa andra människor och drömma om allas broderskap och frihet. Efter hans död utgav vänner i Zürich en liten minneskrift som tillåter läsaren en blick i Brupbachers hjärta. I hans skrifter förhärskar ironin. Men endast en ytlig läsare kan betrakta författaren som cyniker. Brupbacher protesterar mot onaturlig idealism, han vill en sund, "hednisk" individualism som grundval för alla sociala strävanden. Han tyckte om att kalla sig för hedonist. Han älskade sin gamla materialistiska terminologi. "Alla dess ord och begrepp som du så gärna använde", sade en vän vid Brupbachers jordfästning, "var för dig inte några avgörande ord, utan ett system som du utarbetat för att dölja ditt väsen: rättare sagt för att visa det på ett dolt sätt, ty ditt väsen karakteriserades framförallt av en oändlig rädsla att vinna makt över människor . . ." Han ville inte imponera på någon, och för att undvika det föredrog han t. o. m. en egoistisk för-

klädnad, medan han hela sitt liv arbetade för att förhjälpa andra, framförallt arbetarna, till sig själva, till självförtroende, självverksamhet, till en sund själ och en sund kropp. I hans dagbok hittade man anteckningen: "Ett stycke avskildhet från världen hör till fullkomligheten", men också följande: "När människan drar sig tillbaka från livet och endast vill leva för själen, utan att föranlåta denna själ till ingripanden i livet, blir denna själ fattig och vissnar bort." Man har med rätta jämfört hela hans karaktär och åskådning med Hermann Hesses — en av hans älsklingsdiktare. Man kommer ihåg "Das Glasperlenspiel".

Brupbachers *Der Sinn des Lebens* är en vidräkning med alla officiella propagandaideal, och bokens författare förkastar också syndikalismen som frälsningslära, fast han står dess grunduppfattningar nära. "Man kan säga", förklarar han, "att återhållsamhet i den aktuella propagandan är villkoret för en mera effektiv och allvarligare framtida propaganda... Förutsättningen för ett sådant verk är kontakt med världen och samtidigt isolering från världen, för att vinna distans." Också ett annat ställe är mycket upplysande för Brupbachers natur. Under tider av allmänt sammanbrott för gamla ideal tjänar det inte någonting till att frambesvärja gammal entusiasm, gamla trosformer, bankrutta ideal. I stället måste alla tvivel uttalas, radikalt, utan att hänge sig åt nya billiga illusioner. Brupbacher påminner om den gamle Bakunin, som också (efter år 1871) dragit sig tillbaka från kampen med förklaringen: "Alltsedan jag måste erkänna att det onda segrat och jag inte kan förhindra det, började jag studera det ondas utveckling med en så att säga vetenskaplig, helt objektiv lidelse..." Detta är också vår tids intellektuella uppgift — enligt Brupbachers mening. Läser man hans böcker uppmärksam så framklingar visserligen ofta en underton av smärta, ironi och den kalla objektiviteten är nog endast ett pansar som författaren anlägger och som ska hjälpa honom "att förvandla i visdom alla besvikelser". Hans liv var ju ingenting annat än hängivelse till alla förfördelades sak. Hans appell till individen syftar endast till att skapa en ny, starkare, säkrare gemenskapsmänniska. "Aristoteles", säger han i *Der Sinn des Le-*

bens, "var försiktighetens, snålhetens filosof, han uttryckte ängsligheten vid kraftutgivandet, medan Platon är Eros', översvallets, skänkandets filosof. Här ligger grundskillnaden mellan hungerns avkomlingar och Eros'." Eros' avkomlingar — dem tillhör Brupbacher. Att denne man som under ett långt liv varit kämpande socialist på vänsterflygeln, vän, läkare och lärare för tusentals människor ur alla länder, under sina sista år höll vidräkning med sin tids och sina egna illusioner var nödvändigt för idealens skull. Han slår sönder dessa illusioner därför att hela generationer bedragit sig själva med billiga optimistiska konstruktioner vars förstörande är förutsättningen för förnyad kamp om rättvisa i frihet. Ingen må tro att någon socialistisk idériktning kan undgå denna process av självrannsakan.

(Syndikalismen nr 5.1946.)

MARTIN BUBER, EN ANARKISTISK SOCIALIST

Från Jerusalem kommer meddelandet att filosofen, religionshistorikern, diktaren Martin Buber avlidit i en ålder av 87 år. Han har blivit känd genom sitt intresse för chassidismen, en sär egen form av judisk mystik som uppstod i Östeuropa under 1700-talets förföljelser. Legenderna om Baalschem, där författarens forskningar i chassidism ingår en intim förening med diktarens nyskapande fantasi, har blivit Bubers mest kända verk.

Men det fanns hos Martin Buber ännu en annan, mycket betecknande aspekt som inte tillräckligt beaktats: han var under hela sitt liv en aktiv frihetlig socialist. Djupt insatt i den anarkistiska idévärlden och inriktad på en experimentell kooperativ socialism i stil med de nya former av gemensam produktion och samhällelig organisation som uppstått i Israel, bör han räknas till vår tids mest framstående anarkistiska socialister.

För Martin Buber var de israeliska kooperativa experimenten ingenting nytt, ingenting överraskande: hans uppfattningar var helt präglade av Gustav Landauers idéer, d. v. s. tanken om frihetlig producentkooperation.

Även anarkisten Gustav Landauer var av judisk börd, men hans andliga grundvalar låg helt i den tyska kulturen, han betraktade det som sin livsuppgift att bidra till det tyska samhällets förnyelse. Även Martin Buber levde i Tyskland och skrev på tyska innan han lämnade det bruna barbarriket — så sent som 1937; men han hade alltid en speciell förankring i den judiska kulturvärlden. Buber mötte Landauer i Sydtyskland, i trakterna kring Bergstrasse som de älskade båda två. Landauers viljebetonade, etiska, närmast religiösa socialism gjorde ett djupt intryck på Buber som redan på 20-talet helt anslöt sig till vänstens syn på människan, samhället och dess förnyelse. Det blev också Buber som efter mordet på Landauer (1919) utgav hans samlade uppsatser och framförallt de två stora brevbänden.

Martin Buber har vid olika tillfällen direkt tagit ställning till sociala och politiska problem. Det bör omnämnas att han inte var tilltalad av israelisk nationalism och att han före den judiska statens bildande tillsammans med andra judiska internationalister drömde om ett judiskt-arabiskt Palestina utan nationella gränser. Senare försvarade han helhjärtat Israels rätt till existens, men alltid under hänvisning till det nödvändiga samarbetet med de arabiska grannfolken.

Martin Bubers väsentliga bidrag till den sociala idédebatten är hans bok *Paths in Utopia* (1950), som också utkommit på jivrit, tyska och spanska. Här analyserar och kommenterar han socialismens idévärld, och bygger upp sin egen uppfattning på en kritisk framställning av Proudhons, Krapotkins och Bakunins läror; i ett initierat och informativt kapitel presenterar han Gustav Landauer och hans värld.

Bubers socialism är frihetsmedveten och konstruktiv; han avböjer tron på att socialismen i enlighet med Marx' teorier med nödvändighet blir "utkläckt" inom det kapitalistiska samhället, men avvisar även Bakunins illusion om "den obefläckade födelser ur revolutionens sköte". I likhet med Landauer ser han i socialismen ett permanent, alltid aktuellt förnyelse- och uppbygg-nadsarbete i frihetens och rättvisans anda, även om han, också detta i likhet med sin lärare, inte underkänner de politiska revolutionernas betydelse för den sociala utvecklingsprocessen; även

staten Israels tillkomst som på ett avgörande sätt påskyndat den (redan tidigare påbörjade) kooperativa utvecklingen i Palestina, var på sätt och vis en politisk revolution.

Det är märkligt och glädjande att Bubers bok, närmare bestämt genom den spanska utgåvan, också introducerats i den anarkistiska rörelsen genom Federación Libertaria Argentinas försorg. Boken läses flitigt bland latinamerikanska intellektuella och har där även bidragit till en pånyttfödelse för Gustav Landauer; den har blivit känd bland spanska emigranter och i själva Spanien, där den frihetliga rörelsen är i trängande behov av tidse-nlig frihetlig litteratur.

(Arbetaren nr 25/26.1965.)

NÅGRA FÖRFATTARPORTRÄTT

Det är naturligt att man sörjer en rikt begåvad, produktiv författares och aktiv stridsmans bortgång, i synnerhet när denne, i likhet med George Orwell, tillhört de få som hade något väsentligt att säga om ett av mänsklighetens mest brännande problem just nu: den ödesdigra spänningen mellan samhällets utveckling mot allt mera förtätad social organisation och det urgamla, vitala kravet på individens frihet och värdighet. Man har också en annan anledning att beteckna Orwells tidiga död som särskilt tragisk: han var inte gammal — bara 47 år — och skulle kunnat skriva ännu mycket, han hade för första gången i sitt liv (med romanen "1984") uppnått en verkligt personlig framgång som för honom säkert skulle ha blivit en förutsättning för ett ännu intensivare arbete. Ty Orwell var en systematisk och på sätt och vis fanatisk arbetare. Han skulle ha gått vidare, han skulle ha fortsatt på sin väg. Men vart skulle denna väg ha fört honom?

Vi syftar här på den George Orwell som alltid varit angelägen om att kritiskt ta ställning till tidens politiska och sociala frågor. Vi vet varifrån han kom: han var en odogmatisk vänstersocialist, inte bunden vid någon teoretisk skola; under de 15 år vi observerat hans politiska utveckling, stod han alltid tillsammans med dem som skrivit frihetens och jämlikhetens sak på sina fanor. Någon partiman var han inte. Som antifascist reste han 1936 till Spanien, där han vid fronten ådrog sig det sår i halsen som för alltid bröt hans hälsa; och som någon alldeles riktigt sagt: han hämtade där också sitt hat mot bolsjevismen, som höll på att på andra sidan Pyrenéerna fördärva och strypa den enda och hittills sista verkliga fri-socialistiska revolution som i Europa förekommit efter 1917—18 års stora folkresningar.

Det var i Spanien Orwell blev fullt medveten om den fara som för mänskligheten skulle ligga i en likriktad, auktoritär, unitär och total socialism. Efter Spanienupplevelsen skrev han sin bitande satir *Animal Farm* — sagan om den ryska revolutionens urartning till vår tids mest omänskliga tyranni. Med romanen "1984" framträdde han därefter som modern "utopist"

— genom att presentera skräckbilden av ett helt avhumaniserat och genomorganiserat framtidssamhälle där staten blivit allt, människan förlorat sitt sista värde, det fria sökandet efter sanningen slutgiltigt förbjudits av de makthavande. Ändå är denna roman ingen fantasi — författaren har hämtat sin inspiration i verkligheten — främst naturligtvis ur nazismens och bolsjevismens erfarenheter, men även i de många tendenser mot tillvarons fullständiga förstatligande som allt mera griper omkring i dagens demokratiska stater. Utan tvivel framstod dock det kommunistiska Ryssland för Orwell som den största omedelbara faran för Europas folk. Den ville han varna för.

Den revolution som gjorde slut på det gamla Ryssland var inte bolsjevikernas verk. Lenins parti utnyttjade revolutionen för att ta makten och systematiskt kväva alla försök att under revolutionen bevara demokratiska livsformer, rättare sagt finna nya demokratiska möjligheter för samhällets uppbyggande på rättvisare ekonomiska grundvalar. Miljoner frihetsälskande människor i hela världen hälsade efter fyra års massslaktande år 1917 den ryska revolutionen välkommen som ett första tecken på folkens vaknande, som massornas uppror mot kriget, mot tyranniet i alla former, som det stora uppbrottet mot en bättre framtid. Alla de som var rädda att under en sådan utveckling förlora ekonomiska och politiska privilegier ställde sig mot revolutionen. Frihetsvännerna trodde, åtminstone i början, på Ryssland och var beredda att sluta upp på det kämpande folkets sida: t. o. m. en så lidelsefullt antiauktoritär och omtvistlig folkrörelse som den spanska syndikalistiska CNT förklarade sig för 30 år sedan beredd att under vissa villkor gå in i en kommunistisk International (vilket dock av lättförståeliga skäl aldrig skett).

I dag kan det gamla kapitalistiska samhällets försvarare med rätta påpeka den nya ryska regimens frihetsförintande och ohumana karaktär — men även alla tänkande socialister har sedan länge övergivit tron på den ryska vägen, på Lenins "övergångs"-diktatur. Statstotalismen inger skräck åt alla. Orwell utmålar i sina av brutal illusionslöshet kännetecknade romaner den totalitära utvecklingens sista fruktansvärda konsekvenser — bolsjevikväldet är därvidlag hans huvudförebild.

Ett socialismens tillfrisknande är otänkbart, en ny revolutionär och frihetlig socialism med mänskliga drag kan förvisso inte uppstå så länge som någonstans i världen människor sätter sina förhoppningar till det masslaveriets system och den nya form av imperialism som i Ryssland går under namnet kommunism. Detta var säkert också Orwells uppfattning, och det var hans avsikt att med sitt litterära verk bidra till att förstöra den moskovitiska avgudabilden.

Men när man läst "1984" blir man förkrossad av författarens pessimistiska konsekvens: hos honom segrar partiet över människan, och hans hjälte Winston Smith som i sällskap med en livshungrig kvinna, med sammanbitna tänder vågat revolten mot systemet förintas totalt, han underkastar sig även moraliskt och slutar med att av fri vilja "älska Stora Brodern" i enlighet med regeringens grymma budord.

Den fråga som inställer sig efter denna läsning är: vad skulle det efter denna bok ha blivit av Orwell? Hade han överhuvud någon tro kvar, eller var han beredd att avstå från varje kamp för en bättre framtid, ansåg han att striden för social rättvisa under alla förhållanden måste sluta med installerandet av nya tyrannier som vida överträffar kapitalismens alla avigsidor? Var han på väg att bli konformist, ville han leverera argument åt den sociala reaktionen? Det berättas att Orwell hade ännu många planer och idéer och att hans kamplust var långtifrån bruten. I den i Tyskland av amerikanerna utgivna, förebildligt fria och objektiva tidskriften *Der Monat* skriver en av Orwells vänner, T. R. Fyval, om sitt sista sammanträffande med den sjuke som ingenting anade om sin omedelbart förestående död. Han hade för avsikt att om några dagar resa till Schweiz, men beklagade att han före det redan fastställda datum för resan inte skulle hinna att vid valen lämna sin röst till *Labour* — en ganska anmärkningsvärd detalj som visar att den döende författaren till "1984" inte alls blivit politiskt och socialt likgiltig. Men Fyval har mer att meddela, han skriver:

"Orwell hade just läst några böcker av Joseph Conrad ... Delvis intresserade han sig för Conrad därför att denne i sina romaner vid skilda tillfällen låtit europeiska

anarkister uppträda, och Orwell hade alltid varit fascinerad av 1800-talets anarkister, dessa egendomligt isolerade gestalter som långt före den övriga mänskligheten vädrat den fara som ligger i den moderna statens makettillväxt. I fall att hans vistelse på ett schweiziskt sanatorium blev framgångsrik, förklarade Orwell, skulle han skriva en längre uppsats om de europeiska anarkisterna."

Här har man åtminstone en antydning om en av Orwells framtidsplaner. Hans avsikt att studera anarkismen behöver förstås inte betyda att han ämnade ansluta sig till den anarkistiska rörelsen. Hans positiva inställning till labourregeringen torde peka på andra taktiska uppfattningar. Men Orwell hade tydligen upptäckt något intressant i anarkismen. Ignazio Silone har sagt att man på någon teori kan bygga en skola, en riktning, men att endast vissa nya värden kan utgöra grundvalen för en ny kultur, för ett nytt sätt att leva. Det finns en anarkistisk teori, eller rättare sagt flera sådana, och dessa är mer eller mindre tillfälliga företeelser. Antagligen var Orwell mera intresserad av anarkismens psykologi än av dess teorier.

Ingen teori och inget taktiskt system kan hålla över sin tid. Men anarkismen representerar mer än en teori, nämligen en del viktiga, grundläggande värden, och dessa kan överleva alla socialistiska teorier. Det finns mer än ett symptom på att efter förnyelse strävande socialister och demokrater i skilda läger i dag mer eller mindre medvetet söker återgå till anarkismen, den klassiska frihetliga socialismens *grundvärden* — dess idéer om individuell frihet, självbestämmanderätt, federalism, självverksamhet, till en starkare viljebetonad, humanistiskt grundad strävan efter social rättvisa. Den tanken måste ha legat mycket nära för George Orwell. Det finns all anledning till antagandet att hans väg skulle ha gått framåt i denna riktning. Hans röst har tystnat, men hans sista tankar lever vidare hos många andra. Just med hänsyn till sådana tankar och strävanden är det viktigt att den gamla anarkismens "officiella" arvtagare, vår tids syndikalister och frihetliga socialister, inte förvandlar sina teorier till en död teologisk lärobyggnad, att de inte klänger sig fast vid sektaristiskt avkapslade teorier utan ånyo i all frihet, endast i anslut-

ning till *grundvärdena* tillsammans med vår tids sökande människor arbetar på en tidsenlig utformning av de frihetliga kraven. Detta är naturligtvis svårare än att i alla livets lägen helt enkelt konsultera för länge sedan tillverkade program, men uppgiften är lockande. Det är synd att Orwell inte fått skriva sin "längre uppsats om de europeiska anarkisterna". Kanske hans läsare skulle ha lärt känna nya synpunkter på anarkismen, och kanske våra dagars frihetliga socialister skulle ha läst något stimulerande om sin egen sak.

(Arbetaren 25.4.1950.)

SÅ MINNS JAG BERTOLT BRECHT

Debatten om Bertolt Brecht, vars Tolvskillingsopera blivit en världsframgång utan att vara hans viktigaste verk, blir allt livligare. Diktaren dog i Östberlin där också hans kvarlåtenskap finns — i dagens läge otillgänglig för fri forskning. Den väsentliga diskussionen pågår i västerlandet där man försöker gissa sig fram till förståelse för hans verk, hans samhällsuppfattning, hans personliga ställning under de sista levnadsåren. I Östberlin där han ligger begravd på samma kyrkogård som den likaledes outgrundlige Hegel, hyllas hans minne i bästa fall med meningslösa klyschor. I väst sväller Brechtlitteraturen för varje dag som går.

Personligen minns jag Bertolt Brecht från en kort period av intensivt, stimulerande samarbete. Under några veckor före krigsutbrottet 1939 samlades i hans bostad i Lidingö en krets tyska och österrikiska socialister som diskuterade det spanska problemet — de flesta hade varit med därnere på inbördeskrigets tid. Jag fick flera gånger tillfälle att inleda diskussioner om revolutionens och inbördeskrigets grundfrågor.

En kväll berättade jag om hur den fascistiska kuppen slogs ner i Barcelona. Jag skildrade hur arbetarmassorna mobiliserades — på ett klassiskt anarkistiskt sätt, utan någon disciplinerad organisation i europeisk mening, utan erkända ledare. Arbetarnas seger var ett under. Den tillkom genom spontan massaktion, nå-

got i stil med Rosa Luxemburgs idéer. I kretsen fanns också en kommunist som av Brecht själv behandlades med en viss ironi och som han kallade för "kandidaten". När jag hade slutat min framställning om den 19 juli 1936 i Barcelona, tog "kandidaten" till orda och sa: "Vad denne kamrat har sagt är inte sant, därför att det inte *kan* vara sant. Utan fast organisation och central ledning ingen kamp".

En kort tystnad uppstod. Men sen sa Brecht som annars bara brukade lyssna: "Kamraten som nyss talat misstar sig. Förhållandet att ett faktum inte kan uppfattas av en preussisk hjärna, betyder inte att detta faktum icke existerar".

Detta var Brechts enda inlägg i våra Spaniendebatter. Men senare under privata samtal visade han sig vara intresserad inte bara av Spanien utan även av syndikalism och anarkism. Han medgav och beklagade öppet att han fått sin socialistiska skolning uteslutande genom kontakter med den hegelianska-marxistiska skolan, att han aldrig läst någonting om den riktning som på första internationalens tid representerades av Bakunin, spanjorerna, belgarna, schweizarna m. fl. Han tillägnade mig ett exemplar av sina "Svendborger Gedichte" och påpekade att verserna under titeln "Kohlen für Mike" enligt hans mening var "en syndikalistisk dikt". Upprepade gånger betonade han att han aldrig varit partiansluten kommunist. Vi talade om litteratur och han förklarade sig vilja läsa Brupbachers verk "Marx und Bakunin" som jag dock aldrig hann låna honom. Kriget utbröt, kretsen upplöstes, Brecht flydde till Finland, Moskva och vidare till USA.

På spaniendebatternas tid hade vi också andra samtal. Brecht var en god kamrat, personligen en helt "antiauktoritär" socialist. Jag minns hur några av hans manuskript cirkulerade bland syndikalistiska och andra vänner i Stockholm. Han ville ha kritik. När han frågade mig vad jag tyckte om "Fru Carraras gevär" svarade jag att jag inte kunde bedöma skriven dramatik, men att pjäsen, enligt mitt intryck, saknade spansk atmosfär, lokalfärg. Det stämmer säkert, sa han; jag har ingen spansk lokalfärg!

Allt detta påmindes jag om när jag häromdagen läste Fritz

Sternbergs lilla bok: "*Der Dichter und die Ratio — Erinnerungen an Bert Brecht*" (71 sidor, hos Sachse u. Pohl i Göttingen 1963). Sternberg, känd som tysk vänstersocialist alltsedan 20-talet, dog i Västtyskland kort efter bokens publicering. Brechtminnena torde ha varit hans sista skrift. Han var enligt Brechts egna ord diktarens "förste lärare". Alltså betecknande nog en vänstermarxist med fria idéer, ingen partidogmatiker. Sternberg berättar också att Brecht haft politiska kontakter med Karl Horsch, en intressant säregen tysk teoretiker som gick in för rådssocialistiska idéer och stod syndikalismen mycket nära. Hemma hos Sternberg var Brecht inte ens rädd för personliga kontakter med oppositionella kommunister i KPO som han vid ett givet tillfälle försvarade mot partitrogna i samband med en debatt om Stalins tvångskollektivisering av jordbruket.

Brecht, som ville vara en hegeliansk logiker, tänkte inte i raka linjer utan närmast i associationer, hävdar Sternberg. Vissa upplevelser som t. ex. de blodiga majdagarna i Berlin 1929 resulterade i ett närmande till kommunisterna. Senare blev han (för att citera Ruth Fischer) t. o. m. "GPU:s sångare" genom teaterpjäsen *Die Massnahme*. Men det har också påpekats — t. ex. av Jürgen Rühle — att Brecht på senare år inte trivdes med detta minne. *Die Massnahme* förhärsligar mordet på en partikamrat.

Sternbergs personliga intryck är mycket karakteristiska. Brecht kunde lyssna, skriver han; och han kunde ställa intelligenta frågor. Hans deltagande i debatter avslöjade hans dramatiska läggning. Man skulle också kunna säga: hans teatraliska talanger, i ordets bästa mening. Under debatterna i Lidingö satt han bland oss som en regissör — men han dirigerade omärkligt, med lätt hand, med mycket humor och ironi.

Fritz Sternberg går också in på Brechts sista "roll" i Östberlin. Där fick han en teater och en möjlighet att arbeta relativt fritt, åtminstone konstnärligt, men inte gratis. Han fick betala. Han gjorde det genom att skriva dikter om Stalin och kommunistpartiet, genom att förhärsliga den avskryvda ulbrichtregimen. (Jag tycker att t. ex. Brechts dikter om tunnelbanan i Moskva eller hans verser om kommunismens "enkelhet" tillhör det fänigaste som skrivits på tyska — det sistnämnda opuset är

dessutom rena rama folkbedrägeriet i sämsta kommunistiska stil).

Andå torde Brecht före krigets slut ha hoppats på en annan lösning. Enligt Sternberg trodde han på en stor, spontan revolutionär rörelse i Tyskland. Men efter andra världskriget rådde ingen revolutionär situation, och segerherrarna tog hand om allting i både väst och öst. Wolfgang Leonhard beskriver i "Revolutionens barn" den initiativrika antifascistiska rådsrörelse som uppstod i Berlin 1945, men som brutalt likviderades på Ulbrichts och Stalins befallning.

Det stora arbetarupproret 1953 tycks ha betytt ett uppvaknande för Brecht. När massorna marscherade i Östberlin telefonerade han till kulturhuset och frågade hur läget var. Han fick till svar att en del författare som fanns där höll på att sätta huset i försvarstillstånd. Då lär han ha sagt: "Författarna barrikaderar sig — läsarna kommer!" Om det inte är sant är det bra uppfunnet. Säkert kände han på det sättet. Jürgen Rühle, författaren till "Litteratur und Revolution", torde ha rätt när han säger: Bakom Brechts välkända cynism och hans kvicka fraser doldes melankoli; hans sista år överskuggades av tragik.

Ulbricht och hans gäng begagnade alla tillfällen för att förnedra honom. Efter 1953 års uppror riktade Brecht ett brev till den östtyske regeringschefen för att i försiktiga ordalag kritisera vissa sidor av regimen, men brevet slutade med vaga instämmanden i regimen officiella lögner och en lojalitetsförklaring för Ulbricht. Endast brevets slut publicerades, och Brecht teg. Tre år senare häktades professor Harich, en oberoende socialistisk tänkare som Brecht antagligen sympatiserade med. Men han solidariserade sig inte med honom. Harich hamnade i tukthuset där han sitter kvar. Brechts namn och hans teater användes vidare som reklamskyltar för den odemokratiska DDR. Brechts fru, Helene Weigl, är en troende kommunist och accepterade allt detta medvetet. Brecht kan aldrig ha gjort det. Han var skeptiker; men han hade resignerat. Alfred Kantorovicz och andra som berättat om kontakter med Brecht under hans sista år, tror att diktaren i grunden var en bruten man.

Därför undvek han också personliga kontakter med gamla

vänner i Västtyskland dit han upprepade gånger fick resa under 50-talet. Innan Brecht — så sent som 1947 — bestämde sig för att lämna Kalifornien och bege sig till Östtyskland, hade han försiktigt nog förvärvat österrikiskt medborgarskap. Han ville ha en viss frihet kvar. Han ville inte bli en vanlig östtysk undersåte. Men på sina resor i Västtyskland efter kriget sökte han aldrig kontakt med Sternberg, sin "förste lärare".

(Arbetaren nr 17.1964.)

CAMUS SOM POLITISK TÄNKARE

När Albert Camus tilldelats Nobelpriset, hyllades han i paristidskriften *La Révolution Prolétarienne* av syndikalisten Louis Mercier i en artikel under rubriken: Albert Camus — un copain (en kamrat). Vi lyckönskar honom, hette det i artikeln. Han är en oberoende sökare som aldrig låtit sig likriktas. Vi känner Camus också som en solidarisk människa. Han gör sin insats för de förtryckta i alla länder. Inte bara, som andra kända författare, genom att delta i möten och sätta sitt namn under några manifest. Han tillhör också de namnlösa som tecknar pengar på de solidaritetslistor som går från hand till hand i våra interna kretsar. Han ställer sin penna till förfogande för våra små, kätterska publikationer och för vår agitation utan att ta ett öre för det, skrev Mercier.

Under sina hektiska dagar i Stockholm glömde Albert Camus inte heller att kontakta tidningen *Arbetaren*. I flera samtal informerade han sig om vår verksamhet, om den svenska frihetliga syndikalismens idéer och perspektiv. Han ville vara med vid veckotidningens start och ställde en tidigare icke publicerad text till vårt förfogande. När vi försökte att ordna honorarfrågan, svarade han: I fall att ni vill betala någonting, sänd pengarna till de spanska syndikalistiska emigranterna i CNT. Camus var en av CNT:s trognaste vänner. Sympatin var ömsesidig.

Det är lättförklarligt att Camus även som politisk tänkare i Frankrike överöstes med kritik inte endast från högerhåll utan också av andra kretsar som gärna kallar sig för "progressiva".

Han tillhörde ingen riktning och ingen skola. Utan att vara anarkist eller syndikalist i programmatisk mening, mottog han dock avgörande intryck från de frihetliga tänkarna. Hans filosofiska huvudverk *L'homme révolté* (Människans revolt) bygger i många viktiga kapitel direkt på anarkisternas samhällssystem. Genom att citera även samtida frihetliga författare som Ernest, Prudhommeaux m. fl. visar Camus att han också följt den aktuella idédebatten i de frihetliga grupperna och deras publikationer.

Albert Camus bekänner sig till människans eviga revolt, men håller vidräkning med de nihilistiska revolutionärer som uppträder i den absoluta sanningens namn och förkunnar att ändamålet helgar medlen. Han vänder sig mot "de auktoritära socialister" som ämnar påskynda historiens gång genom att anförtro proletariats befrielse åt en handfull doktriner: "Den auktoritära socialismen har konfiskerat den levande friheten till förmån för den idealiska frihet som ska komma senare", heter det i *L'homme révolté*. Den äkta revolutionären som går in för den levande människans sak, förklarar Camus, kan aldrig vara en revolutionär maktthavare utan blir till slut en kättare.

Lenin tog ett avgörande steg mot det totalmilitariserade framtidssamhället, konstaterar Camus. Han citerar den ryske revolutionärens kända ord om lögnen och bedrägeriet som tillåtna medel under kampen om fackföreningarna. Camus tillbakavisar bestämt påståendet om att fascism och kommunism är samma sak. Han ser en väsenskillnad: Fascismen innebär att bödeln förhållar sig själv. Kommunismen är mera dramatisk: själva offret tvingas att förhålla bödeln.

Var finns urartningens idéhistoriska ursprung? Camus' svar blir att både Marx och hans motståndare Mikael Bakunin bidragit till den leninistiska amoralismens uppkomst. Det terroristiska inslaget även i Bakunins anarkistiska revolutionsuppfattning kan knappast förnekas. Under någon tid var den ryske upprorsmannen djupt påverkad av den cyniske Netjajevs idéer om en hänsynslös revolutionär maktkamp. Även Camus påpekar dock att Bakunin senare genomskådade Netjajev och uttalade avsky för hans uppfattningar. Själva revolutionens övervärde-

ring hos Bakunin är dock ett faktum. En yngre spansk syndikalist, Juan Garcia Pradas, har tagit upp frågan i samband med inbördeskrigets erfarenheter. Han förklarade att det råder en absolut motsättning mellan själva revolutionstanken och frihetlig samhällsnydaning. Varje revolution leder till diktatur. Så långt debatten gäller själva Bakunin kan det tilläggas att ämnet är mera komplicerat. Bakunin var en gigant av ovanliga mått. Hans antiauktoritära lidelse och de konstruktiva idéerna i hans federalism är väsentliga faktorer, kanske det avgörande elementet i hans tänkande. Bakunin blev till slut en fullständig kättare — just i Camus' mening.

Albert Camus ser felet i den absoluta målsättningen. Revolutionären som har ett absolut mål handlar logiskt när han offerar främmande liv. Den som inte tror på absoluta målsättningar kan endast offra sig själv men aldrig andra. Camus söker efter "den skapande syntesen". Samhällsnydanaren bör avstå både ifrån nihilismen i de stela principerna och den principiösa nihilismen.

En intressant detalj i Albert Camus' tankevärld är hans tro på medelhavsfolken. Den förklarar åtminstone delvis sympatin för de spanska syndikalisterna. På ett spanskt möte i Paris där Camus talade om samhörigheten mellan frihetskravet och strävandet efter rättvisa, förklarade han:

"Spaniens, Italiens och Frankrikes folk vet om denna hemlighet och bevarar den tills den en gång blir verklighet i pånyttfödelsen. Sedan kommer man att betrakta den 19 juli 1936 (början på spanska folkets motståndskamp mot fascismen) som en av huvuddagarna i vårt århundrades andra revolution som hittills marscherat fram genom skenbara nederlag, men som ännu inte upphört att skaka världen... Närd av Spaniens och Medelhavets genius i allmänhet kommer den en dag att skänka oss ett nytt Spanien, ett nytt Europa och nya uppgifter, samt äntligen en kamp under öppen himmel. Detta är åtminstone vår förhoppning, och därför fortsätter vi striden".

Det är ord som kanske framkallar ett överlägset folkhemskt småleende. Camus' tankar och drömmar i detta sammanhang har betecknats som någon sorts latinsk nationalism. I så fall gäller det en mycket ädel form av nationalism. Den tar avstånd från

alla nationalstatliga maktsträvanden och anknyter till medelhavskulturens bästa, odödliga krafter.

Albert Camus' politiska attityd har också diskuterats i samband med en annan, högaktuell fråga — det algeriska problemet. Camus var född i Algeriet (av en spansk mor, förresten) och betraktade sig själv som algerier. Hans oförsonliga kampställning mot varje form av utsugning, förtryck, kolonialism, fascism och militarism är det omöjligt att ta fel på. Men — Albert Camus var ingen anhängare av FLN d. v. s. den gren av nationaliströrelsen som kontrollerar befrielsestriden just nu. I samtal med undertecknad förklarade han rentut att FLN är en totalitär rörelse. Meningarna därom kan vara delade, även FLN:s litteratur och proklamationer kan tolkas på annat sätt. Å andra sidan finns många franska syndikalister som delar Camus' uppfattning och hävdar att Algeriets framtid endast kan byggas på samarbete mellan de rivaliserande riktningar som i dag för ett obarmhärtigt utrotningskrig mot varandra.

Det föreligger inga yttranden av Camus som anknyter till dagens debatt. Men i uppsatssamlingen *Actuelles*, band III (1958) ingår en längre studie om Algeriet, som upplyser om författarens grundsyn. Det berättigade i algeriernas krav, skriver han, ligger i kampen mot själva kolonialismen. Den utlovade assimileringen har aldrig blivit verklighet, 1948 års val i Algeriet förfalskades. Sedan dess vill araberna inte längre vara några fransmän. Dessutom lever den arabiska befolkningen på en "subproletär" nivå. Däremot är talet om en "algerisk nation" felaktigt. Även judarna, turkarna, grekerna, italienarna, berberna kan göra anspråk på att tillhöra denna "nation". Och slutligen är också fransmännen i Algeriet äkta "infödingar". En annan sak, hävdar Camus, är arabernas medborgarskap i ett spirituellt rike — muselmanernas.

Den nuvarande algeriska nationaliströrelsen bör enligt Camus' mening också ses som ett led i Nassers arabiska imperialism som i sin tur, direkt eller indirekt, utnyttjas av makthavarna i Kreml. Kommunisternas mål är bevarandet av status quo i Europa, d. v. s. Moskvas nya östeuropeiska kolonialsystem, och Västeuropas inringning söderifrån genom rysk kontroll över national-

rörelserna i Afrika och Främre orienten. De arabiska folkens lycka och välgång spelar en mycket liten roll i de moskovitiska kalkylerna, fastslår Camus. (Han var i sanning ingen tredjeståndpunktare — i motsats till Artur Lundkvists totalt vilseledande påstående i MT för några år sedan.)

Camus ansåg att Algeriets framtid borde diskuteras vid rundabordskonferenser mellan alla intresserade krafter, inte minst de olika arabiska riktningarna. I den citerade uppsatsen kräver han ett radikalt slut på varje form av kolonialism och tar avstånd från de franska extremisterna och FLN. Slutligen skisserar han grunddragen i ett intressant federalistiskt program som framlagts av Marc Lauriol. Här framträder Camus klart som frihetlig federalist.

Han föreslår en federalism som inte enbart grundas på territoriella utan även på i sina angelägenheter autonoma kulturella enheter. Han föreslår som första etapp att det franska parlamentet uppdelas på två avdelningar: en som representerar det kontinentala Frankrike och en muselmansk sektion. I ett sådant parlament skulle Algeriet antagligen representeras av 100 araber och 15 fransmän, tror Camus i enlighet med Lauriol. Muselmanerna skulle lagstifta i sina egna angelägenheter, t. ex. om den inre förvaltningen, kulturella frågor m. m. Budgetfrågor och försvarsproblemet däremot skulle behandlas av muselmaner och fransmän gemensamt. Denna form av federalism skulle kunna fördjupas och utbyggas under senare utvecklingsetapper.

Det avgörande är Albert Camus' egna, principiella formuleringar som visar hans försänkningar i Proudhons historieuppfattning och den frihetliga samhällskritiken. Vi måste göra slut på den franska revolutionens centralistiska fördomar, hävdar Camus som avser jakobinernas föreställningar om "den ena och odelbara republiken" och deras fanatiska antipati mot fria sammanlutningar och federativ organisation. Det behövs en revolution mot den abstrakta centralismen, förklarar Camus. Vi bör bilda en republik av likaberättigade, men ändå sinsemellan olika artade medborgare med konkreta självförvaltningsrättigheter. Camus anser att denna samhällsuppfattning bör utvidgas till att gälla samarbetet även med de andra afrikanska länderna. "Det

rör sig om ingenting mindre än uppkomsten av en federativ fransk samhällsstruktur som resulterar i ett verkligt franskt Commonwealth". Samtidigt bör systemet gestaltas på ett sådant sätt att det kan sammanlänkas med de nya europeiska institutionerna.

Dessa idéer torde kunna betraktas som ett politiskt och kulturellt testamente. Det är uppenbart att Albert Camus uppfattningar står i motsättning till jakobinernas likriktnings- och nivelleringsraseri. Däremot har de sina rötter i Frankrikes andra stora tradition, i federalismens tankevärld som också kännetecknar de spanska folkrörelser som Camus sympatiserade med. De som bekämpat alla former av gammalt förtryck och med samma beslutsamhet motsätter sig det hotande totalitära slaveriet, har i Albert Camus förlorat en stor vän och kamrat. Un copain.

(Arbetaren nr 2.1960.)

INNEHÅLL

	Sidan
Inledning	5
Förord	7

EN FRIHETLIG SOCIALISM

Syndikalism och frihetlig socialism	19
Syndikalismen — dess uppgift i framtiden	27
Dogmatism till höger och vänster	33
Tre etapper	35
Valstriden och vi	37
Socialismen i välfärdssamhället	39
Marxismen och den frihetliga traditionen	45

ETT FEDERALISTISKT EUROPA

Federation eller undergång?	55
Det nationella arvet	58
Internationalism — trots allt	60
Alternativ till imperialism	65

SPANIEN

Spansk syndikalism och demokrati	70
--	----

SYNDIKALISMENS IDÉTRADITION

Bakunin, Marx och den frihetliga socialismen	95
Peter Krapotkin	111
Pierre Joseph Proudhon	115
Den frihetlige Malatesta	122
Gustav Landauer	125
Max Nettlau	131
Rudolf Rocker	137
Fritz Brupbacher	141
Martin Buber	153

NÅGRA FÖRFATTARPORTRÄTT

George Orwell — författaren och frihetskämpen	159
Så minns jag Bertolt Brecht	163
Camus som politisk tänkare	167

HELMUT RÜDIGER

Socialism i frihet

Det är blott alltför tydligt att totalism, ortodoxi och den fanatism som växer fram just ur föreställningen om innehavet av en bokstavligen orubblig sanning, har skadat socialismen svårt under vårt århundrade. I de värsta fallen, där statssocialismen mest renodlat genomförs, står socialismens rättfärdighetsdröm skändad och förrådd. Frigörelsen har fått tukthusets form och anda.

Den syndikalistiska rörelsen och hela den frihetliga strömningen inom socialismen har på sitt sätt varnat för detta värsta, reagerat mot det och bekämpat det. Men även de frihetligaste strömningarna — syndikalismen som är deras huvudkomponent ingalunda undantagen — behöver förnyelse och självvrannsakan. Helmut Rüdiger var — i varje fall sedan män som Max Nettlau och Rudolf Rocker gått ur tiden — en av den internationella frihetliga idévärldens bästa kännare. Mest och bäst bidrog han också till dess förnyelse och renässans.

Urvalet i denna volym har mycket att skänka alla som vill hjälpa till att föra frihetens och den sociala rättfärdighetens sak vidare.

Evert Arvidsson